

РЦИ-АЛАНИЙ АХУРАДЕ АМА НАУКИ МИНИСТРАДЕ

Тезити Маргаритæ

АЛФАНБУЛАЙ ДУЙНЕ БАЗОНУН

**РÆВДАУÆНДÆНТТИ ЦÆТТÆГÆНÆН КЪУАР
(6–7-АНЗДЗУД)**

**МЕТОДИКОН ÆНХУСИ КИУНУГÆ
(АХУРИ УСМИТИ КОНСПЕКТТÆ)**

*Уагъд æрцудæй Уæрæсей Федераций
Ахураде ама науки министради барлаæвæрдæй*

Дзæуæгигъæу
2014

Учебно-методический комплекс подготовлен на кафедре ЮНЕСКО Северо-Осетинского государственного педагогического института в рамках проекта Федеральной целевой программы развития образования «Развитие учебно-методической и кадровой базы по формированию российской гражданской идентичности в условиях поликультурного образования».

Авторы проекта – Р. С. Бзаров, Т. Т. Камболов,
Л. А. Кучиева, А. А. Левитская

Руководители проекта – Т. Т. Камболов, Л. А. Кучиева

ПРОДАЖЕ НЕ ПОДЛЕЖИТ

Тезиева М. С. Ознакомление с окружающим миром;
(подготовительная группа ДОУ) – Владикавказ: Издательство
СОГПИ, 2014. – 140 с.

© СОГПИ, 2014
© Тезиева М. С. 2014

Аци методикон аѣнхуси киунугаѣбѣл бакустонца ЦИППИ ЮНЕСКО-й кафедрѣ аѣмкосгутаѣ «Дигорон националон ахуради концепций» бундойрон гъудитаѣмаѣ гасгаѣ. Конспектгаѣ арѣзт аѣнца Л.А. Парамоновай редакцигонд «Рагагъон аѣма скъолаагъонмѣон кари сабийти гъонбѣладаѣ, ахурадаѣ аѣма ирѣзти дѣнцон аѣмахуради программаѣ»-мѣ гасгаѣ. Программи медеси бундор аѣй скъолаагъонмѣон учрежденити ахурадон процесгаѣ царди рауадзун. Аци программаѣ аѣвзурст аѣрцудаѣй, дууаѣвзагон рѣвдауаѣндони архайди фѣлтарунаѣдгаѣ си ке ес, уомаѣ гасгаѣ. Программаѣ арѣзт аѣй куд бундор, регионалон аѣма автори методикон куститѣн, уотаѣ, аѣма, уомаѣ гасгаѣ, хунгаѣ дѣр кѣнуй «Дѣнцон». Бацѣттагонд конспекти националон-регионалон компонент аѣфтуд аѣй скъолаагъонмѣон учрежденити ахурадаѣмаѣ, куд барѣуадзаѣ хай сабийти ахур аѣма ирѣзтѣн, уотаѣ. Еумѣйаг ахурадон итигъдадаѣ искѣнунмѣ рѣвдауаѣндони арѣзт аѣрцудаѣй хѣцѣн перспективон-тематикон план. Тематикон еудзийнадаѣ барѣг аѣй еугур ахури усмитаѣ, уѣдга иннаѣ режимон процессти дѣр. Еугур ахури усмити организацион формаѣ аѣй дѣлкъуарон, аѣвѣрд ба аѣй сабийти уаѣгъдебараѣ архайди бундорбѣл ахуради медаѣгаѣ.

Скъолаагъонмѣон сабийти ахуради медаѣгаѣ сѣйрагдѣрбѣл нимад аѣй дидактикон гъазт. Алли теми ахур дѣр райдауй алфанбулай дуйней ахури усмити, кѣцитѣ фѣуунца алли къуаѣрейѣн дѣр аѣ райдаѣни.

Идарддѣр ба, ахурадон аѣма гъонбѣладон иннаѣ архѣйдтити фѣрци урухдѣр аѣма парахатдѣр аѣвдист цаѣуй ахуркѣнуйнаг темѣ.

Авторти къуар саѣ зѣрдаѣ дарунца аѣма корунцаѣ, цаѣмаѣ аци методикон аѣнхуси киунуги туххѣн уѣ фѣппайуйнаѣггаѣ аѣма фѣндѣнтгаѣ аѣрбарветайгаѣ маѣнаѣ ауѣхѣн адресбѣл:

Адрес: 362003, РЦИ-Алани, Дзаѣуаѣгигъаѣу, К. Маркси гъ.,
36 х., Цѣгат-Иристони Паддзахадон педагогон институт,
ЮНЕСКО-й кафедрѣ.

Телефон: (8672) 53-89-73.

Цæттæгæнæн къуари ахурадон план

№	Ахури усмæ	I вариант (ахури усмитæ къуæрей медæгæ)	II вариант (ахури усмитæ къуæрей медæгæ)
1	Математикæ	2	2
2	Дигорон дзубандий ирæзт	1	–
3	Дигорон æвзаг ахур кæнун	–	3
4	Уруссаг æвзаг ахур кæнун	2	–
5	Уруссаг æвзаги ирæзт	–	1
6	Уруссагау кæсун æма финсун	–	1
7	Алфанбулай дуйней хæцца зонгæ кæнун	1	1
8	Физкультурæ	2	2
9	Музыкалон аййевадæ	2	2
10	Хузæ кæнуни аййевадæ	2	2
Æдеугур		12	14

**Цæттæгæнæн къуари САУ сабийти
(6-7 анздзудтæ) ахури темитæ**

Рæстæг (мæйæ)	Темитæ
Рухæн	1. Фæндараст кæнæ сæрдæ! 2. Æфсери балци.
Кæфти, мæйæ	3. Гъæуи куститæ. Гъæуон фæл- лойнагæнгутæ.
	4. Райгурæн бæсти зарæг. Хетæгкати Къостай райгурæн бонмæ.
	5. Фæззæг.
	6. Хестæртæ æма кæстæртæ.
Геуæргоба	7. Уæрæсе – нæ донбай бæстæ.
	8. Æнæнез уо!
	9. Æрæгвæззæг. «Хумтæ æфснайд, æрдозтæ игон».
	10. Цæрæгойтæ сæхе зумæгмæ цæттæ кæнунцæ.
Цæппорсе	11. Хуарз æнбал бæлахи нæ уадзуй.
	12. Аргъæуттæ зонæн æви нæ?
	13. Дзæнгъа зумæг.
Æнсури мæйæ	14. Зумæгон гъæзтитæ.
	15. Иристони аййевадæ.
Комахсæн	16. Адæймаги фондз æнкъарæни.
	17. Фидибæстæ гъæуайгæнгутæ.
	18. Царди æдасдзийнадæ гъæуайкæ- нунадæ.
	19. Адæни æхсæн.

Кæрдæг-æзмæлæн	20. Силгоймаги фарнæ
	21. Уалдзæг лæвæрттæ иуаруй.
	22. Иристони Сурх киунугæ.
	23. Киунугæ – нæ лимæн æма ахургæнæг.
Хумидайæн	24. Глобусбæл балци. Цæрæгойти, зайæгойти æма дæлдон дуйне.
	25. Космос
	26. Зæнхæ – мæ хæдзарæ. Зæнхи бæрæгбон. Экологи.
	27. Ка уодзæнæн. Дæсниадæ.
Ханси, мæйæ	28. Уæлахези бон. (9-аг Май)
	29. Сæрдæ тагъд уодзæй.
	30. Хуæрзбон, рæвдауæндонæ! Æгас цо, скъола! (Фæстаг ахури усмæ.)

Цагтааганаан къуари суваалгаентти зонундзийнаэдти ирæзтбæл кусти перспективон план

№	Темæ	Ахури усмиги бæрцае	Нисантае аема ихæстае
1	Фæндараст кана, сæрдæ!	1	Сæрдæ аема сæрди уолафти бæнтти туххæй сабийти зонундзийнаэдтæ фæффулдæр кæнун. Предметтæ кæрæдзæй хæццæ комкоммæ баст ку нæ уонца, уæддæр син се 'хсан ести бастдзийнаэдтæ ерун. Хæгдзаегтæ кæнунбæл сæ ахур кæнун. Ирæзун кæнун логикон гъудикаæнунадæ, анализ кæнуни арæхстдзийнадæ аема имисунадæ. Кæрæдземае игъосун куд зононцае, уотæ сæ гъонбæл кæнун.
2	Æфсери балци	1	Фæффулдæр кæнун сабийти зонундзийнаэдтæ хуарон зайæгойтæ аема хуарæфснайæги кусти туххæй. Ирæзун кæнун сабийти логикон гъудикаæнунадæ, сæ гъудитæ дзорун сæ бон куд уа, уотæ сæ ахур кæнун. Хуарæфснайæги кустан аргъ куд кæнонцае, дзолма ба ауæрдгæ цæстай куд кæсонцае, уотæ сæ гъонбæл кæнун.
3	Гъæуон фæллойнагæн- гутае	1	Гъæуон хæдзаради туххæй зонундзийнаэдтæ фæффулдæр кæнун, сабийтан гъæуи цæргути дæснийæдти туххæй радзорун; зонун, гъæу аема горæти æхсан хецæндзийнаэдтæ аема æмхузон æууæлгæ ерун.

			Ирээзун кәенун сабийти гүдликәенунадаә ама имисунадаә. Гъәууон фәллойнәгәнәгәи кустәен аргъ куд кәнонцәә, уотә сә гъонбәәл кәенун.
4	Райгурәән бәәсти зарәг	1	Сабийти зонундзийнәдтә фәффулләр кәенун Хетәгкәги Къостай исфәлдистади туххәй, радзорун син дигорон адәни раздәр дзамани царди туххәй. Ирәзун кәенун сабийти дзубандий гъәдә, зәрдәбәәл бадарунадаә ама хатдзәггтә кәенунадаә. Байархайун, цәмәй сә райгурәән бәәстәй сәрустур уонцә, Къостай исфәлдистадаән ба аргъ куд кәнонцәә.
5	Фәззәг	1	Сабийти зонундзийнәдтә анзи афәнтти мөдәгә әйийвддзийнәдти туххәй фәффулләр кәенун; фәззәгәи сәрмагонд минеугутәбәәл ләәмбунәг әрдзорун; ләәдәрунмә әнцон ка әй, уәхәән хумәгәги экологион зонундзийнәдтә син радтун. Ирәзун кәенун хатдзәггтә кәенунадаә, еу фәззинд инней хәццә бәәдтун куд зононцә, ләәмбунәг ун ама зәрдәбәәлбадарунадаә фәдәрдәр кәенун, еумәйәг ама хәццәндзийнади әууәәлтә әртасун. Райгурәән әрдзәмәә уарзон цәстәй куд кәсонцә, уотә сә гъонбәәл кәенун.
6	Хестәртә ама кәстәртә	1	Сабийтә ама гъонбәәл адән әмхузон цәмәй әнцә удтә хәццән цәмәй кәенунцә, уой туххәй сабийти зонундзийнәдтә фәффулләр кәенун. Сә ихәәсти туххәй әрдзубанди кәенун.

			Ирæзун кæнун сабийти логикон гъудикæнунадæ, сæхе бон хатдзæгтæ кæнун куд уа, уобæл архайун. Хестæртæн дæр æма се 'нгæрттæн дæр аргъ куд кæнонцæ, кæрæдземæ игъо-сун сæ бон куд уа, уотæ сæ гъонбæл кæнун
7	Уæрæсе – тух-гин бæстæ	1	Сабийти зонундзийнадтæ Уæрæсей туххæй фæффуллдæр æма ниффедæр кæнун. Балæдæрун син кæнун, Уæрæсей туруса æма падзахадон символика цитæ æнцæ æма цæмæн гъæунцæ, уой. Ирæзун кæнун хатдзæгтæ кæнун ирæхсуннадæ, лæмбунæгдзиннадæ, зæрдæбæл бадарунадæ æма раст дзорунадæ. Райгураен бæстæ куд уарзонцæ, ести пайда ин куд уонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.
8	Æнæнæз уо	1	Архайун, цæмæй сабийтæ гæмæрзæ кæнонцæ лæдæруйнадтæ: «æнæнæз-дзийнадæ», «нæз». «Æнæнæздзийнади æнхустæнгутæн» (хуæрдæ, уолæфт, физкультура æма æнд.) рæзргом кæнун сæ нисанеуæг. Æнæнæздзийнадæн пайда æма зæран ци хæссуй, уонæбæл æрдзорун – хе кæдзос дарун, бауæр фæдар кæнун æнæнæздзийнадæн æхсидзгон ке æй, уой син балæдæрун кæнун. Ирæзун кæнун сабийти гъосдарунадæ, зæрдæбæлбадарунадæ. Се 'нæнæздзийнадæ куд гъæуай кæнонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.
9	Æрæгвæзæг Хумтæ æф-снайд, æрдозгæ игон...	1	Фæффуллдæр æма ниффедар кæнун сабийти зонундзийнадтæ фæззæги туххæй (Бони дæргтæ цубурдæр кæнуй, узал уарунтæ, хæрæ мегъæ, халас, фæззæги мæйги нæмттæ).

			Ирæзун кæнун сабийти логикон гъудикæнунæдæ æма хатдзæгтæ кæнунæдæ. Райгураен бæстæ куд уарзонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.
10	Цæрæгойтæ сæхе зумаегмæ цагтæ кæнунцæ	1	Фæффулдæр кæнун сабийти зонундзийнæдтæ цæрæгойти зумагон царди туххæй. Ирæзун кæнун сабийти логикон гъудикæнунæдæ, нæуаг зонундзийнæдтæ базонунмæ сæ разæнгард кæнун. Сабийти гъонбæл кæнун, цæмай уарзонцæ цæрæгойтæмæ зелун.
11	Хуарз æнбал бæлахи нæ уадзуй	1	Сабийтæн байамонун, ци æнцæ лæдæруйнæдтæ «æнбал», «лимæндзийнæдæ», «зæрдæхæлар». Сабийти дзубандий коммуникативон минеуаг ирæзун кæнун, нæуаг зонундзийнæдтæ базонунмæ сæ разæнгард кæнун. Хуарз æнбал унмæ куд тундзонцæ, æнбал æма æзнаг куд æртасонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.
12	Аргъæуттæ зонаен æви нæ?	1	Ниффедар кæнун аргъæуттæ зонунæдæ. Ирæзун кæнун гъосдарунæдæ, дзоруни гъæдæ, æримисунæдæ æма хатдзæгтæ кæнунæдæ. Аргъæуттæмæ цæмæдес куд уонцæ, аргъæутти бæгъатæрти уодигъæди минеуттæ куд лæдæронцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.
13	Дзæнгъа зумаг	1	Фæффулдæр æма исбæлвурддæр кæнун сабийти зонундзийнæдтæ зумагон æрдзи цаути туххæй. Амонун син цаутæ æма гъуддæгтæн сæ фæстеугути хæццæ бастдзийнæдæ бæрæг кæнун.

			Ираэун кәун кәдзос дзоруни уагә ама зердәбәалдарунадә. Г'онбәал сә кәун, әрдзәмаә ауодгә цәстәнгас куд даронцә.
14	Зумагон гъәзпитә	1	Зумагон мәйтә, әрди фәззиндпитә, зүймон гъәзпитә ама спорти хуэти туххәй сабийти зонундзийнәдгә фәффулдәр кәун. Ирәэун кәун сабийти уингә – фәлгонцадон ама логикон г'удикәунунадә. Сабийтән сә дуйнемә рахаста цәстәнгас, рәстмә куд уа, уотә сә г'онбәал кәун.
15	Иристон аййевадә	1	Сабийти зонундзийнәдгә Райгураң бәстә ама а аййевати туххәй ниффедар кәун. Ирәэун кәун саг'әссәди әнкъард. Иристони цәргүти аййевадон әнгәститәй сабийтә сәрбәрзонд куд уонцә, уотә сә г'онбәал кәун.
16	Адәймаги фондз әнкъарәни	1	Иларддәр урухдәр кәун сабийти зонундзийнәдгә адәймаги бауәри туххәй. Амонун син аллихузон тәфтә хецән (классификаци) кәун. Ләмбунәг иг'осунадә ама уингә – фәлгонцадон г'удикәунунадә ирәэун кәун. Се 'нәнездзийнадан арг' куд кәнонцә, а фәдар кәунбәал ин куд ауодонцә, уотә сә ахур кәун.
17	Фидибәстә гъәуайгәнгүтә	1	Уәрәсәй армий аллихузон дәснийәдти туххәй сабийтән радзорун. Әфсәдти хуэтә син кәрәдзәмәй әртасун байамонун. Иларддәр сә Цәгаг Иристон-Аланий к'ярти хәщә зонгә кәун, республики арәнтә куд зононцә.

			Диалогон аема монологон дзубандий ирээтбэл косун. Архайун, райгурээн бэстэмае уарзондзийнади аенкъяраенти ирээтбэл. Нэ бэстэ аема республики цэргутэ ке аенца, уой куд лэдеронца.
18	Царди аедас-дзийнаде гъеуайкәнунанаде	1	Адәймагән фидблизәй тәссаг ци хәдзари дзәумауттәй әй, уони сабийтән байамонун; цәмәй маци бәлахи бахауй, аенәзонгә адәймаги фудәй, уой туххәй си хе илард ласгә ке әй, уой сабийтән нигтәмәрзә кәнун гъеуй. Ирәзун кәнун логикон гъудикәнунанаде, хатдзәгтә кәнунанаде, ләмбунәгаде аема кәдзос дзорунаде. Сабийтән амонун аедасдзийнади уагәвәрдитгә аенхәст кәнун, тергади кәнун куд не 'ронх кәнонца.
19	Адәни аехсән	1	Иристонән ә кустәй кадә ка кәнуй, еци адәни туххәй зонундзийнәдтә фәәфулдәр кәнун. Ирәзун кәнун логикон гъудикәнунанаде, коммуникагивон минеугутә. Иристонән кадә ка искодга, уонәй сарустур куд уонца, аендәр адәймаги мәтә куд кәнонца, уогә сә гъонбәл кәнун.
20	Силгоймаги фарнә	1	Сабийти базонгә кәнун, силгоймәгтә фулдәр аентәститә ци дәснийәдти бакодтонца, уони хәццә. Ирәзун кәнун сабийти гъудикәнунанади хузгә: сагъәс, мәтә, унафа; сә дзубандий гъәдә син гъәздугдәр кәнун сорәтон дзурдтә аема әпитәтгәй. Сабийти гъонбәл кәнун, куд сә маддәлтән, уогә иннә силгоймәгтән дәр агкаг аргъ аема кадә куд кәнонца. Архайән әрмәгүтә аема фәрәэзнитә.

21	Уалдзаег лэавэртгэ иуа-руй	1	Сабийти зонундзийнэдтэ уалдзаэги туххай фээффуллдэр кэенун. Ирээзун кэенун уингэ – фэлгонцадон ама исфэлдистадон имисунадаэ. Сабийтэ куд лэдэронцаэ, эрдзон фээзиндгитэ кэрэдзэбэл баст кэ ннцэ, адэймаг ба эрдзи хай кэ ай, уой.
22	Иристони сурх киунугэ	1	Иларддэр архайун, цэмэй сабийтэ аюдгэ цэстэнгас даронцаэ эрдзэ ама алфанбулай дуйнэтэмэ. Ирээзун кэенун логикон гъудикэнунадаэ ама кэдзос дзорунадаэ. Уодэгас эрдзэ куд уарзонцаэ, ци цэрэгойтэ ама зайагойтэ си ес, уонабэл куд ауодонцаэ, сабийти уотгэ гъонбэл кэенун.
23	Киунугэ – нэ лимгэн ама ахургэнэег	1	Сабийти идарддэр зонгэ кэенун зонундзийнэдти сауэдонэ – киунуги хэццэ. Киунугутэ темагикон ама жанрон аэгъдаудэй аллихузон кэ фэуунцаэ, уой син лэдэерун кэенун. Ирээзун кэенун лээмбунэгдзийнадаэ. Киунугэмэ аюдгэ цэстэнгас куд даронцаэ ама ин аргъ куд кэенонцаэ, уотгэ сэг гъонбэл кэенун.
24	Глобусбэл балци	1	Сабийти идарддэр зонгэ кэенун глобуси хэццэ. Глобуси фэрци базонгэ ун зэнхи модели хэццэ. Радзорун син, эрдзон уавэртэмэ гэгсгэ зэнхэбэл аллихузон бунэгтгэ кэ ес, ама сэг куд ниббэрэг кэенунцаэ, уой. Ирээзун кэенун логикон гъудикэнунадаэ ама гъудитэ раст дзорунадаэ. Адэни еумэйаг хэдзарэ – Зэнхэмэ аюдгэ цэстэнгас куд даронцаэ, уотгэ сэг гъонбэл кэенун.

25	Космос	1	<p>Сабийти зонундзийнэедтэ космо си туххэй фулдэр кэнун, космонавтгаэ ама син космонавти бэрэгбони туххэй радзорун.</p> <p>Цэстэбэл рагъазунадаэ ама аеримисунадаэ ирээзун кэнун.</p> <p>Космос ка 'старуй, онгэй сабийгаэ сэрүстүр куд онцэ, уога са гьонбэл кэнун.</p>
26	Занхэ – маэ хэдзарэ	1	<p>Сабийти зонундзийнэедтэ алфанбулай дуйней туххэй системон уагэбэл ниваерун. Этнокультурон гьудикаунунадабэл косун, эндэер адээнги туххэй зонундзийнэедтэмаэ сабийти разэнгард кэнун, амонун син эндэер адээнги минаэвэртти нимайун ама син агкаг аргэ кэнун.</p> <p>Сэ алливарс ци адэймаэгутаэ ес, они хуэздэр куд зононца, уобэл архайун.</p>
27	Ка уодзанан	1	<p>Сабийти зонундзийнэедтэ аллихузон дэснийэдти туххэй бэлвурддэр ама урухдэр кэнун; дэснийэдти иурст гендерон агьдаумаэ гэгсгэ (силгоймаэгти ама нэлгоймаэгти агкаг) куститаэ зонун.</p> <p>Ирээзун кэнун, дзубанди цэбэл цауй, уой лэдэрунадаэ, диалогон ама монологон дзурди гьэдэ.</p> <p>Алли дэснийэдти минаэвэртгэмаэ дэр уарзон цэстэнгас куд даронца, уога са гьонбэл кэнун.</p>
28	Уэлахези бон	1	<p>Сабийган баладэрун кэнун Фидибэсти Устур тугьди нэ адэени уэлахез ама, ечи уэлахез эгас дуйнейэн дэр куд ахстиаг гэй, уой.</p>

			<p>Сабийти логикон ама уингә – фәлгонцон гьудикәнунади ирәзтбәл ко- сун, сә «дзурдуаг» син мәнәә аухәән нәуәг дзурдтә ама дзурдбәститгәй фәгьгәздудгәдәр кәнун: «әскүәлхт», «Фидибәсти Устур тугьд», «деленгүтә ниввәрун», «нихмә лауун», «ветеран» ама әнд.</p> <p>Фидибәсти Устур тугьди ветерантәен аргь куд кәнонцә, Райгураен бәстә куд уарзонцә сабийти, уогә гьонбәл кәнун.</p>
29	Сәрдәә тагьд уолзәй	1	<p>Фулдәәр кәнун сабийти зонундзийнәдтә әрдзи фәззиндгити туххәй.</p> <p>Исбәлвурд кәнун сәрди әууәлтә ама бәрәгтәәнентги туххәй зонундзийнәдтә.</p> <p>Ирәзун кәнун сабийти исфәлдистадон әримисунадә ама гьудитә раст дзорунадә.</p> <p>Алфанбулай дуйнемә сабийтә аюдгә цәстәнгас куд даронцә, уогә сә гьонбәл кәнун.</p>
30	Хуәрзбон, рәв- дауәндонә! Әгас цо, ськола!	1	<p>Сабийтәән, ськола ци әй, уой баләдәрун кәнун.</p> <p>Ирәзун кәнун бәзонунадон архайд, сагьәс ама хатдзәгтә кәнунадә, фулдәәр дзурдтә зонун ама сә раст ләдәрун.</p> <p>Ськоламаә бәцәуен сә куд фәндәуа, хебәраги куст дәр ама еумәйяг куст кәнун дәр куд зононцә, уогә сә гьонбәл кәнун.</p>

Тема: «Сæрдæ, фæндараст кæнæ!»

Нисан:

– Сæрдæ æма сæрдигон уолæфти бæнтти туххæй сабийти зонундзийнæдтæ фæффулдæр кæнун. Предметтæ кæрæдзей хæццæ комкоммæ баст ку нæ уонцæ, уæддæр син се 'хсæн ести бастдзийнæдтæ ерун. Хатдзæгтæ кæнунбæл сæ ахур кæнун.

– Ирæзун кæнун логикон гъудикæнунадæ, анализ кæнуни арæхстдзийнадæ, имисунадæ.

– Сабийтæ кæрæдземæ игъосун куд зононцæ, уотæ сæ ахур кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: аллихузон предметти хузтæ; «Алæмæти экран» – ватмæни тьяфæ 9 хайи гондæй. Аудиофинст «Æрдзи муртæ»; 2 хузгин донпурхгæнæни, ватмæн гæгъæдий устур тьяфæ.

Иуарунмæ: анзи афæнтти хузтæ, фломастертæ, къохсæр-фæн гæгъæдитæ.

Ахури усми цуд

Сабийтæ къæлæтзилдæй сæрлæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ, кæрæдземæн салам радтæн. Æрмæст æмхузон нæ.

(Зæгъæн: дæ бон хуарз; салам, сæумæ хуарз æма у. и.)

Уинетæ, салам радтун цал хузи æнгъезуй! Сабийтæ, фулдæр ба ци кæнун уарзетæ?

Сабийтæ дзуæппитæ кæнуницæ. (Æнæмæнгæ, сæ дзуаппи гъазун дæр уодзæй.)

Гъ. Мæн фæндуй, цæмæй еумæ рагъазæн. Алкедæр уи хузти фæйнæ фæлусти райсæд æма сæ фæд-фæде, раст уæмæ куд кæсуй, уотæ æрæвæретæ.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ. Гъонбæлгæнæг син сæ кусти гъæдæ бæрæг кæнуй. Зæгъуй син, нæуæг анз зумæггæй ке райдайуй, уомæ гæсгæ хузти æвæрд дæр зумæгон хузæй гъæуама райдайа. Сабийтæ сæ хузти æвæрдтитæ раст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба уин уæ лæмбунæгдзийнадæ исбæрæг кæнон. Ихæслæвæрдмæ байгъосетæ. Æз уин æмдзæвгæ бакæссæн, сумах ба, каст ку фæууон, уæд гъæугæ хузæ аци анзи афони хæццæ раеуварс кæндзинайтæ.

1. Пакъу базау фæлмæн æй.
Рæуæг æй, пакъу ба нæ 'й.
Рæсугъд æй, фал узал æй, –
Ехæнæй нæ ниссалуй.

Н. Полякова

2. Зæнхæй скастæй къубусон,
Дзили – ули – мæнгæфсон.
Рохс дуйнемæ ракастæй.
И сабийтæй фæттарстæй;
Мацæмæй тæрсæ махæй,
Исирæзæ дзæбæхæй.

Ю. Копотов

3. Нæ бæлæстæ – бор фæлусти,
Дзæхæратæ – цидæр тухсти.
Ивулунцæ мæскъи дæнттæ,
Мæргътæ ссæнцаæ къуæрттæ-къуæрттæ.

Г. Ладонициков

Гъ. Сабийтæ, ци хузæ ма уæмæ байзадæй, е циуавæр анзи афони хæццæ æй?

С. Сæрди.

Гъ. Зумæги узали мах фемисæн сæрдæ.

Аци сæрдæ ба уæ зæрди цæмæ æфтуйдзæй? Кæми уолæфтайтæ? Цитæ кустайтæ?

(Сабийтæ 5-6 дзуаппи радтунцæ.)

Гъ. Ацибон сæрдæн хуæрзбон зæгъдзинан. Ци æй сæрдæ, куд гъуди кæнетæ?

(Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.)

Гъ. Сабийтæ, мæнæ нæ «алæмæти экранмæ» кæсайтæ. Гъæйдае уой фæрци сæрдæбæл æрдзорæн.

(Гъонбæлгæнæг сæрдигон хузæ астæуæй сæрæвæруй.)

Гъ. Циуавæр анзи афонæ æй?

С. Сæрдæ.

Гъ. Сæрди размæ ба циуавæр афонæ фæууй?

С. Уалдзæг.

Гъ. Мæнæ аци квадрати (№ 2) ести нисанæй бавдесетæ уалдзæги сæрмагонд минеуæг.

(Еу кенæ цалдæр сабиййи фломастерæй «уалдзæги» нисан ниббæрæг кæнунцæ, зæгъæн, æртæх, дзæкъолон æма у.и.)

Гъ. Сæрди фæсте циуавæр афонæ фæууй?

С. Фæззæг.

Гъ. Фæззæги минеуæг ба мæнæ аци (№ 3) квадрати ниббæрæг кæнетæ.

(Сабийтæ ихæславæрдбæл косунцæ.)

Гъ. Нур ба аци квадрати (æвдесуй 4-аг квадрат), сæрди минеугутæ бавдесетæ.

(Сабийтæ аллихузон нисæнтти хузтæ кæнунцæ: хор, деденгутæ, денгиз æма у.и. Æнгъезуй, нисæнттæ кæнуни ихæславæрд баййевун, «сæрдигон» дзурдтæ ка фулдæр зæгъа, уобæл.)

Гъ. *(4-аг квадратбæл дзоргæй, гъонбæлгæнæг сабийтæмæ радтуй фарстатæ.)*

– Сæрдигон æхсæвæ даргъдæр æй æви бон?

– Ци æй хорауон?

– Сæрдигон арвбæл арæхдæр цæхæн мегътæ фæууй? (бæмпæгхуз, уадсестæ...)

– Тæвдæ бони æндегæй берæ лæуун цæмæннæ æнгъезуй?

– Сахуаруни рæстæг ци фæууй?

– Арвæртгивд тæссагдæр æй æви арвигъæр? Сахуаруни бæрзонд бæласи буннæ цæмæннæ æнгъезуй римæхсун?

– Сахуаруни фæсте арвбæл ци фæууинун æнгъезуй? Сослани æндурабæл рабадун æнгъезуй? Сослани æндурæ ци æй? (Е æй, хори тунтæ ци листæг æртæхти басæттунцæ, уонай арæзтгонд хузгин къæлæт.) Сослани æндурæ циуавæр хуарæни хизтæй арæзт æй?

– Мæргътæ сæрди ци фæккосунцæ?

(Астъæнттæ аразунцæ, æйкитæ æфтаунцæ, таунаги бадунцæ.)

Гъ. Айдагъдæр сæрдæ кæми фæууй, уæхæн рауæнтæ зæнхæбæл ес? Аци квадрати ци исхузæ кæнун æнгъезуй? (Æвдесуй квадрат № 5).

С. Тæвдæ бæстити. (Ранимайун дæр сæ æнгъезуй).

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба лæмбунæг байгъосетæ æрдзи муртæмæ æма зæгъетæ, ци фегъоссинайтæ, уой.

(Игъусуй аудиофинст «Æрдзи муртæ»: мæргъти гъæлæстæ, сифти сæбар-субур, уаруни цъæппитæ æма у.и.)

Гъ. Куд гъуди кæнетæ, сæрдæ цæй тæф кæнуй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Хор сæрди æдзохдæр фæккæсуй?

С. Нæгъ, еуæй-еу хатт къæвда дæр фæууаруй.

Гъ. Гъайдæ сæрдигон къæвда æримисæн. Цæхæн фæууй?

Гъар цæмæ фæууй?

(Сабийтæ стъоли размæ бацæунцæ. Стъолабæл тас æма дууæ фæйнахузон хурст донпурхгæнæни. Сæ еуеми уазал дон, иннеми ба – гъар.)

Гъ. Сабийтæ, донпурхгæнæнтæ кæрæдземæй цæмæйти хецæн кæнунцæ? Куд гъуди кæнетæ, донпурхгæнæн уотæ цæмæ исхудтонцæ? Уой фæрци дон цабæл бапурх кæнун æнгъезуй?

(Сабийти дзуæппитæ. Етæ гъæуама сæ къохтæ бадаронцæ донпурхгæнгутæй цæуæг уаруни æртæхтæмæ æма базононцæ, кæцимæй си «цæуы» сæрдигон къæвда, уой.)

Гъ. Нур ба уæ цæститæбæл рауайун кæнетæ, цума сæрдигон æрдозæмæ бахаудтан. Циуавæр деденгутæ си гъæуама зайа?

(Сабийтæ сæ нимайунцæ.)

Гъ. Дзæхæрадони ба?

(Сабийти дзуæппитæ.)

Гъ. Биндзитæй ба си кæбæл исæмбæлдзинан?

(Сабийтæ сæ нимайунцæ.)

Гъ. Гъæйдæ, нур ба рагъазæн «Ка ке хæцца баст æй» – уæхæн гъазтæй. Нæ æрдози берæ хузтæ ес. Цийфæнди дæр си райсетæ æма ин æнкъай иссеретæ. Гъома се 'хсæн ести бастдзийнадæ куд уа. Удта уæ равзурст балæдæрун кæнун гъæудзæй.

(Зæгъæн: бæласæ – дон. Æнæ донæй бæласæ бахускъæ уодзæй. Кæсалгæ – æнгура. Кæсалгæ æнгураей фæййахæссунцæ.

Кæсалгæ – къох. Кæсалгæ æнгураей ахæссунцæ, фал æнгурабæл ба къохæй фæххуæцунцæ.)

Хатдзæг

Сабийтæ, ацибон циуавæр анзи афони рафæндараст кодтан? Сæрдæ цæй туххæй уарзетæ? Гъæйдæ еугурæйдæр еумæ сæрди хузæ искæнетæ.

(Гæгъæдий устур тъафæбæл сабийтæ фломастертæй еумæйаг хузæ кæнунцæ. Алке дæр си еунаг предметти хузæ кæнуй. Хузæ ку исцæттæ уй, уæд æй фарсбæл ниййауиндзунцæ.)

Темæ: «Æфсери балци». Къинсæйконд къæбæрти равдист.

Нисан:

- Фæффулдæр кæнун сабийти зонундзийнæдтæ хуарон зайæгойтæ æма хуарæфснайæги кусти туххæй.
- Ирæзун кæнун сабийти логикон гъудикæнунадæ, сæ гъудитæ дзорун сæ бон куд уа, уотæ сæ ахур кæнун.
- Хуарæфснайæги кустæн аргъ куд кæнонцæ, дзолмæ ба ауæрдгæ цæстæй куд кæсонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: къинсæйконд къæбæртæ (аллихузон дзолтæ – хуари инсадæй, мæнæуи инсадæй кенæ еумæ æнхæццай; пряниктæ, хъæбунтæ, гинкъостæ, кекс æма у.и.); цæхгун къинсæй кæндтитæ; гæгъæдий тьяфæ – системон оператор, 9 хаййи гондæй, хуари æфсери хузæ, мæнæуи æфсери хузæ (æцæг æфсертаæ дæр æнгъезуй); дзол, адгин губæрттæ, кекс æма хъæбунти хузтæ.

(Сюжетон хузтæ: трактор хумæ кæнуи, комбайн мæнæуæ кардуй, куройнæ, дзолфицæн завод, дзоли тукан.)

Иуарунмæ: инсад, дон, цæнхæ, раздарæнтæ, уомæл къох-сæрфæнтæ, къинсæ кæнунмæ къостæ, фæйнаг.

Рагагъонмæ куст: 2 къуæрей размæ, «Хумæ» 2 хаййи ракангæй си хуар байтаун: еу хаййи нæбæзгæ муггаг, иннеми ба – барæуадзæ нæмгутæ. Æвзартæмæ гъос дарун, сæ уавæр ба син журнали бæрæг кæнун. Гъонбæлгæнæг рагацау гъæуама исцæттæ кæна цæхгун къинсæй арæзт фæлгонцтæ.

Ахури усми цуд

Сабийтæ къæлæтзилдæй лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, нуртæккæ мах рагъаззинан гъазтæй «Гъæйдæ кæрæдземæн салам радтæн». Фиццаг бал сумах уати рацо-бацо кæндзинайтæ æма, кæбæл æмбæлайтæ, уонæн сæ еугуремæн дæр салам дæддзинайтæ. Фал, еу къæрцц ку фегъосайтæ, уæд гъæуама къохтæ райсайтæ, 2 – усхыитæй кæрæдзей бакъуæрайтæ, 3 – фæсонтæй.

Гъазт рахæссуй 2 минутти.

Гъ. Уæ зæрдиуагæ куд æй?

Нуртæккæ уин нигкидæр фæххуæздæр уодзæй, уомæн æма уæ æнахур равдистмæ хонун.

Къуари уати ес къинсæйконд къæбæрти «равдист». Фал бал фиццаг бацеу-бацеу базонетæ æма уин ци равдисти кой кодтон, е дæр рабæрæг уодзæй.

Бацеу-бацеу: алке дæр гъæуй, фал æй алке бон кæнун нæй. (Дзол.)

Сабийтæ аллихузон дзуæппитæ кæнунцæ, гъонбæлгæнæг сæ раст дзуапмæ аразуй.

Гъ. Сабийтæ, уæ хуарзæнхæй, стæндтæмæ хæстæгдæр бацотæ, лæмбунæг сæмæ кæсетæ, фал сæмæ къохæй ма 'вналетæ. Стæндтæбæл ци уинетæ?

Сабийтæ сæ дзорунцæ.

Гъ. Рагъуди кæнайтæ, циуавæр еумæйаг номæй сæ æнгъезуй исхонун?

Сабийтæ аллихузон дзуæппитæ кæнунцæ.

Раст дзуап – «къинсæйконд къæбæртæ», зæгъгæ, ку нæ зæгъонцæ, уæд син фенхус гъæуй, цæмæй æй базононцæ æма æй багъуди кæнонцæ.

Гъ. Цæмæй конд æнцæ?

Аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Гъæйдæ, ани туххæй «системон оператори» фæрци радзорæн. Хæстæгдæр æрбабадайтæ.

«Системон оператор»

	Кæми ес берæ?	
Раздæр ци адтæй	Дзол, хъæбун, гинкъос, кекси хузтæ	Ци уодзæй?
	Цæмæй конд æй?	

Оператормæ гæсгæ къинсæйконд къæбæртæ æвзарун гъæуы астæуæй. Дзубанди хуари туххæй ку цæуа, удта æркæсун гъæуы мæнæуæ æма хуари (хъæбæрхуари) æфсертæмæ.

Гъ. Куд уæмæ кæсуй, хуар æрзайун кæнун æнцон æй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Хуар ка æрзайун кæнуй?

С. Хуарæфснайгутæ.

Гъ. Нуртæккæ будурти хуар ес?

С. Нæгъ. Бафсайдтонцæ æй.

Гъ. Хуар æфснайд фæцæй, æма нур будурти косунцæ трактортæ: хумæ кæнунцæ, похци кæнунцæ. Зæнхæ цæмæ фæлмæн кæнунцæ?

С. Цæмæй уолæфа æма си уомæладæ фулдæр уа.

Гъ. Трактортæбæл ба ка косуй?

С. Тракториститæ.

Гъ. Мети бунн зæнхæ уалдзæгмæ фенгъæлмæ кæсуй.

Зæнхкосгутæ ба цитæ фæккосунцæ, куд гъуди кæнетæ?

С. Хуари муггаг таунмæ фæцæттæ кæнунцæ.

Гъ. Муггаги хуар, хуфийнæй тегъгæй, равзарунцæ, иссор æй кæнунцæ. Е ’взурдадæ ин исбæрæг кæнунцæ. Мах дæр хуари нæмгутæ ку байтудтан. Сæ еугур дæр равзурстæнцæ?

Сабийтæ дзорунцæ, сæ нæмгутæ еугурæй цæй фудæй не сæвзурстæнцæ, уой.

Гъ. Нигки ба ма техникæ уалдзигон куститæмæ цæттæ кæнунцæ. Механизмти хæццæ ка архайуй, еци адæн куд хуннунцæ?

Гъ. Сабийтæ ку нæ зононцæ дзуапп, уæд син гъонбæлгæнæг зæгъæд: механизаторгæ.

Гъ. Уалдзæг ралæудтæй. Тракторгæ бабæй будуртæмæ рацудæнцæ. Цума цæмæ, ци коссæнцæ?

С. Хумæ кæндзæнцæ.

Гъ. Тауæн машинтгæ ба будурмæ цæмæ рацæунцæ?

С. Хуари муггаг таунмæ.

Гъ. Æвзартæ зæнхæй исзиндтæнцæ. Мæргътæй сæ куд багъæуай кæнун æнгъезуй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Хуарæфснайуни рæстæг ралæудтæй. Будурмæ æндæр машийнæ рацудæй. Куд хуннуй? Æма ибæл ка косуй?

С. Будури райдайуй косун комбайн. Комбайн ба фæттæруй комбайнер.

Гъ. Комбайн хъæбæр дессаги машийнæ æй. Еци еу рæстæг цалдæр кусти кæнуй: мæнæуæ кæрдуй, инайæ 'й кæнуй, нæмгутæ машийни гуфæмæ калуй, гъæмпæй тюктæ бæттуй. Куд гъуди кæнетæ, машийнæ кæдзос хуар кумæ фæлласуй?

С. Куройнæмæ.

Гъ. Инсад цæттæ æй. Идарддæр ба ци?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Куройнæй инсад дзолфицæн заводмæ фæлласунцæ. Уоми ба си цитæ искаæнунцæ?

С. Дзол, гинкъостæ, хъæбунтæ, кекстæ, лауистæ æма æнд.

Гъ. Дзол ка фæффицуй, еци адæн куд хуннунцæ?

С. Дзолгæнгутæ.

Гъ. Тъорттитæ æма адгин хъæбунтæ ка кæнуй, етæ ба куд хуннунцæ?

С. Кондитертæ.

Гъ. Заводти дзол ку исфицунцæ, уæд æй ци фæккæнунцæ?

С. Туккæнттæмæ æй уайæмæ фæлласунцæ.

Гъ. Уинетæ, цойбæрцæ адæн бахъиамæт кодта, цæмæй мах нæуæгфунх дзол бахуæрæн, уой туххæй! Нур ба аци берæ

машийнити хузтэй равзаретæ, бацеу-бацеумæ кæци хауй,
уой.

Бацеу-бацеу:

1. Хуæруйнаг ин нæ дарæн,
Æхсæй дæр æй нæ тæрæн.
Авд готони ба ласуй, –
Хумæ кæнун фæразуй.

(Трактор)

2. Ци устур æй, науи асæ,
Хумæ-зæнхи лæгæрдуй.
Цубур æмгъудмæ будурти
Зад мæнаутæ æркæрдуй.

(Комбайн)

Гъ. Хъæбæр хуарз! Фал мæнæ аци æнахур стендбæл ци дес-саги аллихузон фæлгонцтæ ес, етæ ба цæмæй конд æнцæ?
(Стендбæл цæхгун къинсæй конд гинкъостæ. Фæгæ ку кæнонцæ, уæд сабийтæн байуарун æнгъезуй схематикон хушти фæлуститæ: похци кæнун → таун тиллæг æфснайун → куройни мæнæуæ инсун → инсад ласун → дзол фицун-дзол уæйæ кæнун.)

Сабийти дзæппитæ.

Гъ. Сабийтæ, аци гинкъостæ цæхгун къинсæй конд æнцæ. Нуртæккæ мах къинсæ искæндзинан, аллихузон цæрæгойти фæлгонцтæ си исараззинан удта сæ хузгин хуарæни хузтэй ниххуардзинан.

Сабийтæ гъонбæлгæнæги хæццæ къинсæ æзмæнтунцæ.

Хатдзæг

Гъ. Ацибон цæбæл дзурдтан? Гъæйдæ, еу æмбесонд иса-хур кæнæн: «Æнæ къæбæрæй рæфтад мæгур æй».

Нур ба рагъазæн гъазтæй «Хуарз æй дзæхæрадони косун – бауолæфæн – нæхе раерхæфсæн». Дзæхæрадони дæр, бу-дурау, берæ косун гъæуй, æма цума æнцон æй?

Нæмуг зæнхи ниггæлстан.	Сабийтæ æргубур кæнунцæ
Рабадæн – нæхе раерхæфсæн,	Пьолбæл æрбадунцæ
Айдагъдæр ибæл дон æркæнæн.	Фестунцæ, донкæнæгау æзмæлунцæ
Рабадæн – нæхе раерхæфсæн.	Пьолбæл æрбадунцæ
Тиллæг бафснайун гъæуй,	Фестунцæ, «бахсæдунцæ»,
Фагæ æй, хуарз фæббадтан,	Пьолбæл æрбадунцæ, фестунцæ, халæнтти «расорунцæ», пьолбæл æрбадунцæ,
Нур ба косун афонæ æй.	фестадаенцæ, «æрæмбурд кодтонцæ», «фæлластонцæ»

Гъ. Куд æй, æнцон уин адтæй?
Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

3-аг ахури усмæ

Темæ: «Гъæуифæллойнагæнгутæ». (Гъæууонхæдзарадон æнтæстити равдист.)

Нисан:

- Гъæууон хæдзаради туххæй зонундзийнæдтæ фæффулдæр кæнун, сабийтæн гъæуи цæргути дæснийæдти туххæй радзорун; зонун, гъæу æма горæти æхсæн хецæндзийнæдтæ æма æмхузон æууæлтæ ерун.
- Ирæзун кæнун сабийти гъудикæнунадæ æма ими-сунадæ.
- Гъæууон фæллойнагæнæги кустæн аргъ куд кæнонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: фæрæзнити серийæй хузтæ;

Дæснийæдтæ: гъонгæс, ферми гъогдоцæг, уæсигæс,

кæркгæс, фиййау, рæзбунгæс, халсаргæс, тракто-
рист; æнкъай хузтæ: карк – хъайла, гъог – æхсир, ху
– салин къурткæ, фус – уæлдзар ходæ, бæх – цонæгъ,
хуæруйнагтæ: рæзæ, халсартæ, уорсаг, фид æма инсадæй
конд хуæруйнагтæ (кенæ сæ хузтæ).

Иуарунмæ: аллихузон дæснийæдти минæвæртти хузтæ;
халсартæ æма рæзи кæрстити хузтæ; дууæ устур зилдæги,
аллихузон дæснийæдтæ кæмæ ес, уæхæн адæни хузтæ.

Ахури усми цуд

*Сабийтæ тумбулзилдæй лæуунцæ, сæ армитъæпæнтæ
размæ ивазунцæ.*

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ кæрæдземæн салам радтæн, алкедæр
æ фарсмæ лæууæги къохбæл æ къохæй бамбæлæд æма ин
«Æгас цо» зæгъæд, удта ин дæ къохæй æ къохбæл æрхуæцæ.
Гъонбæлгæнæг райдайуй фиццаг. «Æгас цо, Сослан».
Сабийтæ кæрæдземæн салам дæдтунцæ. Кæсайтæ, ци
дзæбæх æмбæлтти зилд нæмæ рауадæй.

Гъ. Сабийтæ, æз бафеппайдтон, кæрæдзей къохтæ ку истай-
тæ, уæд еугурæйдæр ходгæ кодтайтæ, цума цæмæ гæсгæ?
Сабийтæй алкедæр æ гъуди зæгъуй.

Гъ. Уомæн æма нин кæрæдзей уинд æхцæуæн æй. Ацибон
мах цæудзинан æнахур æма цæмæдес равдистмæ. Фал бал
мин фиццаг зæгъетæ, мах еугурæйдæр кæми цæрæн?

С. Горæт Дзæуæгигъæуи.

Гъ. Нæ горæт ба ци рауæн æй?

С. Республикæ Цæгат Иристони.

Рæхиси цæгтау баеу кæнун: Дзæуæгигъæу – Иристон –
Уæрæсе – планетæ Зæнхæ!

Гъ. Сабийтæ, горæт ба ци æй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Ескæмæн уи æ хæстæгутæ гъæуи цæрунцæ? Куд хун-

нунцæ еци гъæутæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Æма гъæутæ сæхуæдтæ ба кæми æнцæ?

С. Цæгат Иристони.

Гъ. Хъæбæр раст, Республикæ – Цæгат Иристони. Ама уæд Цæгат Иристон ба кæми æй?

Рæхиси цæгтау бабæй ранимайунцæ: гъæу – Иристон – Уæрæсе – планетæ Зæнхæ.

Гъ. Уинетæ, гъæу дæр æма горæт дæр æнцæ Иристони, Уæрæсей æма ма планети хæйттæ дæр. Е, сæ еумæйаг æй, нæ горæт æма цийфæнди гъæуи æхсæн дæр.

Зæгъайтæ, еумæйагæй ма горæт æма гъæуи æхсæн циййес?
Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ. Гъонбæлгæнæг син анхос кæнуй сæ гъудитæ раст зæгъунмæ.

Гъ. Хецæн ба цæмæй кæнунцæ?

Гъ. Сабийтæ дзуæппитæ кæнунцæ. Гъонбæлгæнæг син багъæуаги фæййанхос кæнуй.

Гъ. Сумах загътайтæ, гъæути берæ будуртæ, дзæхæра-дæнттæ æма рæзбунтæ ес, æма си адæн косунцæ. Æма кæмæн косунцæ?

С. Сæхецæн дæр æма махæн дæр, цæмæй нæ фингитæбæл алкæддæр хуæрзадæ хуæруйнæгтæ уа.

Гъ. Етæ зæрдиуагæй косунцæ æма син æнтæсгæ дæр берæ кæнуй. Ацибон мах цæудзинан гъæуонхæдзарадон æнтæстити равдистмæ. Фæндуй уæ? Æма уæд уæ зæрди æрæфтауетæ, равдисти хе куд дарун гъæуй, уой.

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Мадта уæд, мæ фæсте рацотæ.

Сабийтæ гъонбæлгæнæги хæццæ бацæунцæ, къуари уатæн равдист ци рауæн æй, еци хаймæ. Уоми ба берæ аллихузон хузтæ æма гъазæнтæ æвæрд.

Сабийтæ бацæунцæ хузæ «Трактор будури»-й размæ æ цори ба стъолабæл къинсæй конд гинкъостæ.

Гъ. Сабийтæ, аци хузи адæн ци мурхунцæ?

Гъонбæлгæнæг сабийти зонундзийнæдтæ ниффедар кæнуй хуарæфснайæги фæллойна, гъæуонхæдзарадон машинттæ æма сæ кусти фæстеугути туххæй.

Гъ. Цæуæн идарддæр. Аци хузи ба ке уинетæ? Ци косунцæ? *Хузтæ хуннуцæ: «Гъонгæстæ будури», «Фиййæуттæ хонхи». Сабийтæ лæдæрун кæнуцæ, гъонгæстæ гъоцитæ, стортæ ке фæххезуцæ, фиййæуттæ ба – фустæ æма сæгъти.*

Гъ. Идарддæр бацæуæн, мæнæ аци хузæмæ кæсайтæ. Ци си уинетæ?

Сабийтæ «Ферми» хузæмæ кæсунцæ. Исбæрæг кæнуцæ, хузи æвдист адæн цитæ косунцæ. Куд зелуцæ фонсмæ, ци син хуæрун кæнуцæ. Косгути дæснийæдтæ дзорунцæ: гъогдоцæг, уæсигæс. Ранимайунцæ адæнæн цитæ дæдтунцæ, уони. Еци рæстæг стъолабæл æрæвæрун æнгъезуй: фæткъу, йогурт, хъаймагъ, царв, айкæ, æпхæ æма у.и.

Гъ. Сабийтæ, нур ба мæнæ аци стенди хузтæмæ кæсайтæ. Æнкъæйттæ си иссеретæ æма уæ равзурст балæдæрун кæнетæ.

Стендбæл хузтæ: фуси, хуййи, бæхи, гъоги, карки, цъинда ходи, хъаймагъи, кærци, хъайлай æма цонæгъи. Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнуцæ.

Гъ. Сабийтæ, куд гъуди кæнетæ, хæдзайрон фонси хæццæ ка архайуй, еци адæн куд хуннуцæ?

С. Фонсдаргутæ.

Гъ. Нур ма нæмæ дууæ стенди æнгъæлмæ кæсуй.

Сабийтæ кæсунцæ хузтæмæ: «Рæзбун», «Дзæхæрадонæ». Стъолабæл халсартæ æма рæзæ.

Гъ. Аци хузти ци уинетæ? Радзорайтæ, аци адæни дæснийæдти туххæй ци зонетæ, уой.

Сабийти дзуæппитæ. Гъонбæлгæнæг син, фарстати

фæрци, сæ дзуæппитæ фæррæвдзæдæр кæнуй.

Гъ. Мæнмæ гæсгæ, нæ экскурси равдисти къуми лæгъуз нæ рауадæй. Берæ цæмæдессаг хабæртгæ базудтан. Нур мах зонæн, сæумæй изæрмæ ка косуй, цæмæй мах хуæрзадæ хуæруйнагтæ хуæрæн, нæ уæле хуарз дарæстæ дарæн еци адæни. Мах син сæ дæснийæдтæ дæр загътан. Фал ма нæ избæрæг кæнун гъæуй, уонæй горæти æма гъæуи ка косуй, уони. Уой туххæй пьолбæл, кæрæдзæбæл гæлстæй, лæууй дууæ устур тæлий: цъæх æма сурх. Се 'вæрд уотæ 'й æма сæ арæнти æхсæн дæргъдумбул рауадæй. Дæргъдумбули хурфи ба аллихузон дæснийæдтæ кæмæ ес, уæхæн адæни хузтæ. Сумах гъæуама еци дæснийæдти косгутæй цъæх тæлимæ æрæмбурд кæнайтæ горæттæгти, сурхмæ ба – гъæуггæгти. Кæд дæснийадæ горæтмæ дæр æма гъæумæ дæр хауй, уæд хузæ дæргъдумбули уадзун гъæуй.

Сабийтæ ихæслæвæрдбæл косунцæ. Уой фæсте гъонбæл-гæнæги хæццæ сæ кустæн аргъ искæнунцæ.

Гъ. Гъе, уобæл, нæ экскурси фæцæй. Уæ зæрдæмæ ци фæщудæй? Ци нæ балæдæрдтайтæ?

4-аг ахури усмæ

Темæ: «Райгурæн бæстæбæл зарæг»

Нисан:

- Сабийти зонундзийнæдтæ фæффулдæр кæнун Хетæгкати Къостай исфæлдистади туххæй, радзорун син дигорон адæни раздæр дзамани царди туххæй.
- Ирæзун кæнун сабийти дзубандий гъæдæ, зæрдæбæл бадарунадæ æма хатдзæгтæ кæнунадæ.
- Байархайун, цæмæй сæ райгурæн бæстæй сæрустур уонцæ, Къостай исфæлдистадаен ба аргъ куд кæнонцæ.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: къеудзирагъ; Къоста, Пушкин æма Чуковскийи портреттæ; уасæнгæ, скъоладзау, тикис æма бицце-

уи хузтæ; дигорон бæрæгбонтæмæ хузтæ.

Иуарунмæ: хъæбæр гæгъæдийæй конд «зæрдитæ», спортивон гъазтæн лæдзгутæ (алли 2 сабийæмæн дæр – 1 лæдзæг);

Гæгъæдийæй лухгонд нæлгоймаг æма силгоймаги уæледа-рæсти хæйттæ: гъазт «Гъазæн киндзæбæл хъæппæлтæ искæнæ»-йæн, силгоймаг æма нæлгоймаги дууæ гури.

Рагагъонмæ куст: исахур кæнун Къостай æмдзæвгитæ «Фудуаг», «Уасæнгæ», «Гино», «Скъолай биццеу».

Ахури цуд

Сабийтæ тумбулзилдæй лæуунцæ.

Психогимнастикæ «Хуарздзийнади къеудзирагъ»

Кæрæдземæн арфитæ гæнгæй, сабийтæ къохæй-къохмæ къеудзирагъ дæдтунцæ. Фиццаг гъонбæлгæнæг райдайуй.

Гъ. Сабийтæ, байгъосетæ æмдзæвгæмæ æма ин æ автори ном зæгъетæ. Аци æмдзæвгæ ахур кодтан:

Гино, гино, гисс!
Еу тикис нæмæ ес,
Гъар фæлмæн кæрцæ даруй,
Къонабæл хуссуй,
Аргъæуттæ имисуй,
Хъал зæрдæй заруй...

С. Е Хетæгкати Къостай æмдзæвгæ «Гино» æй.

Гъ. Сабийтæ, æма Къоста ка адтæй?

С. Хетæгкати Къоста адтæй ирон поэт.

Гъ. Куд гъуди кæнетæ, ке исхонун æнгъезуй поэт?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Къоста хъæбæр берæ уарзта æ райгурæн Иристон, æ адами æма сувæллæнтти. Уартæ зундгонд поэтти портретæ уинетæ. Алке дæр уи æ къохмæ «зæрдæ» райсæд. Поэтти æхсæн Къостай базонетæ æма ин уæ «зæрдитæ» балæвар

кæнетæ.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнуңцæ.

Гъ. Иннæ портреттæ ке æнцæ, уони базудтайтæ?

Сабийтæ сæ дзорунцæ. Сабийтæ къулумпитæ ку кæнонцæ, уæд син гъонбæлгæнæг, сæ уадзимистæ дзоргæй, сæ авторти сæ зæрди æрæфтаун кæнуй.

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ Къоста сабийтæн ци æмдзæвгитæ ниффинста, уони хузтæмæ гæсгæ нæ зæрди æрæфтауæн.

Сабийтæ кæсунцæ æмдзæвгитæ: «Уасæнгæ», «Гино», «Скъолай биццеу» ама «Фудуаг» дигоронау ама уруссагау. Сабийтæ ба æмдзæвгæмæ гæсгæ хузæ райсунцæ.

Гъ. Къоста айдагъ поэт нæ адтæй, фал ма хузгæнæг дæр. Æ хузти равдистмæ ин хæстæгдæр бацæуайтæ.

Игъусуй нидæн дигорон цагъд.

Гъ. Аци хузтæмæ кæсгæй, ци æнкъаретæ? Уæ зæрдæмæ си кæци фулдæр цæуй? Куд гъуди кæнетæ, Къоста уин æ хузти ци зæгъунмæ гъавта?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзоргæй хатдзæгтæ кæнун дæр æвзарунцæ.

Гъ. Сабийтæ, Къоста раги цардæй. Еци дзамани адæнæй еуетæ хъæбæр гъæздуг адтæнцæ, иннетæ ба – мæгур. Мæгуртæн сæ сабийтæ дарун хъæбæр зин адтæй. Куд уæмæ кæсуй, Къоста е 'мдзæвгитæ кæмæн финста? Циуавæр адæни туххæй æй фæндæ адтæй æгас дзиллитæн радзорун?
Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Сабийтæ, цард зин адтæй, фал сæмæ уæддæр бæрæгбæнттæ адтæй. Циуавæр дигорон бæрæгбæнттæ зонетæ?

Сабийтæ бæрæгбæнттæ нимайунцæ. Кæд къулумпитæ кæнонцæ, уæд син гъонбæлгæнæг фенхус кæнуй, бæрæгбæнттæмæ конд иллюстрацитæ сæмæ бавдесуй.

Гъ. Дигорон сабийтæ аллихузон гъæзтитæ кодтонцæ. Куд гъуди кæнетæ, циуавæр гъæзтитæ уарзтонцæ?

Сабийти аллихузон дзуаппитæ.

Гъ. Сабийтæ уарзтонцæ гъæзтити ерис кæнун. Нуртæкки еу уæхæн гъазт мах дæр ракæндзинан.

Дууæ сабийти еу лæдзæги дууæ кæронебæл фæдар æрхуæцунцæ, æма си алке дæр инней æхемæ ласуй. Сæ астæу ци арæн – ханхæ ес, уобæл ка бахеза, е фембулд уй.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Уе спортивон арæхстдзийнади минеугутæ бавдистайтæ. Нур ба уин дæдтун æндæр ихæслæвæрд. Гъазт хуннуй «Гъазæн киндзæн æ хъæппæлтæ искæнæ». Сумах киндзæ æма уосгорæн гъæуама равзарайтæ рагон дигорон уæледарæстæ.

Сабийтæ 2 къуари фæуунцæ. Зæгъæн:

биццæутæ нæлгоймаги дарæс æвзарунцæ, кизгуттæ ба – силгоймаги. Дигорон дарæсти хæйттæ алли командæ дæр уруссæгсти хæццæ, хæлæмултæй, устур тæбæгъти æвæрд æнцæ. Сабийтæ дарæстæ равзарунцæ æма сæ архайд балæдæрун кæнуунцæ.

Гъ. Хуарз исæнхæст кодтайтæ аци ихæслæвæрд. Мах ацибон дзурдтан Хетæгкати Къостай туххæй. Цæрунмæ уæмæ ци рæстæг хуæздæр кæсуй, абони рæстæг æви Къоста ку цардæй, уæд?

Сабийтæ, се 'взурст дзамани рæстæг лæдæрун кæнуунцæ.

5-аг ахури усмæ

Темæ: «Фæззæг. Кæрдæг æма къотæртæ фæббор æнцæ».

Нисан:

– Сабийти зонундзийнæдтæ анзи афæнтти медæгæ æйивддзийнæдти туххæй фæффулдæр кæнун; фæззæги сæрмагонд минеугутæбæл лæмбунаг æрдзорун; лæдæрунмæ æнцон ка æй, уæхæн хумæтаги экологион зонундзийнæдтæ син радтун.

– Ирæзун кæнун хатдзæгтæ кæнунадæ, еу фæззинд инней хæццæ бæдтун куд зононцæ, лæмбунаг ун æма

зæрдæбæлбадарунадæ фæдардæр кæнун, еумайаг æма хецæндзийнади æууæлтæ æртасун.

– Райгурæн æрдзæмæ уарзон цæстæй куд кæсонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмаегутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: цирагъдарæн æд къеудзирагъ (æнгъезуй хуарздæфгæнагæ дæр), анзи афæнтти хузтæ; æвдесæн фæйнаг; аллихузон мæргъти хузтæ; хузгин горцъетæ:

– фæззигон гъæдæ, тæкъузги гагатæ – фæрдгутæ; гуркьо – гуделæ, зонтик – гуделæ, узун – содзиндонæ, бæттæн; æхцæуæн цагъди аудиофинст; 2 спортивон тæлий цийфæнди хурст дæр уæнтæ.

Иуарунмæ: 10–12 хаййебæл лухгонд хузæ, хузи бундори алли хаййи бунд дæр ес нихасæн кенæ скотч.

Ахури цуд

Сабийтæ горцъей зилдæги бадунцæ.

Гъ. Сабийтæ, сюрприз уарзетæ? Зонгæ ба кæнетæ, сюрприз ци æй, уой?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Сумахæн мæмæ ес сюрприз. (Æ къохмæ райсуй къеудзирагъ.) Æрбакæсайтæ, мæнæ а æй хуарздзийнади къеудзирагъ. Мах кæрæдземæн хуарз арфити хæццæ салам дæддзинан æма æй къохæй-къохмæ нæ уоди гъари хæццæ дæддзинан. (Гъонбæлгæнæг райдайуй фиццаг.)

Æгас цо, Сослан. Берæ дин бантæсæд. (Сослан дæр æ фарсмæ бадæгæн хуарз фæндтæ фæззæгъуй æма имæ къеудзирагъ радтуй æма у.и.) Ци банкъардтайтæ нуртæккæ? Уæ зæрдиуагæ нæ фæххуæздæр æй?

Сабийтæ се 'нкъарæнти туххæй сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Сабийтæ, сумахæн ма мæмæ берæ сюрпризтæ ес. Мæнæ сæ еу. Æвдесæн фæйнагмæ хæстæгдæр бацотæ æма

ихæславæрдмæ байгъосетæ. Фæйнагбæл ци уинетæ?

С. Хузтæ.

Гъ. Циуавæр еумæйаг номæй сæ баеу кæнун æнгъезуй?

С. Етæ анзи афæнттæ æнцæ.

Гъ. Æз дзурдтæ дзордзæнæн, сумах ба зæгъиайтæ, анзæн æ кæци афонæмæ хаунцæ, уой. Лæмбунæг игъосетæ: мет, узал, халас.

С. Еци дзурдтæ зумæгмæ хаунцæ.

Гъ. Æртайунцæ, сæхе хормæ тавунцæ, дони нигъулдиттæ кæнунцæ.

С. Еци дзурдтæ сæрдæмæ хаунцæ.

Гъ. Бæлæсти дзæгæрæгкалд, тæдзунæг, фиццагæлойни тæф.

С. Еци дзурдтæ уалдзæгмæ хаунцæ.

Гъ. Цæй хузæ ма нин байзадæй?

С. Фæззæги хузæ.

Гъ. Аци хузæмæ сумах циуавæр дзурдтæ рæвзариайтæ? Ка уи фулдæр зæгъдзæй «фæззигон» дзурдтæ?

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, фæззæг æхуæдæг сюрпризтæй идзаг æй. Гъæйдæ, иуазæгуати имæ фæццæуæн. Аци гъуддаги нин нæ имисунадæ фенхус кæндзæй. Равдесайтæ, уæ зæрдиуагæ ци хузæн уодзæй æнкъард, уаргæ фæззигон бони. Фæззигон хор бони ба? Сабийтæ, фæззæги мæйти нæмттæ ба зонетæ? Фæззæг циуавæр мæйæй райдайуй?

С. Рухæни мæйæй.

Гъ. Аци рæстæг «сугъзæрийнæ» афонæ цæмæ хонунцæ?

Сабийтæ аллихузон дзуæппитæ кæнунцæ.

Гъ. Фæззæги астæуккаг мæйæ ба куд хуннуй?

С. Кæфти мæйæ.

Гъ. Æрæгвæззæг ба ци хонæн æма кæд фæууй?

С. Æрæгвæззæг фæууй Геуæргобай мæйи.

Гъ. Мæнæ уин айæ ба фæззæги сюрприз. Кæсайтæ,

цæйбæрцæ хузтæ уин балавар кодта фæззæг! Байгъосетæ ихæслæвæрдмæ. Хузтæ тæлитæбæл иуаргæ æнцæ, ай размæ дæр уæхæн куст кодтан. Еу тæли æй сæрдæ, иннæ ба – фæззæг. Тæлитæй еу иннебæл æвæрд ке æй, уомæ гæсгæ, се 'хсæн еумæйаг хатæн рауадæй. Еци хатæни æвæрун гъæуи хузтæй сæрдæмæ дæр æма фæззæгмæ дæр ка хауй, уæхæнтти.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба уæ цæститæ ницъцъундæ кæнетæ. Уæ цæститæбæл рагъазун кæнетæ, цума фæззигон гъæди фестадайтæ. Рухæни мæйи гъæди циуавæр муртæ фегъосун æнгъезуй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Æма уæд, æрæгвæззæги ку бахауайтæ гъæдæмæ, уæдта си циуавæр муртæ фегъоссинайтæ? Æрдзæ цæмæ ниссабур уй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ. Гъонбæлгæнæг син дзоруй, биндзитæ аци афони цæмæннæбæл фæууй, уой.

Гъ. Цъимара дæнттæй хæпсити уасун цæмæннæ игъусуй?

С. Хæпситæ дони бун фæххусунцæ.

Гъ. Нæ Иристонмæ зумæгеуат кæнунмæ циуавр мæргътæ æртæхуй? Сæ хузтæ син райсетæ æма син сæ нæмттæ зæгъетæ.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Фал бабæй нæмæ фæззæгæй нæуæг сюрприз. Нæ размæ хузтæ æнкъæйттæй лæуунцæ. Сумах син гъæуама иссерайтæ, еумæйагæй се 'хсæн ци ес, уой, æма 'й балæдæрун кæнетæ.

Райвæрунцæ æнкъай хузтæ: горцъе – фæззигон гъæдæ; тæкъузги гагатæ – фæрдгутæ; гуркъо – гуделæ; зонтик – гуделæ; узун – содзиндонæ.

Хузтæ фагæ ку кæнонцæ, уæд алли сабиймæ дæр си æнкъай радтун æнгъезуй. Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба зæгъайтæ цæмæй хецæн кæнунцæ, уой.

Игъусуй æхцæуæн цагъди нидæн музыка.

Гъ. Нур ба фæззигон æйивддзийнæдтæ райдæдтонцæ. Бавдесайтæ рагвæззæг. Рагвæззæгæн æ цуд рæуæг, æ цæсгон игъæлдзæг, къох ба рæдау.

Сабийтæ мимикæ æма пантоними фæрци æвдесунцæ рагвæззæг.

Гъ. Нур ба æрæгвæззæг бавдесайтæ. Æрæгвæззæг æй æнкъард, мæтгæл, кæун имæ фæццæуы. Нур ба бавдесайтæ, цума цъасæмæ ледзæг узунтæ айтæ, уой. Нур ба лæгæти æрситæ айтæ... Нур ба устур толдзæ бæласæ айтæ æма у.и.

Сабийтæ фæнзунцæ: æрæгвæззæги, узун, арси...

Гъ. Мах гъæди медагæ фæззæг уинæн. Зæгъайтæ, нæ горæти ба фæззæг цæхæн æй?

Сабийтæ дзорунцæ горæттаг фæззæги минеугути туххæй.

Испайда кæнун æнгъезуй хузтæй, уæд сабийтæн æнцондæр уодзæй дзорун.

Гъ. Мæнæ бабæй фæззæги нæуæг сюрприз. Нæуæг гъазт «Ци ес зилдæги медагæ?»

Гъонбæлгæнæг пайда кæнуй пълбæл О-и хузен æвæрд бæттæнæй.

Гъ. Зилдæг фæззæг æй, фал æ медагæ ци ес?

Зилдæгмæ бахизтæй æма дзоруй: «Æз фæззигон сифæгъæлд дæн». Сабийтæй дæр еске бахезуй æма дзоруй: «Æз ба къæвда дæн» æма у.и.

Гъ. Сабийтæ, нæ фæззæгмæ балци кæронмæ æрхъæрттæй. Уæ зæрдæмæ ци фæццудæй? Уæ зæрдæбæл ци бадардтайтæ? Фæстагмæ ба ма уин фæззæг еумæ лæвар кæнуй. Дунгæ хузтæ ниххæлеу кодта. сумах сæ гъæуама æрæмбурд кæнайтæ æма уæд фæууиндзинайтæ, фæззæг уин ци балавар кодта, уой.

Сабийтæ æмбурд кæнунцæ лухтæгонд хузи хæйттæ æма сæ хузи бундорбæл нихасæн кенæ скотчæй фæдар

кæнунцæ. Цæттæ хузæ фарсбæл ниййауиндзунцæ, цæмæй си идарддæри ахури усмити пайда кæнонцæ.

б-аг ахури усмæ

Темæ: «Хестæртæ æма кæстæртæ». (Уæхæн фæйнахузон æма æнгæс гъонбæлтæ æма сабийтæ.)

Нисан:

- Сабийтæ æма гъонбæл адæн æмхузон цæмæй æнцæ удта хецæн цæмæй кæнунцæ, уой туххæй сабийти зонундзийнæдтæ фæффулдæр кæнун. Сæ ихæсти туххæй æрдзубанди кæнун.
- Ирæзун кæнун сабийти логикон гъудикæнунадæ, сæхе бон хатдзæгтæ кæнун куд уа, уобæл архайун.
- Хестæртæн дæр æма се ’нгæртæн дæр аргъ куд кæнонцæ, кæрæдземæ игъосун сæ бон куд уа, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: Къостай хузтæ «Сабийтæ – дордасгутæ», «Дон хæссунмæ»; ватмæни гæгъæдий гъафæ системон оператори ханхгондæй; гъонбæл адæни æма сабийти аллихузон хузтæ (хузи гъæуама уа еунæг гъонбæл адæймаг кенæ еунæг сабий).

Иуарунмæ: 10-гай квадратæбæл хæйттæгонд карточки-тæ; галеуæрдæмæ амонæг фатæг, хæрдмæ амонæг фатæг; æнæхурст зилдæг; минкый куб; гæпгæнæнтæ.

Рагагъонмæ куст: рагъазун гъазтæй «Уодæгас гæпгæнæнтæ»-й.

Ахури усми цуд

Психогимнастикæ «Дессаги кæсæнцæститæ»

Гъ. Сабийтæ, кæсайтæ ци дессаги кæсæнцæститæ мæмæ ес. Ка сæ бакæнуй, е æ алливарс адæнæн уинуй айдагъдæр

сæ хуарздзийнæдтæ. Сауæнгæ ма адæмæй римæхсгæ ци хуарз минеугутæ фæккæнунцæ, уони дæр.

Гъонбæлгæнæг æ цæститæбæл кæсæнцæститæ бакæнуй. Уой, мæнæ еугурæй дæр куд рæсугъд æма игъæлдзæг айтæ. Бацæуй ма еу 2–3 сабийæмæ æма син сæ хуарз минеугутæ фæззæгъуй: хуарз хузæ кæнуй, æмдзæвгæ хуарз дзоруй æма у.и.

Нур ба сумах кезу æй. Цæмæй ма фæррæдуйайтæ, уой туххæй бал фиццаг синхагмæ лæмбунæг бакæсун гъæуй. Сабитæй еске къулумпи ку кæна, уæд ин гъонбæлгæнæг фенхус кæнуй.

Гъ. Кæсайтæ, хузтæ кæми ес. Куд уæ фæндуй, уотæ сæ фæххæйттæ кæнетæ.

Адæни хузтæ кæми ес, еци хузтæ фæккъуæрттæ кæнетæ: гъонбæлтæ æма сувæллæнттæбæл.

Гъ. Сабийтæ, гъонбæлтæ ба ка æнцæ?

Сабийтæ гъуди кæнунцæ.

Гъ. Æма уæд сабийтæ ба?

Сабийтæ гъуди кæнунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, нæ экрани фæрци сæбæл радзорæн.

	Кæми ес берæ?	
Ка адтæй	Ка? (Гъонбæли хузæ).	Ка уодзæй
	Цæмæй конд æй?	

Гъонбæлгæнæг сабийти хæццæ, экранмæ гæсгæ базонунмæ гъавунцæ лæдæруйнаедтæ: «Гъонбæл адæймаг» æма «Сабий».

Гъ. Гъонбæл адæймаг сабийæй цæмæй хецæн кæнуй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Æмхузон цæмæй æнцæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Гъонбæл ун зиндæр æй æви сабий ун?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Уæхæн гъуддæгтæ ес, кæцити сабийти бон дæр æма хестæрти бон дæр æй кæнун?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Мæнæ аци хузтæмæ кæсайтæ. Сабийтæ æма си гъонбæлтæ ци косунцæ?

Кæсунцæ Къостай хузтæмæ: «Сабийтæ – дордасгутæ», «Дон хæссунмæ».

Гъонбæлгæнæг сабийтæн дзоруй, раздæр сабийтæ ци куститæ кодтонцæ, сæ ниййергутæн куд анхос кодтонцæ (биццеутæ уæритæ хизтонцæ, хестæрти хæццæ хуми кустонцæ, хуасæ сентудтонцæ, сог ластонцæ, фонсмæ зилдæнцæ, кизгуттæ дон хастонцæ, хæдзари куститæ кодтонцæ æма у.и.

Гъ. Сабийтæ, сумах ба уæ ниййергутæн фæййанхос кæнетæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Æ мади хæццæ уи ка рабуцæу уй? Фудæнæн уи фесинмæ кæнун ка уарзуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Нуртæккæ мах рагъаззинан гъазт «Фесинмæ»-й. Райсетæ карточкитæ. Нисæнттæ сæбæл уинетæ? Ци ревад квадраттæ си ес, уонæми сумах гъæуама исхузæ кæнайтæ «фесинми» нисан.

Æнгъезуй хе нисæнттæ æргъуди кæнун дæр. Сабийтæ ихæславаæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба зæгъайтæ, гъонбæл адæн æма сабийтæ æмхузон нæ 'нцæ. Сабийтæ ба – ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ. Фæндуй уæ кæрæдзей хузæнттæ ун? Цæмæ?

Гъ. Нур ба уæмæ æнгъæлмæ кæсуй сюрприз – «Уодагас гæпгæнæнтæ». Æрмæст, дууердæгæй сæбæл æмхузæн ка нæ 'й, уæхæн сабийтæ ку фæххуæцуй, уæд райгас унцæ.

Æнгъезуй мæнæ ауæхæн æнкъæйттæ исаразун:

- асæмæ гæсгæ: бæрзонд – ниллæг;
- сæригъунти хузæмæ гæсгæ: бор – сау;
- æрдзон минеугутæмæ гæсгæ: биццеу – кизгæ;
- сæригъунти дæргъæмæ гæсгæ: даргъ – цубур.

Гæпгæнæнтæ зилдæги медæгæ æнцæ. Игъусуй музыка. Сабийтæ, куд сæ фæндуй, уотæ уати къумти ратæх-батæх кæнунцæ. Музыка ку фæгъгъос уй, уæд сабийтæ фæккъуæрттæ унцæ, гæпгæнæнти дууæ кæронæбæл ниххуæцунцæ æма сæ зелун райдайунцæ – гæпгæнæнтæ «райгас» унцæ.

Гъазт 2–3 хатти ракæнунцæ.

Хатдзæг

Гъ. Сабийтæ, ацибон ке туххæй дзурдтан? Хестæртæмæ гæсгæ цæбæл исахур кæнун æнгъезуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Нур ба уин дессаги ихæслæвæрд уодзæй. Алке дæр уи карточкæ райсæд. Ци си уинетæ?

С. Адæймаги гурæ.

Гъ. Раст зæгъгæй ба е æй, адæймаги гури схематикон хузæ. Аци гурæбæл нæййес цæсгон, сæригъунтæ. Цæсгон, сæригъунтæ æма ибæл дарæси хузтæ исгæнгæй ба си, кенæ нæлгоймаг рауайдзæй, кенæ ба – силгоймаг. Нуртæккæ сумах дæр еци куст кæндзинайтæ. Уæхуæдтæ уæхе гъонбæлтæй бавдесетæ. Гъома, устурæй цæхæнттæ уодзинайтæ, уæхæн хузтæ искæнетæ.

Сабийтæ кусти ку бацæуонцæ æма сæбæл рæстæг æгæр ку даргъ кæна, уæд син гъонбæлгæнæг зæгъсæд, – «Хизæ конд ка нæ фæцæй, етæ ибæл ахури усми фæсте бакоссæнцæ: нур ба сæмæ еумæ æркæсæн æма базонæн, устуртæй уæ цæхæнттæ ун фæндуй, уой».

Темә: «Уәрәсә – тухгин бәстә» (Мә устур Райгурән бәстә)

Нисан:

– Сабийти зонундзийнәдтә Уәрәсәй туххәй фәф-фулдәр әма ниффедәр кәнун. Баләдәрун син кәнун, Уәрәсәй туруса әма паддзахадон символика цитә әнцә әма цәмән гъәунцә, уой.

– Ирәзун кәнун хатдзәгтә кәнуни арәхсунадә, ләмбунәгдзийнадә, зәрдәбәл бадарунадә әма раст дзорунадә.

– Райгурән бәстә куд уарзонцә, ести пайда ин куд уонцә, уотә сә гъонбәл кәнун.

Архайән әрмәгутә әма фәрәзнитә.

Әвдесунмә: асәй фәйнәхузон 3 тәлий, глобус, зундгонд иллюстрацити картә: хохлома, гжель, туләйаг самовар, дигорон фәндур, әхцинтә, цихт әма у. и. Уәрәсәй гимни аудиофинстәй әскъуддзаг; хузгин гәгъәдити әмиасә лухдзәгтә.

Иуарунмә: геометрион фигуритә.

Ахури усми цуд

Сабийтә зилдәй ләуунцә.

Психогимнастикә «Әгас цо»

Гъ. Сабийтә, уә уинд мин әхцәуән әй! Гъәйдә, еу хатт ма кәрәдземән фәйнәхузон саламтә радтән, әрмәст кәрәдзей кьохтәбәл бамбәлгәй.

Сабийтә кәрәдземән саламтә дәдтунцә: «Әгас цо», «Дә бон хуарз» әма у. и.

Гъ. Циуавәр горәти цәрән?

С. Дзәуәгигъәуи.

Гъ. Циуавәр республики сәйраг горәт әй Дзәуәгигъәу?

С. Республика Цагат Иристон – Аланий.

Гъонбэлгэнэг тэлий геометрион фигурæ ниввæруй.

Гъ. А Цагат Иристон æй (амонуй тæлимæ), а ба – Дзæуæгигъæу. Циуавæр горæттæ ма зонетæ Цагат Иристонни? Гъæутæ ба?

Сабийтæ горæттæ æма гъæути нæмттæ дзоргæй, геометрион фигуритæ тэлий медæгæ æвæрунцæ.

Гъ. Дзæуæгигъæу æй Иристонни хай. Иристон ба циуавæр бæсти хай æй?

С. Иристон æй Уæрæсей хай.

Гъонбэлгэнэг устур тæли райсуй æма æй минкъийдæрбæл æрæвæруй. Устур тэлий ба геометрион фигурæ æрæвæруй.

Гъ. Айæ Уæрæсе æй (амонуй устур тæлимæ), а ба – Цагат Иристон. Циуавæр республикитæ ма зонетæ?

Сабийтæ республикити нæмттæ дзоргæй, устур тэлий фигуритæ æвæрунцæ.

Гъ. Циуавæр планетæбæл æй Уæрæсе?

С. Планетæ Зæнхæбæл.

Гъонбэлгэнэг райсуй устур тæли æма си геометрион фигурæ æрæвæруй.

Гъ. Айæ æй планетæ – Зæнхæ. Айæ ба Уæрæсе. Циуавæр бæститæ ма ес нæ планетæбæл?

Сабийтæ бæсти нæмттæ дзоргæй, фигуритæ тэлий æвæрунцæ.

Гъ. Сабийтæ, мах еумæ искодтан дуйней проект. Кæсайтæ, æ горæттæ æма ’й бæститæ куд рæсугъд дарунцæ. Æз ма уин рæсугъд глобус дæр æрбахастон. Глобус ци æй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Гъæйдæ, глобусбæл нæ бæстæ иссерæн.

Сабийтæ глобус зелунцæ. Гъонбэлгэнэг син сæ гъос æрдаруй бæстити аллихузон хурститæмæ. Иннæ бæстити хæццæ баруй Уæрæсей – хузæ æма асай: хъæбæр устур æй, берæ гъæдтæ, хуæнхтæ æма си цауæгæдæнттæ ес...

Гъ. Глобусбæл алци фæууинун æнгъезуй?

С. Нæгъ.

Гъ. Алци ба ескæми æвдист фæууй?

С. Гъо, карти.

Гъ. Хъæбæр раст. Картæ зæнхи цъарæ æндзæр æвдист кæнуй. Æркæсæн картæмæ æма фæууинаен нæ тухгин Уæрæсей паддзахадæ.

Сабийтæ картæмæ бацæуицæ æма имæ лæмбунæг кæсунцæ.

Гъ. Уæрæсей сæйраг горæт куд хуннуй?

С. Мæску.

Гъ. Паддзахади сæргъи ка лæууй?

С. Президент.

Гъ. Нæ бæсти арæнтæ ба ка гъæуай кæнуй?

С. Æфсад.

Гъ. Сабийтæ, куд гъуди кæнетæ, Райгурæн бæстæ ба ци æй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Райгурæн бæстæ æй, адæймаг кæми райгурдæй, еци бунат. Сумах кæми райгурдайтæ, е нæ минкъий Райгурæн бæстæ æй. Фал ма ес устур Райгурæн бæстæ дæр, е хуннуй...

С. Уæрæсе.

Гъ. Нæ бæсти берæ аллихузон адæмихæттитæ цæруй. Циуавæртæ си зонетæ, зæгъайтæ сæ?

Сабийтæ сæ нимайиуицæ.

Гъ. Алли адæнæн дæр ес æхе культурæ, уагæвæрдтитæ, бæрæгбæнттæ æма æвзаг. Адæнтæ кæрæдзей уарзунцæ, кæрæдземæн аргъ кæнунцæ æма хæларæй цæрунцæ. Уæрæсей аллихузон адæни хæттитæ кæрæдзей цæмæй лæдæронцæ, уой туххæн ба си ес паддзахадон æвзаг. Зонетæ, циуавæр æвзаг, уой?

С. Уруссаг.

Гъ. Раст айтæ. Нур ба кæсайтæ, ци рæсугъд хузтæ уин æрбахастон, етæ, нæ Уæрæсе сæрустур кæмæй æй, уæхæнттæ æнцæ.

Гъонбæлгæнæг сабийти хæццæ кæсуй иллюстрацигонд зундгонд дзаумæуттæмæ: тулæйаг самовар, хохломайи, гжелтæ, дигорон цихт æма сенд.

Гъ. Дуйнеон еристæ æма æркастити нæ бæсти номæй алли адæнти минавæрттæ фæййархайуй, сæ уæлахез ба нæ еугуремæн дæр æхцæуæн æма еумæйаг фæууй. Алли бæстæн дæр ес æхе сæрмагонд нисантæ – туруса, герб æма гимн.

Гъонбæлгæнæг сабийти бахонуй, туруса æма герб ци стендбæл ес, уордæмæ.

Гъ. Паддзахадон туруса ци æй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Туруса æй сæребарæ æма хуæдбарæдзийнади нисан. Герб æма туруса кæрæдземæй цæмæй хецæн кæнунцæ?

С. Сæ бакастæй.

Сæ хицæндзийнæдтæ син дзорунцæ.

Гъ. Уæрæсе æма Цæгат Иристони турусатæ кæрæдзей хæццæ рабарайтæ.

Сабийтæ син сæ хуарæни хузтæмæ кæсунцæ.

Гъ. Бæсти гимн ба ци æй? Цæмæн гъæуй?

С. Гимн æй бæсти сæйраг зар, паддзахади еудзийнади нисан.

Гъ. Гимнмæ лæугæй игъосгæ æй.

Сабийти байгъосун кæнун гимни цагъди æскъуддзагмæ.

Гъ. Нур ба рагъазæн. Нæхе дууæ къуари фæккæнæн. Алли къуарæн дæр уодзæй æхсидзгон паддзахадон ихæс. Æркæсайтæ, стъолабæл æвæрд, хузгин гæгъæдий лухдзæгтæмæ. Уонæй еу къуар гъæуама равзара, Уæрæсей турусай ка гъæуй, еци хузтæ, иннæ къуар ба – Иристони турусай ка гъæуй, уони.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба уин нæуæг ихæслæвæрд дæдтун. Алкæмæн дæр уи фæйнæ карточки дæдтун. Карточкæбæл ес алли бæстити турусати хузтæ. Ихæслæвæрд: турусати æхсæн иссеретæ Уæрæсей туруса (герб).

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, ацибон сумах нæ бæсти туххæй берæ нæуæг цидæртæ базудтайтæ. Зæгъайтæ, цæй туххæй уарзæн нæ Райгурæн бæстæ.

Сабийти дзугæппитæ.

Гъ. Сабийтæ, бонæй-бонмæ гъонбæлдæр гæнгæ цотæ, æма архасетæ, цæмæй уи ескæд, Иристони цæргутæ дæр, æма Уæрæсей цæргутæ дæ,р сæрустур уонцæ.

8-аг ахури усмæ

Темæ: «Æнæнез уо». (Æнæнæнездзийнадæ – алкæмæн дæр!)

Нисан:

- Архайун цæмæй сабийтæ гæмæрзæ кæнонцæ лæдæруйнадтæ: «æнæнездзийнадæ», «нез». «Æнæнездзийнади æнхусгæнгутæн» (хуæрдæ, уолæфт, физкультурæ æма æнд.) раæргом кæнун сæ нисанеуæг. Æнæнездзийнадæн пайда æма зæран ци хæссуй, уонæбæл æрдзорун – хе кæдзос дарун, бауæр фæдар кæнун æнæнездзийнадæн æхсидзгон ке ай, уой син балæдæрун кæнун.
- Ирæзун кæнун сабийти гъосдарунадæ, зæрдæбæлбадарунадæ.
- Се 'нæнездзийнадæ куд гъæуай кæнонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: интерактивон фæйнæг; Иристони спор-тсменти хузиститæ; гигиени аллихузон предметти хузæ;

магнитофонбæл финст ездон цагъди мелоди.

Иуарунмæ: спортсменти хузтæ; «незгун» æма «æнæнез» бæрæг кæми æнцæ, уæхæн хузтæ; къахдзонæгътæ, мет, кæсæнцæститæ, хор æма деденгути хузтæ; алли сабиййæн дæр 10 цæппæри æма еу дзабурбонс.

Ахури усми цуд

Сабийтæ къæлæтзилдæсæй лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ кæрæдземæн саламтæ радтæн.

Сабийтæ кæрæдземæн салам дæдтунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба нæ бауæрæн «салам» радтæн.

(Гъазт «Мæ бауæр», Лазаревмæ гæсгæ): ци бауæри хæйтти кой кæнæн, уони зæгъийтæ æма сæ бавдесийтæ.

Мæ къоппа – сæри къоппа	сæр къохæй æрсæрфунцæ;
Мæ фий – хъелфий	цъундæ цæститæй, æнгулдзæй фий- йи кæронбæл бамбæлунцæ;
Мæ ростæ – хæмпостæ	æнгулдзитæй ростæ рахафунцæ;
Усхьитæ – мухъхьитæ	усхьитæ базмæлун кæнунцæ;
Гъостæ – гинкъостæ	æнгулдзитæй гъостæ райвазунцæ
Губун – гудун	губун размæ ракæнунцæ æма 'й къохтæй æрсæрфунцæ;
Мæ къæхтæ – мæ бæхтæ	къæхтæй тъопп – тъоппитæ кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз. Уæ зæрдиуагæ куд æй? Рагъазун уæ фæндуй?

С. Гъо, фæндуй.

Гъ. Кæсайтæ, мæнæ уин ци хузтæ æрбахастон. Нуртæккæ уи алкедæр фæйнае хузи райссæй æма хузæ фæууингæй зæгъдзæй, ци (ка) иссæй, уой.

Гъонбæлгæнæг райдайуй фиццаг.

Гъ. Æз дæн фигуристка.

Идарддæр ба сабийтæ кезугай дзорунцæ.

Гъ. Сабийтæ, еу загъдæй куд исхонун æнгъезуй, спортæй ка архайуй, уони?

С. Спортсментæ.

Гъ. Нæ республики спортсментæй кети зонетæ?
Гъонбæлгæнæг сабийти бахонуй зундгонд спортсменти хузититæма æма син сæ нæмттæ дзоруй. Интер-активон фæйнæгæй дæр испайда кæнун æнгъезуй.

Гъазт «Къозо æхсун»

Гъ. Спортсментæн цæмæй фулдæр æнтæса, уой туххæн цæхæнттæ гъæуама уонцæ?

С. Хъаурæгин, нифсгун, æнæнез, бухсагæ.

Гъ. Æнæнез, зæгъгæ, загътайтæ. Æма æнæнездзийнадæ ба ци æй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Æма уæд, нез ба ци æй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Цæмæй фæссæйгæ ун æнгъезуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Алке дæр уи фæйнæ хузи райсæд. Лæмбунæг сæмæ æркесетæ æма зæгъетæ, хузæ циуавæр дзурди агкаг æй: «æнæнез» æви «незгуни».

Сабийтæ ихæславард æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, адæн сæхе куд фæдздзæбæх кæнунцæ?

С. Хуастæ фæнниуазунцæ.

Гъ. Æрбакæсайтæ, мæнмæ ес минкъий афтекæ, фал си хуасти бæсти къоппити ес фарстатæ. Алкедæр уи æхецæн къопп исесдзæй æма си ци фарста уа, уомæн дзуап радтæд.
Сабийтæ къоппитæ есунцæ, мæнæ ауæхæн фарстати хæццæ:

– Сабий æхе лæгъуз ку хата, уæд ци гъæуама кæна?

– Цæмæй тагъддæр радзæбæх уай, уой туххæй ци гæнгæ æй?

– Незæй хе куд гъæуай кæнун гъæуй?

– Незгун адæймагæн ци гæнгæ æй, цæмæй æ нез иннетæбæл ма бафтуйа?

– Æнæ фæрсгæй хуастæ райсун цæмæннæ æнгъезуй?

– Адæймагæн циуавæр æнæзингæ знæгтæ ес: (Микробтæ)

– Микробти хæццæ куд тохун гъæуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Сабийтæ, зæгъайтæ, æнæнездзийнадæ айдагъ спортсменти гъæуй? Æнæнез ун цæмæн гъæуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Æнæнез унæн нин ци анхос кæнуй?

Гъонбæлгæнæг сабийтæн зæгъуй, цæмæй хузти æхсæнæй гъæугæ хузтæ равзaronцæ.

С. Хуæрдæ, уолæфун, фунæй, æнæнездзийнади физкультурæ, цийнæ кæнун, хе кæдзос дарун æма æнд.

Гъ. Кæсайтæ, цидæр æнахур дессаги хузæ иссердтон, фал цæй хузæ æй, уой ба мæ бон базонун нæй. Фæййанхус мин кæнетæ. Хузи циуавæр предметтæ римæхст æнцæ?

Гъонбæлгæнæг æвдесуй гигиени аллихузон предметти хузæ. Предметтæ кæрæдзæбæл калд ке æнцæ, уомæ гæсгæ бæрæг нæ 'нцæ. Сабийтæ сæ бæлвурд кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз. Æма сумах ба æнæнез айтæ? Гъæйдæ, рабæрæг уæ кæнæн.

Фиццаг бал базонæн гъосæй куд игъосетæ, уой. Уæ цæститæ ницъцъундæ кæнетæ. Æз мæ къохтæй раæрдзæф кæндзæнæн, сумах ба ин æрдзæфæй æ ритми уагæ рафæнзийтæ.

Сабийтæ ихæславард æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба уин, уæ лæмбунæгдзийнадæ рабæрæг кæнæн. Æз уин дзурдтæ дзордзæнæн, сумах ба мин зæгъдзинайтæ, дуггаг хатт ке зæгъон, уони. Игъосетæ дзурдтæмæ: къохтæ,

æрходтæ, есун, хузæ кæнун, цæун, цæститæ, уинун, кæсæнцæститæ, никъолун, игъосун, къæхтæ, гъуди кæнун, ледзун, гæпп кæнун, цулухътæ.

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Стъолти уæлгъос æрбадетæ. Байгъосетæ ихæслæвæрдмæ. Æз дзордзæнæн дзурдтæ, сумах ба еци дзурдтæмæ, уе 'стъолтæбæл ци хузтæ ес, уонæй æвзардзинайтæ. Игъосетæ дзурдтæмæ: къæхтæ, къохтæ, цæститæ, фий.

Сабийтæ равзарунцæ хузтæ: къæхдзонæгътæ, мет, кæсæнцæститæ, хор, деденæг.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба байгъосетæ фæстаг ихæслæвæрдмæ. Гъазт «Цæппæртæ». Уе 'стъолтæбæл ес цæппæртæ æма дзабурбонс. Сумах музыки цагъди рæстаг дзабурбонсбæл цæппæртæ цæвдзинайтæ. Куддæр цагъд фæгъгъос уа, уотæ уæ куст фæууадздинайтæ. Игъусуй цагъди мелоди.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Цæппæртæ уи ке бонсбæл фулдæр ес? Ацибон уæ еугур дæр хуарз архайдтайтæ. Гъæйдæ, нур ба еумæ, гъæрæй, зæгъæн æмбесонд: «Æнæнездзийнадæ æригонæй гъæуай кæнæ».

9-аг ахури усмæ

Темæ: «Хумтæ æнгон, æрдозтæ игон...»

Нисан:

- Фæффулдæр æма ниффедар кæнун сабийти зонундзийнæдтæ фæззæги туххæй (бони дæргъцæ цубурдæр кæнуй, уазал уарунтæ, хæрæ мегъæ, халас, фæззæги мæйти нæмттæ).
- Ирæзун кæнун сабийти логикон гъудикæнунадæ æма хатдзæгтæ кæнунадæ.
- Райгурæн бæстæ куд уарзонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайаен аермаегута аема фæрæзнита.

Æвдесунмæ: аерæгвæззæги уагæ æвдесæг аллихузон мелодити аудиофинститæ, – уæледарæс аема хæдзари дзаумаутти хузтæ.

Тас дони хæццæ, аллихузон предметтæ: гæгъæди, хъумац, губкæ, цар, резийнæ шар аема у.и.

Иуарунмæ: нисæнтти карточкитæ: ирд хор (фæлорс – бор хор), сæ дæргъæ аллихузон камаен аей, уæхæн сау аема бор гæгъæдий лухдзæгтæ – бонæ аема аехсæви нисантæ; сау зонтик, æ сæрбæл ба къæвдай æртæх аема мети тъæфил; ирд хузгин зонтик, æ сæрбæл ба æрвхуз дони æртæх; мети устур тъæфил; æд сифæ бæласæ; аенæ сифæ бæласæ; гъог аема арс.

Ахури усми цуд

Психогимнастикæ «Ном».

Сабийтæ тумбулзилдаей бадунца. Гъонбæлгæнаег аехе ном зæгъуй аема æ къохтæй, къæхтæй кенæ гурæй ести æзмæлдтитæ ракаенуй. Къуар æмицъухæй еци ном (гъонбæлгæнаеги) фæззæгъунца аема ин е 'змæлдтитæ рафæнзунца. Гъонбæлгæнаеги фарсма бадæг сабий гъазт аехемæ райсуй аема аей идарддæр каенуй.

Гъ. Сабийтæ, байгъосайтæ Къостай æмдзæвгæ «Фæззæг»-мæ:

Фæззæг бор фæлусти, –
Æллæх, ци рæсугъд аей,
Æма куд фелауй!
Хумон зæнхи кусти, –
Бунтон ниррæсагъд аей
Æма нæ фæллауй.

Гъ. Аци æмдзæвгæ уин уæ зæрдиуагæ раййивта? Цæмæ?
Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Ёрæгвæззæг æма развæззæг кæрæдземæй естæмæй хецæн кæнунцæ, куд гъуди кæнетæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ зæгъунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, еумæ ибæл расагъæс кæнæн. Уæ нисæнтти карточкитæмæ лæмбунаг æркæсайтæ. Ёрæгвæззæги хор хуарз ке нæбал фæттаууй, уой æвдесæг карточкæ иннети æхсæн иссеретæ, æма 'й бавдесетæ.

Сабийтæ иссерунцæ къарточкæ.

Гъ. Нур ба бонæ æма æхсæви нисæнттæ иссеретæ: сау æма бор лухдзæгтæ. Нур ба фæззæги райдайæни нисани лухдзæгтæ райсетæ.

Сабийтæ æвдесунцæ лухдзæгтæ: даргъ – бор, цубур – сау.

Гъ. Иннæ лухдзæгтæ ба цабæл дзорæг æнцæ?

С. Ёрæгвæззæги æхсæвæ даргъдæр фæууй, бон ба цубургæнгæ фæццæууй.

Атæ, иннæ нисæнттæй пайдагæнгæй, гъонбæлгæнæг сабийти хæццæ фæззæги иннæ минеугутæ дæр исбæрæг кæнунцæ: ирд зонтик – гъар къавда; сау зонтик – уазал уарунтæ; мети тъæфил – уазал æхсæвæ æма у. и.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба ракæнæн гъазт «Æз зонун». Æз райдайдзæнæн гъазт, сумах ба æй, кезугай, идарддæр кæнетæ:

– Æз зонун ауæхæн цæрæгой: арс...

– Æз зонун ауæхæн гагарæзæ: муркъæ...

– Æз зонун ауæхæн бæласæ: толдзæ...

– Æз зонун ауæхæн гоцгæнагæ маргъ: хъуррой...

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба мæнæ аци хузтæмæ æркæсайтæ. Куд уæмæ кæсуй, тукани фæззæги хуæздæр ци æлхæндзæнцæ?

С. (Хузтæ æвзарунцæ). Цулухътæ, зонтиктæ, кураеттæ æма æнд.

Гъ. Уаруни цæмæй ма ниххулуй уæн, уой туххæн зонтик цæхæн гъæуама уа?

С. Устур, рæуæг, дон си ма гъара æма у.и.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба фæззæги мæйти нæмттæ ранимайæн.

С. Рухæн (сентябрь), кæфти мæйæ (октябрь), Геуæргобай мæйæ (ноябрь).

Гъ. Байгъосетæ музыкаемæ æма зæгъетæ, кæци мæйæмæ хæстæгдæр æнцæ æ муртæ?

Игъусуй 3 цагъдей скъуддзæгтæ, сабийтæ сæ мæйтæбæл иуарунцæ.

Гъ. Нæ сугъзæрийнæ фæззæгбæл дзубандитæ кæронмæ æрхъæртгæнцæ. Уæ зæрдæмæ фулдæр ци фæццудæй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Гъæйдæ, фæстагмæ ма ракæнæн гъазт «Сугъзæрийнæ колдуар». Алке дæр уи зæгъæд, фæззæгмæ ка хауа, уæхæн дзурд æма рахезæд къæсæрай.

Сабийтæ кезугай дзорунцæ: сифæгъзæлд, тар мегъæ, сæлфунæг, халас æма у.и.

10-аг ахури усмæ

Темæ: «Цæрæгойтæ сæхе зумæгмæ цæттæ кæнунцæ»

Нисан:

- Фæффулдæр кæнун сабийти зонундзийнæдтæ цæрæгойти зумæгон царди туххæй.
- Ирæзун кæнун сабийти логикон гъудикаæнунадæ, нæуæг зонундзийнæдтæ базонунмæ сæ разæнгард кæнун.
- Сабийти гъонбæл кæнун, цæмæй уарзонцæ цæрæгойтæмæ зелун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: аллихузон цæрæгойтæ æма кæсæлгити хузтæ; гъæдæ, къотæр, лæгæтгонд æма æнд. уæхæн хузтæ; 3 карточки – тæрхъос, хъеухъеуагæ æма саги фæдти хæццæ; магнитофонбæл финст рæуæг цагъди мелоди.

Иуарунмæ: аллихузон цæрæгойти æрдæгконд хузтæ:

фломастертæ; Луллий тæлитæ: æвдесæн устур тæлитæ, кæрæдзæбæл зелæг, устур æма минкый тæлитæ.

8–10 хаййигонд тæлитæбæл нихасæн къæндзутæ (липучкитæ), уæхæн нихасæнтæ ес, кусти пайдагонд ци хузтæй цæудзæй, уонабæл дæр.

Ахури усми цуд

Сабийтæ тумбулзилдæй лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, базонайтæ бацеу-бацеу:

Мæ гъуддæгтæ берæ æнцæ:

Уорс гъæццол дæр мæмæ ес,

Уомæй бамбæрзун будуртæ,

Уомæй дон кæнуй сæлдæг.

Мæ ном ба хуннуй...

С. Зумæг.

Психогимнастикæ «Зумæг»

Гъ. Нур ба уæ иуæнгти æзмæлдтитæ æма уæ цæсгони мимикай равдесетæ адаймаги зумæгон зæрдиуагæ.

– Фиццаг метбæл цийнæ кæнæн.

– Уазал дунгæй нæхе римæхсæн.

– Уазали къахæй сæрмæ ниссалдан.

Сабийтæ, ехæн ке кæнунцæ, уой æзмæлдтитæй æвдесунцæ.

Гъ. Сабийтæ, кæсайтæ, цæйбæрцæ хузтæ уин æрцæттæ кодтон! Хузти цитæ уинетæ?

С. Цæрæгойти.

Гъ. Циуавæр цæрæгойти, сæ нæмттæ син зонетæ?

Сабийтæ хузти ци цæрæгойтæ ес, уони нимайунцæ.

Гъ. Мæнæ атæ ба ци æнцæ?

С. Аллихузон кæсæлгитæ.

Гъ. Ауæхæн рауæнти ци гæнæн ес?

Сабийти дзуæппити гъæуама уа дзурд «цæрæн» дæр, ку нæ уа, уæд сæ гъонбæлгæнæг, фарстати фæрци, ауæхæн

дзуапмæ æркæнуу.

Гъ. Æз ма уин дессаги тæлитæ дæр æрбахастон. Уони фæрци расагъæс кæнæн. Цæгат Иристони ци цæрæгойтæ æма кæсæлгитæ ес, уони хузтæ равзаретæ æма сæ Луллий устур тæлий ниввæретæ.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Дуггаг тæлий ба син сæ «Хæдзæртгæ» ниввæретæ.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба расагъæс кæнæн. Арс кæми цæруй? Зумæг ци фæммурхуй?

Дуггаг тæли зелуй, цалинмæ æ лæгæти хузæ æма фиц-цаг тæлий арси хузæ исæмвæрстæ уонцæ, уæдмæ, удта æрлæууи.

Иннæ хузи цæрæгойти дæр уотемæй сæ цæрæн бунæттæбæл исæмбæлун кæнунцæ. Исбæрæг кæнунцæ, цæрæгойтæ зумæг ци фæммурхунцæ, ци фæххуæрунцæ сæгтæ, тæрхъостæ, æхсæрсæттæгтæ. Базонунцæ, узун æма дзæгъарæг зумæг кæми баримæхсунцæ сæхе. Тæрхъостæ, робæстæ æма берæгътæ сæхе узалæй куд фæгъгъæуай кæнунцæ.

Гъонбæлгæнæг сабийти гъос æрдаруй хæдзайрон фонси хузтæмæ дæр. Æрдзорунцæ хæдзайрон фондæн сæ зумæгон царди уагæ сæрдигонæй цæмæйти хецæн кæнуу, уонæбæл.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба рагъзæн гъазт «Фестун»-æй.

Игъусуй рæуæг музыка.

Гъ. Рафæнзайтæ нæхемæ зумæгеуатгæнæг мæргъти: гъæдкъуæри, халони, тæхгæ цъеуи. Нур ба зумæгон сирдти: тæрхъоси, робаси, берæгъи, фунæй арс æма узун.

Сабийтæ сæ гуртæ æма иуæнгти тасунади фæрци æнхæст кæнунцæ ихæславæрд.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Кæсайтæ, мæнæ кедæр фæдтæ.

Гъонбæлгæнæг сабийтæмæ æвдесуй аллихузон сирдтæ æма мæргъти фæдти хузтæ.

Гъ. Куд гъуди кæнетæ, ке фæдтæ æнцæ? Иссерайтæ син сæ хузтæ.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Хуарз байархайдтайтæ, фал ма уин мæ зæрди еу ихæслæвæрд радтун ес. Мæ зонгæ хузгæнæг цæрæгойти хузтæ кодта, фал сæ кæронмæ нæ фæцæй. Сумах сæбæл ку бакосиайтæ, уотæ мæ фæндуй.

Алли сабий дæр райсуй æрдæгконд хуза. Зæгъæн, арсæн исхуза кæнун гъæуй гъостæ ама думæг, берæгъæн – дзæмбу ама къæдзела. Сабийтæ ихæслæвæрдбæл архайунцæ. Гъонбæлгæнæг син сæ куститæ астауй.

Гъ. Ацибон цæбæл дзурдтан? Цæрæгойтæн зумæгон нæ бон куд байанхос кæнун æй?

Сирдти зумæгон цард Миститæ

Миститæ сæ цард зумæг фулдæр мети буни ферветунцæ. Мет сæ узалæй дæр ама æзнагтæй дæр фæгъгъæуай кæнуй. Мети буни сæхецæн фæндæгтæ гæнгæй гуркъотæ, æхсæртæ, кæрдæгутæ ама æндæр хуæруйнагтæбæл дæр фæххуæст унцæ. Миститæ сæхе зумæгмæ цæттæ кæнун фæззæги райдайунцæ.

Будуйраг мистæн æ къæдзелæ хæдзайрон мисти къæдзелæй даргъдæр æй. Миститæн берæ æзнагтæ ес, зæгъæн, тикис, æрвгæ, робас, узун ама æнд.

Робас

Робас устургомау тогцъух сирд æй. Гъосæй хъæбæр хуарз игъосуй. Мети бунæй куддæр мисти цъæбар-цъубур фегъусуй, уотæ æй ракъахуй ама 'й райахæссуй.

Тæрхьос

Тæрхьостæ дæр арæх робаси амæттаг фæуунцæ. Фал хъæбæр тагъд ке ледзуй æма æ фæдтæ ке рахæлæмултæ кæнуй, уомæ гæсгæ берæ хæттити раервæзуй. Тæрхьосæн ма ес устурдæр æма тæссагдæр æзнаг – берæгъ.

Берæгъ

Берæгъ тухгин æма зундгин тогцъух сирд æй. Берæгъи амæттаг фæуунцæ айдагъ тæрхьостæ нæ, фал уомæй устурдæр сирдтæ дæр – гъæддаг хутæ, сæгтæ. Берæгътæ арæхдæр минкъий балтæй фæццауæн кæнунцæ. Сæ амæттаги фæдбæл ку бафтуйунцæ, уæд æй цалинмæ æрахæссонцæ, уæдмæ æй нæ ниууадзунцæ. Раст зæгъгæй, нæуæг уард, арф мети син зин цæуæн ке æй, уомæ гæсгæ си берæ царæгойтæ фæлледзунцæ æма байзайунцæ æстонгæй.

Тускъа

Гъæддаг ху æхе æнцонæй бафсадуй. Æхецæн хуаллаг мети бунæй фæййамал кæнуй: æхсæртæ, гуркъотæ, едæгтæ. Едæгтæ къахгæй миститæ æма хъæбузатабæл ку исæмбæлуй, уæд уони дæр бафтъируй. Бонигон гъæддаг ху хуæруйнаг фæййамал кæнуй, æхсæвæ ба уолæфгæ фæккæнуй.

Саг

Саг æцæг уайуги хузæн æй гъæди. Бæлæсти æхсæн, ездон цуд гæнгæй, син сæ къалеутæ æма цъæрттæ фехсинуй. Зумаги райдайæни æ сиутæ рахаунцæ. Еуай-еу хатт сæ гъæди ергæ дæр искæнунцæ. Нæуæг сиутæ ибæл иннæ фæззæгмæ æрзайуй.

Темæ: «Хуарз æнбал бæлахи нæ уадзуй» (Ци æй лимæндзийнадæ?)

Нисан:

- Сабийтæн байамонун, ци æнцæ лæдæруйнæдтæ «æнбал», «лимæндзийнадæ», «зæрдæхæлар».
- Сабийти дзубандий коммуникативон минеуæг ирæзун кæнун, нæуæг зонундзийнæдтæ базонунмæ сæ разæнгард кæнун.
- Хуарз æнбал унмæ куд тундзонцæ, æнбал æма æзнаг куд æртасонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: æвдесæн фæйнаг; аргъау «100 бæхи, 100 æнбали» æма Л. Толстойи радзурд «Дууæ æнбали»-мæ иллюстрацитæ; аргъæутти архайгути хузтæ; магнитофон; «хæлар» æма «фудæнхи» æвдесæг 4 цагъдей мелодитæ; къозо.

Иуарунмæ: хъæбæр гæгъæдийæй лухгонд 2 зилдæги: сурх æма кæрдæгхуз.

Рагагъонмæ куст. Дигорон аргъау «100 бæхи», 100 æнбали» æма Л. Толстойи радзурд «Дууæ æнбали» бакæсун; исахур кæнун Пляцковскийи финст «Хæлардзийнади зар».

Ахури усми цуд

Сабийтæ тумбулзилдæй лæуунцæ.

Психогимнастикæ «Сæрмагонд салам».

Гъ. Сабийтæ, ацибон кæрæдземæн «сæрмагонд» салам дæддзинан. Алке дæр уи æ рахесфарс лæууæгæн салам радтæд æма ин æ ном гъæрæй зæгъæд. Е дæр дин гъæуама салам радта, удта æ рахесфарсмæ лæууæгæн «сæрмагонд» салам радтæд æма ин æ ном зæгъæд, уотемæй иннæ сабийтæ дæр кæрæдземæн саламтæ радтæнтæ.

Сабийтæ, кезугай, кæрæдземæн саламтæ дæдтунцæ.

Гъ. Кæсайтæ, ци берæ ан. Кæрæдзей берæ нæ уарзæн? Нур ба дууæ «лимæн» къуари фæууотæ, ка уи ке хæццæ лимæндæр æй, етæ еу къуари, уотемæй.

Сабийтæ фæккъуæрттæ унцæ. Гъонбæлгæнæг сæ кезугай фæрсуй, лимæнтæ кæрæдзей цæмæ гæсгæ хонунцæ, уобæл.

Гъ. Сабийтæ, ке исхонун æнгъезуй лимæн?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ, гъонбæлгæнæг ба сæмæ игъосуй.

Гъ. Еугурейдæр лимæнтæ исхонун æнгъезуй? Ке не 'нгъезуй лимæн исхонун?

Гъонбæлгæнæг æвдесуй иллюстрацитæ аргъау «100 бæхи, 100 æнбали»-мæ.

Гъ. Аци аргъауи куд бæрæггонд цудæй, лимæн ка æй æма ка нæй, е?

Сабийти дзæппитæ.

Уой фæсте æвдесæн фæйнагбæл ниффедар кæнунцæ иллюстрацитæ Л. Толстойи радзурд «Дууæ æмбали»-мæ.

Гъ. Сабийтæ, аци радзурд базудтайтæ? Аци уадзимиси сабийтæ лимæнтæ адтæнцæ? Цæмæннæ? Уони бунати сумах ба куд бакодтайайтæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Æрбакæсайтæ, аргъæутти алихузон архайгути хузтæ мæмæ цæйбæрцæ ес. Сумахмæ гæсгæ си, ка ке хæццæ балимæн уида æма цæмæ гæсгæ? Фенкъæйтæ сæ кæнайтæ. Хузти æхсæн зæрдхæлартæ дæр æма фудæнхæ архайгутæ дæр ес. Сабийтæ ихæславерд æнхæст кæнунцæ. Гъонбæлгæнæг фæрсуй, Шапоклякки хæццæ цæмæннæ æнгъезуй балимæн ун? Удта син балæдæрун кæнуй, хуарз лимæнтæ ку нæ фæууй, æрмæстдæр уæд ке исунцæ лæгъуз – фудæнхæ.

Гъ. Сабийтæ, куд гъуди кæнетæ, ци æй лимæндзийнадæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ. Гъонбæлгæнæг син

лæмбунæг æрдзоруй лимæндзийнади туххæй. Еугурей хæццæ дæр лимæнæй цæрун куд хуарз æй, еци гъудимæ сæ æркæнуй.

Гъ. Адæймаг хæлар зæрдæ айдагъ лимæнтæмæ гъæуама дара?

Гъонбæлгæнæг сабийтæн балæдæрун кæнуй., зæрдхæлар цæстæй кæсун ке гъæуй, зонгитæмæ дæр, æнæзонгитæмæ дæр, синхæнттæмæ дæр æма у.и.

Гъ. Нур, зæгъæн, дæ лимæнбæл дæ зæрдæ фæххудтæй, цъухи дзурдæй дæ бафхуардта, уæд ци кæндзæнæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Сабийтæ, æзнаггадæ ба ци æй? Дзурд æзнагæй рауадæй? Æнбали нихмæвæрд æй æвæдзи? Сумах ба куд гъуди кæнетæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Нур ба цалдæр мелодиемæ байгъосетæ. Хæлар мелодий муртæ ку фегъосайтæ, уæд кæрдæгхуз зилдæг равдесийтæ, фудæнхæ удта – сурх.

Ингъусуй музыка. Сабийтæ æнхæст кæнунцæ ихæслæвæрд.

Гъ. Нур ба тумбулзилдæй æрлæууетæ æма нæуæг гъазт ракæнæн. Байгъосетæ ихæслæвæрдмæ. Æз уæмæ къозо гæлдздзæнæн æма æй ка æрахæсса, е ба мин мæ фарстайæн дзуапп дæддзæй.

Гъонбæлгæнæг сабийтæмæ, кезугай, къозо гæлдзуй æма сæ фæрсуй.

– Дæ лимæнбæл дæ зæрдæ фæххудтæй. Ци кæндзæнæ?

– Дæ лимæн дин дæ гъазæн райста æма дин æй нæбал дæдтуй. Ци кæндзæнæ?

– Дæ лимæн дæ басайдта. Ци кæндзæнæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Хили фæсте куд бафедауетæ? Кутемæйти бафедауетæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Сабийтæ, ацибон цæбæл дзурдтан?

С. Лимæндзийнадаæ æма фудæнхи туххæй.

Гъ. Куд гъуди кæнетæ, æнцондæр цæрæн кæмæн æй, бæрæ æнбæлттæ кæмæн ес, æви æнбал кæмæн нæййе, уомæн?

Сабийти дзуппитæ.

Гъ. Гъæйдаæ, нур ба еумæ хæлардзийнади зар ракæнæн.

Сабийтæ гъонбæлгæнаæги хæццæ зарунцаæ.

12-аг ахури усмæ

Темæ: «Аргъæуттæ зонæн æви нæ?»

Нисан:

- Ниффедар кæнун аргъæуттæ зонунадаæ.
- Ирæзун кæнун гъосдарунадаæ, дзоруни гъæдаæ, æримисунадаæ æма хатдзæгтæ кæнунадаæ.
- Аргъæуттæмæ цæмæдес куд уонцаæ, аргъæутти бæгъатæрти уодигъæди минеугутæ куд лæдæронцаæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: деденæг, минкъий кирæ, сурх ходæ, цулухъ, аргъæуттæмæ иллюстрацитæ, æвдесæн фæйнаг.

Иуарунмæ: цулухъи хузтæ кæбæл ес, уæхæн 5 карточки, 2 си æмхузонтæ; гæгъæдийæй лухгонд фæткъуй æндарг; кæрдæн, конверттæ, 10-гай хæйттæ кондай, сæ хурфи ба аргъæуттæмæ иллюстрацитæ.

Рагагъонмæ куст: бакæсун Ш. Перрой финст аргъæуттæ «Тикис цулухъти» æма «Сурх гоцца»; В. Сутееви аргъау «Фæткъути голлагæ».

Ахури усми цуд

Сабийтæ тумбулзилдаей лæуунцаæ.

Психогимнастикæ «Дессаги деденæг»

Гъ. Сабийтæ, дессаги деденæг уин æрбахастон. Æ дессаг ба уой медæгæ æй, æма адæни зæрдхæлардæр кæнуй.

Нуртæккæ æй мах къохæй-къохмæ дæддзинан æма кæрæдземæн хуарз арфитæ кæндзинан.

Гъонбæлгæнæг райдайуй фиццаг.

Алинæ, мæ зæрдæ дин зæгъуй æнæнездзийнадæ.

Алинæ гъонбæлгæнæги къохæй деденæг райсуй, е 'мбалмæ æй радтуй арфити хæцца, уотемæй гъазт идарддæр кæнунца.

Гъ. Деденæгæй уæлдай ма мæмæ ес æндæр дессаги предметæ дæр. Æрбакæсайтæ мæнæ аци минкъий кирæмæ. Æз аргъæуттæ кæсун берæ уарзун, æма мин аци кирæ аргъæутти дæсни уосæ «Фея» балæвар кодта. Гъæйдæ базонæн, æ хурфи цитæ ес, уони. Æз ин æ хурфæй предметтæ ессæнæн, сумах ба цид, базонийтæ, ке æнцæ, уой.

Гъонбæлгæнæг кирæй сурх ходæ исесуй.

Гъ. Цума аци предмет, аргъауи архайгутæй, ке си æй?

С. Е Сурх Гоццай ходæ æй.

Гъ. Кудгъуди кæнетæ, Сурх Гоццай аргъауи хуарз бæгъатæр кæци æй? Лæгъуз ба?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Сурх Гоцца дзæбæх кизгæ æй, фал гъæди æнæзонгæ берæгъи хæцца дзубанди гæнгæй ин, æхе туххæй, алцидæр радзурдта. Æма е хуарз æй? Цæмæннæ? Уой бунати сумах куд бакодтайитæ? Нанайæн куд фегъосун гæнгæ æй, берæгъ имæ ке фæццауей, уой. Гъæйдæ æма аргъау еу минкъий феййевæн. Æз уин уавæр дзордзæнæн, сумах ба ин кæрон искæниитæ:

1. Берæгъ хæдзарæмæ бацудæй, æма Нана ба хъæбæр минкъий фестадаей...

Сабийтæ æй идарддæр кæнунца. Мадзал хуннуй «Минкъийкæнундаæ».

2. Берæгъ уотæ сабургай лигъдæй, æма уæдмæ Нана Сурх Гоццай сæхемæ рарвиста, æхуæдæг ба синхи зæронд уо-

стити хæцца къелабæл семуцкитæ æхсидта. Бахъæртгæй берæгъ Нанай хæдзари цормæ...

Идарддæр ци уодзæй, уой сабийтæ дзорунца. И мадзал ба хуннуй «Æрсабур кæнунадæ».

3. Нана æригонæй спортсменкæ адтæй, каратэйæй архайдта.

Аци мадзал хуннуй «Универсализаци». Идарддæр ци уодзæй, уой ба сабийтæ дзорунца.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба нæмæ аргъауи нæуæг архайæг кæсуй. Сослан, исесай радон предмет.

Сабий кирæй исесуй цулухъ.

С. Е тикиси цулухъ æй. **Ш.** Перрой аргъау «Тикис цулухъти»-æй.

Гъ. Раст айтæ. Тикиси куд исхонун æнгъезуй? Цæхæн адтæй? Æма куронгæси бищцеу ба? Сумах ба уæхæн тикис гъæуй? Стъолтæбæл ци хузтæ ес, уонæмæ æркæсетæ æма байгъосетæ ихæславæрдмæ. Хузти иссерун гъæуй дууæ æмхузæн цулухъи.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунца.

Гъ. Гъауай, минкый кирæ, ци ма нин æрцæттæ кодтай?

Гъонбæлгæнæг кирæй исесуй тæрхъос.

Гъ. Аци тæрхъос ба циуавæр аргъауæй æй?

С. Сутееви аргъау «Фæткъути голлагæ»-й.

Аци дзуапп сабийтæ ку нæ базононца, уæд син гъонбæлгæнæг фæййанхос кæнæд.

Гъ. Гъæйдæ, нæ уати аци аргъауæй предметтæ иссерæн.

Иссерунца фæткъу.

Гъ. Рагъуди кæнайтæ, тæрхъос æхуæдæг фæткъу кутемæй райссæй? Халон ба ибæл куд хуæцæй, цæмæй ин ма æрхауа? Фæткъу еугуребæл куд рахæйттæ кæнун гъæуй. Фæйнæ гæгъæдин фæткъуй райсетæ æма æй уотæ рахæйттæ кæнетæ, цæмæй си аргъауи алли архайæгбæл дæр æруайа.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунца. Гъонбæлгæнæг

сæмæ кæсуй, багъæуаги ба син фенхус кæнуй.

Гъ. Кирæмæ ма никкæсæн, цума ма си ци ес?

Гъонбæлгæнæг кирæй фæткъу исесуй.

Гъ. Ци рæсугъд æй! Циуавæр аргъауæй æй?

С. А.С. Пушкини аргъау «Сказка о мертвой царевне»-æй.

Гъ. Раст айтæ. Фал аци аргъауи фæткъу цæмæн багъудæй?

С. Фæткъубæл марг конд адтæй æма си Паддзахи кизгæ ку бахуардта, уæд рамардæй.

Гъ. Марг ибæл ка никкодта? Маргниггæнæг ба уой фæсте ци бацæй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Паддзахи æригон кизгæ, цæмæй фæррæдудæй?

Гъонбæлгæнæг сабийти æркæнæд дзуæппитæ; еске къохæй неци гъæуй есун, тергади кæнун гъæуй.

Гъ. Æма игъал ба кутемæй æрцæй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нæ кири ма ци байздаæй, уой фæууинæн.

Гъонбæлгæнæг аргъæуттæмæ иллюстрацитæ исесуй æма сæ æвдесæн фæйнæгбæл бафедар кæнуй.

Гъ. Сабийтæ, мæнæ си нæ уарзон аргъæуттæмæ ци берæ иллюстрацитæ ес. Нуртæккæ æз рабæрæг кæндзæнæн, аргъæуттæ зонетæ æви нæ! Фарстатæмæ лæмбунæг игъосетæ. Уæ зарди æрæфтауетæ, архайгутæ цæрдæг кенæ ба уæзбун кæми æзмалдæнцæ, еци аргъæуттæ.

– Ш. Перрой аргъауи «Тикис цулухъти»-й, тикис уæрдунни разæй ци лигъд кодта.

– Золушкæ ба (Ш. Перрой аргъауæй) еунæг æхсæвæмæ пьолцитæ бахудта.

– А.С. Пушкини аргъауи (Сказка о царе Салтане) ба, Гвидон боцикъай хурфи куд тагъд ирæзтæй. Æхсæрсæттæг дæр цæрдæг æхсидта æхсæртæ.

– С. Маршакки «12 месяцев»-и ба мæйтæ тагъд-тагъдæй æййивтонцæ кæрæдзей.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Фал мæ уе 'нхус гъæуй. Фенхус мин кæндзинайтæ? Зæрдæхæлар, аргъæутти дæсни уосæ Феи фæндæ адтæй, цæмæй уин аргъауи хузтæ балæвар кæна, фал сæ фудзæрдæ къæсибадæг уосæ Горгона никкъуæхтæ кодта! Сумах бон еци скъудтæй хузæ нæуæгæй æрæмбурд кæнун æй?

Алли сабий дæр 10–12 хаййи гонд хузæ æмбурд кæнуй. Æмбурдгонд ку фæууй, удта фæззæгъуй, цууавæр аргъауи иллюстраци æй, уой.

Гъ. Мадта, аргъæутти дуйней дæр адтан! Уæ зæрдæмæ фæццудæй? Аргъæуттæ нæ цæбæл ахур кæнунцæ? Уæ зæрдæмæ цæхæн бæгъатæртæ фулдæр цæуй? Цæмæ? Ку рустур уайтæ, уæд уæхуæдтæ берæ аргъæуттæ кæссинайтæ.

13-аг ахури усмæ

Темæ: «Дзæнгъа зумæг»

Нисан:

- Фæффулдæр æма исбæлвурддæр кæнун сабийти зонундзийнадтæ зумæгон æрдзи цаути туххæй.
- Амонун син цаутæ æма гъуддæгтæн сæ фæстеугути хæцца бастдзийнадæ бæрæг кæнун.
- Ирæзун кæнун кæдзос дзоруни уагæ æма зæрдæбæлдарунадæ.
- Гъонбæл сæ кæнун, æрдзæмæ ауодгæ цæстæнгас куд даронцæ.

Ахурадон æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: карточкитæ: хор, къæразги салд авгæ узорти хæцца; сæ дæргъæ алихузон кæмæн æй, уæхæн сау æма бор гæгъæдий лухдзæгтæ, мети тъæфилтæ, æвдесæн фæйнаг.

Иуарунмæ: предметти хузти хæцца карточкитæ: цуппар си хауй зумæгмæ, еу ба нæ; фломастертæ; гæгъæдий тъæфтæ, агувзитæ; адгин дон, сæкæр.

Рагагъонмæ куст. Алли сабий дæр æ агувзæбæл æхе
наклейкæ банихасæд.

Ахури усми цуд

Сабийтæ тумбулзилдæй лæуунцæ.

Психогимнастикæ «Æгас цо».

Гъ. Сабийтæ! Уæ фæууинд мин æхцæуæн æй! Гъæйдæ, еу
хатт ма кæрæдземæн аллихузон саламтæ радтæн, æрмæст
къохтæ кæрæдзæбæл бамбæлун гæнгæй.

*Сабийтæ кæрæдземæн салам дæдтунцæ: «Дæ сæумæ ху-
арз», «Дзæбæх уо», «Дæ фæууинд мин æхцæуæн æй» æма
у.и.*

Гъ. Нур ба байгъосетæ æмдзæвгæмæ.

Дæ къах гуруй,

Ехбæл ма цо.

Дуйне сæлуй,

Уатмæ бацо.

Гъ. Циуавæр анзи афони туххæй æй?

С. Зумæги туххæй.

Гъ. Зумæг ба ци æй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Гъæйдæ, зумæги минеугутæ нисæнттæмæ гæсгæ нæ
зæрди æрæфтауæн.

*Гъонбæлгæнæг æвдесæн фæйнагбæл хори хузæ бафедар
кæнуй.*

С. Хор кæсуй, фал нæ тавуй.

*Гъонбæлгæнæг æвдесæн фæйнагбæл къæрази салд авги
хузæ бафедар кæнуй.*

С. Æндегæй узал æй æма къæрази æвгитæ ниссалдæнцæ.

*Гъонбæлгæнæг æвдесæн фæйнагбæл бафедар кæнуй бон
æма æхсæви нисæнттæ – сæ дæргъæ аллихузон кæмæн æй,
уæхæн бор æма сау гæгъæдий лухдзæгтæ.*

С. Бон цубурдæр кæнуй, æхсæвæ ба – даргъдæр.

Гъонбæлгæнæг æвдесæн фæйнагбæл мети тæсæфилти хузтæ бафедар кæнуй.

С. Мет арæх уаруй. Бамбæрзуй хæдзæртти сæртæ, бæлæстæ, будуртæ.

Гъ. Нур ба хатдзæгтæ искæнæн. Æз гъудиадæ райдайдзæнæн, сумах ба æй кæронмæ зæгъиайтæ.

Гъ. Хор лæмæгъ тавуй, уомæн æма...

С. Æхсæвæ даргъ æй, бон ба – цубур.

Гъ. Хор гъар нæ кæнуй, уомæн æма...

С. Зумæг узал æй.

Гъ. Зумæги узал фæууй, уомæн æма...

С. Зæнхæ метæй æмбæрзт фæууй, дæнттæ ба ниссæлунцæ.

Гъ. Циуавæр зумæгон мæйтæ зонетæ?

С. Цæппорсе, æнсур, комахсæн.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба рагъзæн. Алке дæр уи зумæгон мæйæ фестдзæнæй, æма мæ дзурдмæ гæсгæ, цид кæрæдзæй фарсмæ æрбалæууиайтæ.

Сабийтæ æртигæйттæй фæккъъуæрттæ унцæ. Алли сабий дæр æ ном (зумæги еумæйæ) фæззæгъуй. Гъонбæлгæнæг сæмæ дзоруй: «Мæйтæмæ гæсгæ ралæууетæ». Алли къуари сабийтæ дæр сæ бунæттæ иссерунцæ (разæй «цæппорсе», удта – «æнсур» æма «комахсæн».)

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба ракæнæн нæуæг гъазт «Предметтæй уæлдай кæци æй». Фæйнаг карточки райсетæ æма уæмæ предметтæй уæлдай кæци кæсуй, уобæл баханхæ кæнетæ. Зæгъæн: гъосгин ходæ, зуймон цулухътæ, кæрцæ, тæнæг пьолци. Ами баханхæ кæнун гъæуй тæнæг пьолцибæл.

Сабийтæ райсунцæ карточкитæ сæма ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба бацеу-бацеу базонетæ.

Бацеу-бацеу

Хьоббæгъ цæсттæй кæсуй,
Кæун гъæлæсæй уасуй.
Хори рохсæй римæхсуй,
Толдзи мурай ниллæсуй.

С. Е æй ехиндзæг.

Гъ. Сабийтæ, куд гъуди кæнетæ, ехиндзæг хуæрунмæ бæззуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Алли предмети хурфи дæр цæруй минкъий лæгтæ: тæнгъæдтæ, хъæбæртæ, тулфæ хузтæ. Куд уæмæ кæсуй, ехи медагæ циуавæр лæгтæ цæруй?

С. Хъæбæртæ.

Гъ. Узали, минкъий лæгтæ, кæрæдзей къохтæбæл фæдар фæххуæцунцæ æма уомæ гæсгæ ехтæ фæдар – хъæбæртæ фæуунцæ. Ех хори гъармæ тайун ку райдайна, удта си циуавæр лæгтæ уодзæй?

С. Тæнгъæдтæ.

Гъ. Ехи тад дон, артбæл ку рафицæн, удта си цæхæн минкъий лæгтæ уодзæй?

С. Тулфæфхузтæ.

Гъ. Нур ба исбæрæг кæнæн, мети тъæфилтæ кудравзурунцæ, уой. Нæ гъудитæ æма дзубандитæ хузи дæр æвдессинан: æз æвдессæн фæйнагбæл, сумах ба – гæгъæдий тъæфтабæл.

Гъ. Цæмæй конд æй мети тъæфил?

С. Дони æртæхтæй.

Сабийтæ, тъæфсен æ сæрсæй, дони æртæхти хузтæ кæнунцæ.

Гъ. Куд гъуди кæнетæ, арви бæрзæндти уæлдæфи температураæ цæйбæрцæ æй?

С. Хъæбæр узал.

Сабийтæ æртæхти сæрмаæ уæлдæфи узалдзийнадаæ къæдзæ ханхæй ниббæрæг кæнунцæ.

Гъ. Дони æртæхтæ бунмæ хаунцæ, ниссæлунцæ æма си рæсугд тæфилтæ рауайуй, кæцитæ зæнхæ уорс-уорсид гъæццолæй æрæмбæрзунцæ.

Сабийтæ метуарди хузæ кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Зæгъайтæ мин, адæймаг æхе уазалæй куд фæгъгъæуай кæнуй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Цæмæй æ хæдзари гъар уа, уой туххæй ба ци фæккæнуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Æма, зæгъæн, зумæгон гъæди ку фестай, уæдта ци кæндзæнæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Мæ зæрдæмæ сумах хæццæ архайун фæццудæй. Сумах зæрдæмæ ба?

Мæн фæндуй, цæмæй нæхуæдтæ мети тæфил исаразæн. Æрмæст уазал нæ уодзæй, фал адгин.

Сабийтæ æма гъонбæлгæнæг сæ агувзитаæ адгин дон кенæ сиропти ниттолунцæ, уой фæсте ба – листæг сæкæри. Агувзитаæ, сæкæрæй, метæмбæрзти хузæн раунцæ.

Гъ. Кæсайтæ, нæ агувзитаæбæл нин мет куд æруардта! Рæфтади рæстæги си компот бацумдзинан. Фæндуй уæ?

Гъ. Ацибон циуавæр анзи афони кой кодтан? Зумæг хуарз цæмæй æй? Лæгъуз ба? Рæстæг ма нин ес, æма «сугъзæрийнæ колдуар»-æй рагъазæн. Алкедæр уи, колдуарбæл хезгæй, гъæуама еу зумæгон дзурд зæгъа.

Дууæ сабиййи, кæрæдзей къохтæбæл æрхуæцгæй, райаразунцæ колдуар. Сабийтæ, кезугай, зумæгон дзурдтæ дзоргæй, колдуарбæл рахезунцæ.

14-аг ахури усмæ

Темæ: «Зумæгон гъæзтитæ»

Нисан:

– Зумæгон мæйтæ, æрдзи фæззиндтитæ, зуй-

мон гъæзтитæ æма спорти хузти туххæй сабийти зонундзийнадтæ фæффулдæр кæнун.

– Ирæзун кæнун сабийти уингæ – фæлгонцадон æма логикон гъудикаæнунадæ.

– Сабийтæн сæ дуйнемæ рахасты цæстæнгас рæстмæ куд уа, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: къæрази авгæбæл хумæтаги минкъий хузæ, гæгъæдийæй лухгонд кенæ гуашæй хузæгонд; спорти аллихузон темитæбæл хузтæ.

Иуарунмæ: фломастертæ; алли сабийæн дæр А-4 гæгъæдий тъафи æрдæг; алли сабийæн дæр 1 карточкæ – зумæгон спорти хузæ инвентари хæццæ (2 си гъæугæ, 1 ба – уæлдай).

Рагагъонмæ куст: исахур кæнун æмдзæвгæ «Метинлæг» (снеговик).

Ахури усми цуд

Гъ. Уæ сæумæ хуарз, сабийтæ! Салам уин дадтуй гъонбæлгæнæг (æ къох сæмæ телуй). Нур ба уи алкедæр, æз салам куд равардтон, уотæ радтæд салам еугуремæн дæр.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Æз уин нуртæккæ исбæрæг кæндзæнæн уæ лæмбунæгдзийнадæ. Æз дзурдтæ дзордзæнæн, сумах ба сæ фæлхатдзинайтæ æнæ рæдудæй.

Гъæст «Фæлхат кæнæ, ма фæррæдуйæ»:

Цæппорсе – æнсур – комахсæн; æнсур – цæппорсе – комахсæн; комахсæн – æнсур – цæппорсе;

Гъ. Циуавæр дзурдтæ фæлхаттайтæ?

С. Зумæги мæйти нæмттæ.

Гъ. Зумæг цал мæйи фæууы?

С. Æртæ.

Гъ. Фæд-фæде сæ ранимаййтæ.

С. Цæппорсе, æнсур, комахсæн.

Гъ. Зумæги фиццаг мæйæ зæгъайтæ.

С. Цæппорсе.

Гъ. Цæппорсей мæйæй ци зæгъун æнгъезуй?

С. Анзæн æ байдауæни мæйæ æй.

Гъ. Комахсæни размæ циуавæр мæйæ лæууй?

С. Æнсури мæйæ.

Гъ. Ци зæгъун си æнгъезуй?

С. Нæуæг анз аци мæйæй райдайуй.

Гъ. Зумæги фæстаг мæйæ ба куд хуннуй?

С. Комахсæн.

Гъ. Зумæг дзæбæх æй æви лæгъуз?

Зумæги дзæбæх ци фæууй, лæгъуз ба?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Сабийтæ, кæсайтæ нæ къæразги авгæбæл цæхæн хузæ

ес. Цума кæцæй фæззиндтæй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунца. Раст ку нæ уонца, уæд син гъонбæлгæнæг балæдарун кæнуй, авгæбæл хузæ кутемæй фæззиннуй, уой.

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ, мах дæр уæхæн хузæ ракæнæн нæ гæгъæдий гъафæбæл. Узал æ хузæ авгæбæл куд тагъд ракодта, мах дæр æй уотæ тагъд ракæнæн.

Сабийтæ хузæ кæнунца.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Зумæги ба æндегæй цæмæй æма цæбæл æнгъезуй хузæ кæнун?

С. Метбæл къуæцæлæй, ехбæл ба зæгæлæй, дæгъæлæй æма у.и.

Гъ. Фæрстæ æма къелатæбæл ба æнгъезуй хузтæ кæнун?

Сабийти дзуæппитæ. Гъонбæлгæнæг син балæдарун кæнуй, фæрстæ æма къелатæбæл хузтæ кæнун ке не 'нгъезуй, уой.

Гъазт «Базондзæнæн»

Гъ. Сабийтæ, зумагон гъæститæй циуавæртæ уарзетæ, уони уе ’змæлдтитæй æвдесетæ, æз ба сæ базондзæнæн.

Сабийтæ гъæзтити æзмæлдтитæ кæнунцæ, гъонбæлгæнæг ба – гъæзтитæ базонуй.

Гъонбæлгæнæг æвдесуй дууæ хузи: къахдзонæгътæ ама лыжитæ.

Гъ. Аци хузи ци уинетæ? Еумайагæй сæмæ ци ес? Хецаен ба цæмай кæнунцæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ. Гъонбæлгæнæги хæццæ исбарæг кæнунцæ, еумайагæй сæмæ ци ес, ама цæмай хецæн кæнунцæ лыжитæ ама къахдзонæгътæ, уой.

Гъ. Куд уæмæ кæсуй, цонагъбæл лигъзи æнцондæр гурæн æй, æви къолаей?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Тургъæй уæлдай ма нæ республики кæми æнгъезуй гурун цонагъ ама къахдзонæгътæбæл?

С. Цъаййи коми, Дигори коми, Плити Исси циртдзæвæни рази, Терки билæбæл ама у.и.

Гъ. Къахдзонæгътæбæл ба? Хоккеййæй рагъазуни фадует дæр ес?

С. Гъо, ехин галауани.

Гъ. Нур ба бацеу-бацеутæ базонайтæ. Лæмбунæг игъосетæ.

1. Райбæл тахтæ сонтæй,
Туппураей, бæрзондæй, –
Хæрди æй науæгæй,
Исласæ рауæгæй.

2. И кæрз къоли дууæ ’мбали
Цъуз кæнунцæ сæлæф мети.
Хецæн ун син нæ æмбæлуй, –
Еумæ тæхун сæ ниннети.

Гъ. Хъæбæр хуарз!

Зумаг ма циуавæр гъæзтитæ кæнун æнгъезуй?

С. Метинлæг исаразун, мети къубулаенттæй гъазун.

Гъ. Гъæйдæ, метинлæг исаразæн.

Сабийтæ, цума метинлæг аразунцæ, сæ къохтæй уæхæн æзмæлдтитæ кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, цæмæй нæ метинлæг ма ниттайа æма фулдæр фæллæууа, уой туххæй ци бакиндæ уа?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Нур ба ракæнæн гъазт «Æртиккаг уæлдай æй». Алкедæр уи æ карточкæ райсæд æма си уæлдай предмет иссерæд. Уæ архайд балæдæрун кæндзинайтæ, зæгъæн, мæнæ атæ: «Æз футболист дæн. Мæн гъæуй къозо æма бутситæ, ракеткæ ба уæлдай æй, нæ мæ гъæуй. Ракеткæ теннисæй гъазгæй фæгъгъæуй».

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Ацибон хуарз гъазтан. Цæбæл дзурдтан ацибон? Уæ зæрдæмæ фулдæр ци фæщудæй? Нур ба цæуæн æндæмæ, æма ма уоми дæр рагъазæн.

15-аг ахури усмæ

Темæ: «Иристони аййевадæ».

Нисан:

- Сабийти зонундзийнæдтæ Райгурæн бæстæ æма æ аййевади туххæй ниффедар кæнун.
- Ирæзун кæнун сагъæссади æнкъард.
- Иристони цæргути аййевадон æнтæститæй сабийтæ сæрбæрзонд куд уонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмаегутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: æвдесæн фæйнаг; проектор; презентаци «Мæ Дзæуæгигъæу» (кенæ горæти бунæтти хузиститæ, иллюстрацитæ); Цæгат Иристони еумæйаг аййевадон къохæйконд архайди фæрци конд дзаумаутти хузтæ; бæлæсти хузтæ: тæрсæ, сосхъæдæ, нæзи, тæгæр, сибулдзæ, толдзæ, кæрдту, бали, цумæ; амонæн къуцæл (указкæ).

Иуарунмæ: хъæбæр гæгъæдийæй лухгонд хæдзари дзаумæуттæ, фæлосæнтæ, хъæматæ; маркертæ кенæ гуашь; бæнкитæ дони хæццæ; аллихузон (устуртæ, рæстæмбестæ, минкыйтæ) цъæпотæ.

Рагагъонмæ куст: хъæматæ, фæлосæнтæ æма хæдзари дзаумæутти геппитæ (шаблонтæ) æрцæттæ кæнун.

Ахури усми цуд

Къуари уати еу хай равдистмæ фæлустгонд æй.

Сабийтæ зилдæги медæгæ лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ, кæрæдземæн салам радтæн, фал ести æндæр хузи. Зæгъæн, мæнæ атæ – Сослан, мæ зæрдтаг, æгас цо (æма сæ армитъæпæнтæ банбæлун кæнунцæ). Сослан ба Алинаен радтæд салам æндæр хузи, æрмæст ходгæй! Иннæ сабийтæ дæр, атæ, гъæуама, кæрæдземæн саламтæ радтонцæ.

Гъ. Сæумæ раги нæмæ постхæссæг пьисмо æрбалæвардта, æз æй æнæ сумах нæ байгон кодтон. Нур имæ еумæ æркæсæн. Конвертбæл финст æй, равдисти залаей æрвист ке æй, е.

Гъонбæлгæнæг байгон кæнуй пьисмо.

Гъ. Сабийтæ, адæмон аййевади равдистмæ нæ хонунцæ. Фæндуй уæ?

С. Гъо!

Гъ. Æма уæд нæ зæрди æрæфтауæн, æхсæнадон бунати хе куд дарун гъæуй, уой. Зæгъайте, хе куд дарун гъæудзæй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Равдисти зал æй сабурдзийнади проспектбæл, фæлладуадзæн парки рази. Уордæмæ куд цæугæ æй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Хуарз! Мадта имæ нæ уарзон горæти гъæунгтæбæл фестæгæй цæуæн.

Игъусуй дигорон нидæн цагъд. Гъонбæлгæнæг сабийтæн зæгъуй, цæмæй проектормæ хæстæг бацæуонцæ (проектор ку нæ уа, уæд испайда кæнун æнгъезуй горæти хузтæ æма хузититæй). Гъонбæлгæнæг сабийти гъос æрдаруй гъæунгæти нæмттæмæ, рæсугъд бунæттæмæ. Сабийтæ парк æрзелунцæ. Гъонбæлгæнæг син сæ зæрди æрæфтауй, аци парк хъæбæр рагон ке æй, уой. Уой фæсте сабийти бахонуй равдисти стендтæмæ. Равдисти арæзт уати фæзуат куд амудта, уотæ конд æй.

Гъ. Сабийтæ, æрбахъæртган равдистмæ. Кæсайтæ, ци берæ дессæгтæ си ес! Адæмон исфæлдистадæ æма еумæйаг аййевадон къохæйконд дзæумæуттæ куд федауцæ æма рсугъд æнцæ!

Стендтæбæл къохæйконд аллихузон дзæумæутти хузтæ: æфсайнаг æма гъæдæй аййевконд дзæумæуттæ, рæсугъд уафт горцъетæ, сундакъæй бид уæледарæс æма æнд.

Гъ. Сабийтæ, фиццаг стендмæ хæстæгдæр æрбацæуайтæ, æма фæууинæн, æфсæйнагæй ци дессаги рæсугъд дзæумæуттæ искодтонцæ, уони.

Сабийтæ цæмæдесæй æфсæйнагæй конд дзæумæуттæмæ кæсунцæ.

Гъ. Аци дæснийадæ дигорон адæмæн сæ рагондæртæй æй. Нæ фиддæлтæ рагæй кодтонцæ æфсæйнаги куст. Æфсæйнагæй аразтонцæ тохæндзæумæуттæ дæр æма косундзæумæуттæ дæр. Нæ фиддæлтæмæ кадгин адтæй курдони дæснийади куст. Скифтæ æма сæрмæтти æфсæйнаги кусти амæлттæ æма мадзæлттæ ба ма абони дæр исæфт нæ 'нцæ, нæ абони къохгин адæн си пайда кæнунцæ. Аци стенди дзæумæуттæй уæ зæрдæмæ кæцитæ фулдæр фæццудæнцæ?

Сабийти дзæуппитæ.

Гъ. Мæнæ иннæ стендмæ дæр æркæсæн. Ами ба ци уинетæ?

Гъ. Аци стенбæл ба ес гъæдæй аййевгонд дзæумæуттæ:

къостæ, уедгутæ, тæбæгътæ. Ранимайайтæ, циуавæр хæдзари дзæумæуттæ ма зонетæ, гъæдæй арæзтитæ?

С. Стъолтæ, скъæппитæ, къелатæ æма æнд.

Гъ. Адæн арæзтади æма аллихузон дзаумæуттæ аразгæй аллихузон гъæди муггæгтæй пайда кодтонцæ. Азгъунститæ аразгæй пайда кодтонцæ тæрсæ, нæзи, сосхъæдæй. Стъолтæ, скъæппитæ, къелатæ ба кодтонцæ – кæрзæ, тæгæр, сибулдзæ, толдзæй. Уедгутæ, къостæ, амæнтæнтæ ба кодтонцæ – сосхъæдæ, бали, кæрдту, цумæй.

Гъонбæлгæнæг сабийтæмæ æвдесуй бæлæсти хузтæ, сабийтæ ба син сæ нæмттæ дзорунцæ.

Гъ. Нур ба æркæсæн горцъе аййев уафуни куститæмæ. Уафун ци æй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Раздæр, горцъе уафуни гъуддæгтæ хаудтæнцæ силгоймæгтæмæ. Горцъебæл берæ куст ке адтæй, уомæ гæсгæ ибæл силгоймæгтæ еумæ косиуонцæ.

Горцъе уафунæн циуавæр æрмæг гъæуй, уой зонетæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Сабийтæ, нæ рæстæг фæцæй, мах ба ма, фæстæмæ, равдауæндонæмæ цæун гъæуй. Гъæйдæ, уотæ бакæнæн, æма ардæмæ куд æрбацудан, фæстæмæ дæр уотæ цæуæн.

Игъусуй дигорон нидæн цагъд. Сабийтæ гъонбæлгæнæги фæсте цæунцæ. Гъонбæлгæнæг бабæй сабийти гъос æрдаруй, горæти гъæунгти нæмттæ æма рæсугъд рауæнти хузтæмæ. Уотемæй, сабийтæ, равдауæндони уати сæ бунæттæ иссерунцæ.

Гъ. Æрбахъæрттан нæ къуари уатмæ. Равдисти уæ зæрдæмæ фулдæр ци фæццудæй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Кæсайтæ, равдисти залæй нин мæнæ цидæр къæндонæ æрбарвистонцæ. Цума си ци ес?

Гъонбæлгæнæг къæндонæ байгон кодта æма си исе-

суй хъæбар гæгъæдийæй лухгонд хæдзари дзаумауттæ, фæлосæнтæ, хъæматæ æма æнд.

Гъ. Мæнæ нин аллихузон æрмæгутæ æрбарвистонцæ, цæмæй си сумах, уæ арæхстдзийнади фæрци, ести рæсугъд дзаумауттæ исаразайтæ. Ке уи ци фæндуй, уой райсæд, дзæбæх исбадетæ æма архайун райдаетæ.

Сабийтæ, къæндонæй хъæбар гæгъæдийæй лухгонд дзаумауттæ есунцæ æма сæ гуашь æма маркертæй аййев фæлосунцæ.

16-аг ахури усмæ

Темæ: «Фондз æнкъарæни»

Нисан:

– Идарддæр урухдæр кæнун сабийти зонундзийнæдтæ адæймаги бауæри туххæй. Амонун син аллихузон тæфтæ хецæн (классификаци) кæнун.

– Лæмбунæг игъосунадæ æма уингæ – фæлгонцадон гъудикæнунадæ ирæзун кæнун.

– Се ’нæнездзийнадæн аргъ куд кæнонцæ, æ фæдар кæнунбæл ин куд ауодонцæ, уотæ сæ ахур кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: деденæг, дзæнгæрæг, къох æма лимони хузтæ; хузесæн; плакаттæ «Цæсти конд», «Гъоси конд»; дони хæццæ 3 агувзи: еуеми хумæтæги дон, дуггаги – сæкæри хæццæ, æртиккаги – цæнхи хæццæ; алли сабиййæн дæр цумæн хæтæл; аудиофинст «Гъæди гъæлæси муртæ»; фæткъу, кæрдту, цæхгун хуæргæнаси æма æнд лухтæ; духий авгæ; аллихузон æрмæгутæй арæзт предметтæ; æвдесæн фæйнаг.

Иуарунмæ: алли сабийæн дæр карточкæ аллихузон сюжертон хузти хæццæ. Аллихузон уавæрти хузтæ: биццеу цъумур къохтæй æ цæститæ æууæрдуй, ирд хор. Лампочкæ, æ цори ба – киунугутæ, цъиндагæнæн телтæ, ручкæ,

содзийнæ; компьютер æма сахат (компьютерæй берæ гъазун не 'нгъезуй), сабий хъанæй киунугæ кæсуй, минкыйй баллон, тæнгъæдæ пурфгæнæн (цæститæ гъæуай кæнун гъæуй зæранхæссаг тæнгъæдæй), цъеуæхсæн.

Ахури усми цуд

Сабийти уати индгун рауæни федаргонд æнцæ хузтæ: деденæг, дзæнгæрæг, лимон, къох.

Сабийтæ горцъебæл тумбулзилдæй будунцæ.

Гъ. Сабийтæ, кезугай уи алкедæр æ галеу фарсмæ бадаги къох рæвдаугæ æрсæрфæд æма ин ести æхцæуæн загъд кæнæд. Зæгъæн: «Сослан, дæ уинд мин хъæбæр æхцæуæн æй! Кристина, ду хъæбæр рæсугъд кизгæ дæ, уæлдайдæр ба, ходгæ ку фæккæнис, уæд».

Сабийтæ кæрдæземæн æхцæуæн дзубандитæ кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, алфанбулай дуйне ба ци æй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Алфанбулай дуйне куд базонун æнгъезуй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Адæймаг æ райгурцæй фæстæмæ æнкъаруй æма зонгæ кæнуй алфанбулай дуйней хæццæ. Еци гъуддаги ин берæ анхосгæнгутæ ес. Бацеу-бацеу ку базонайтæ, уæд базондзинайтæ фиццаг анхосгæнæги ном. Игъосетæ лæмбунæг.

Æхсæвæ дууæ къæрази æхгæд фæуунцæ,

Бонигон ба – игон.

С. Етæ цæститæ æнцæ .

Гъ. Адæймаги цæститæ цæмæн гъæунцæ?

С. Цæмæй æ алфанбулай алцидæр уина.

Гъ. Цæстæ куд конд æй, уой базонун уæ фæндуй? Еу дзаумауæй арæх фæппайда кæнунцæ, кæци цæсти хузæн æй.

Гъонбæлгæнæг исесуй хузесæн.

Гъ. Æз мæнæ аци минкъий кнопкæ нуртæккæ нилхъевдзæнæн (гъонбæлгæнæг кнопкæ нилхъевуй). Ци уинетæ?

С. Минкъий цъасæ фегон æй.

Гъ. Еци цъасæй медæмæ бакæлунцæ рохси тунтæ. Пленкæбæл исæмбæлгæй, еци тунтæ, есунмæ ци предмет фæгъгъавæн, уой хузæ искæнунцæ. Нæ цæститæ дæр уотæ конд æнцæ. Кæрæдзей цæститæмæ бакæсайтæ. Ци си уинетæ?

С. Хузгин зилдæг, æ бæрæг астæу ба сау æстъялфæ.

Гъ. Еци хузгин зилдæг æма æстъялфæ цæсти гагу хуннуй. Хузгин зилдæгутæ ба аллихузæнттæ фæуунцæ: саутæ, цъæхтæ æма æнд.

Предметтæй цæуæг рохс тунтæ цæсти гагубæл ку исæмбæлунцæ, уæд цæстæ предмет инун райдайуй.

Гъонбæлгæнæг сабийтæмæ æвдесуй плакат «Цæсти конд».

Гъ. Цæститæн ес гъæуайгæнгутæ. Куд гъуди кæнетæ, ци тæ æнцæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Æрфгутæ æма цæстихаутæ цæститæ гъæуай кæнунцæ æртæхтæй. Цæсти ругæ ку бахауй, уæд цæстисуг ракæлуй æма æй рахснуй.

Кæд цæстæ æхе гъæуай кæнуй, уæддæр ма æй адæймаг дæр гъæуама гъæуай кæна. Уæмæн ес сæрмагонд уагæвæрдтитæ æма сæ иронх кæнун нæ гъæуй.

Сабийтæ райсунцæ фæйнае карточки аллихузон хузти хæццæ: биццеу æ цъумур къохтæй æ цæститæ æууæрдуй; ирд хор (кæсун имæ не 'нгъезуй); содзгæ лампочкæ, æ рази ба киунугæ, цъинда бийæн телтæ, ручкæ, содзийнæ (аци дзаумауттæй рохси архайгæ æй); компьютер æма сахат (компьютерæй берæ гъазун нæ фæткуй); сабий хъанæй киунугæ кæсуй æма у. и.

Сабийтæ уагæвæрдтитæ дзорунцæ.

Гъ. Мæнæ аци бацеу-бацеу ба базондзинайтæ?

Бацеу-бацеу

Хонхи дууæ фарсеми дууæ уæйуги лæуунцæ.

С. Гъостæ.

Гъ. Адæймаги гъостæ цæмæн гъæунцæ?

С. Цæмæй игъосай музыкаемæ, дæ хæццæ ка дзора, уомæ æма у. и.

Гъ. Нур ба уæ цæститабæл рагъазун кæнетæ, цума гъæди айтæ. Уæ цæститæ бацъундæ кæнетæ æма лæмбунаг игъосетæ.

Гъонбæлгæнæг бафтауи аудифинст «Гъæди таустæ».
Сабийтæ дзорунцæ, ци игъосунцæ, уони.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба ракæнæн гъазт «Ихæлд телефон». Дзурд дзæбæх цæмæннæ фегъусуй, куд гъуди кæнетæ?

С. Нидæн, сабур æма тагъд дзоргæй.

Гъ. Сабийтæ, æма гъостæ ба куд гъæуай гæнгæ æнцæ?

Гъонбæлгæнæг сабийти хæццæ ватмæни тъафæбæл схеми хузи æвдесуй уагæвæрдтитæ: гъостæ гъæуй кæдзос кæнун, æхснун, уазал, хъæбæр гъæр æма гуппитæй сæ гъæуай гъæуй, сæ хурфæмæ син нецæмæй ес æвналæн.

Гъ. Нур ба байгъосетæ нæуæг бацеу-бацеумæ.

Бацеу-бацеу

Ку фæддзорæн, уæд фæккосуй,

Ку нæ – уæдта уолæфуй.

С. Е æвзаг æй.

Гъ. Стъолæмæ хæстæгдæр æрбацæуайтæ. Ци ибæл уинетæ?

С. Æртæ донæй идзаг агувзи.

Гъ. Уонæй сæ еуеми ес хумæтæги дон, дуггаги – адгин, æртиккаги – цæхгун. Фал си кæми циуавæр дон ес, уой кутемæй базонæн?

С. Сæ адæ син фæйинун гъæуй.

Гъонбæлгæнæг сабийтæн зæгъуй, цæмæй цумæн хæтæлтæ райсонцæ, æма еу цийфæнди агувзи дони адæ базононцæ.

Гъ. Уæ агувзити ци адтæй? Кутемæй æма 'й, цæй фæрци базудтайтæ?

С. Æвзаги.

Гъ. Æвзаги кæрон адгин æнкъаруй, æ фæрстæ ба – тауæг, маст æма цæхгун.

Гъæйдæ нур ба ракæнæн гъазт «Æ адæ ин базонæ».

Сабийтæ сæ цæститæ ницъцъундæ кæнунцæ, гъонбæлгæнæг син фæйна фæткъуй кенæ кæрдту æма цæхгун хуæргæнаси хæйи радтуй. Сабийтæ сæ сæ адæмæ гæсгæ базонунцæ.

Гъ. Æвзаг ба куд гъæуай кæнун гъæуй?

С. Хъæбæр тæвдæ, хъæбæр уазал, æма æнæзонгæ хуæруйнагтæ хуæрун не 'нгъезуй.

Гъ. Нур ба уæ цæститæ ницъцъундæ кæнетæ.

Гъонбæлгæнæг духи ниппурх кæнуи.

Гъ. Ци банкъардтайтæ?

С. Дзæбæх тæф.

Гъ. Уæ цæститæ байгон кæнетæ. Е духий тæф æй. Цæй фæрци æй банкъардтайтæ?

С. Фийи фæрци.

Гъ. Дзæбæх фийтæ уæбæл ес. Нур ба фæйна минкъий айдæни райсетæ æма уæ фийтæмæ бакæсетæ. Фийти цъæсгити медæгæй ци уинетæ?

С. Минкъий гъунтæ.

Гъ. Цæмæн гъæунцæ?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Раст айтæ. Еци гъунтæ ругæ æма микробтæ медæмæ нæ уадзунцæ. Нур нæбæл, зæгъæн, фий нæйис, уæд куд уидæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Аллихузон тæфтæ зонун ба цæмæн гъæуй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба аллихузон тæфтæн нæмттæ æргъуди кæнæн. Æз уин цалдæр тæфи зæгъдзæнæн, сумах ба син еумайаг ном, цид, æргъуди кæниайтæ. Цæттæ айтæ?

Уарди, сирень, гигина – деденæги тæф;

Гъæдиндзæ, бодæн, цивзæ – гъæцæнти тæф;

Фезонаг, фид, дзол – хуæруйнаги тæф;

Фиунасæ, лимон, апельсин – рæзи тæф.

Гъ. Нæ фийтæ куд гъæуама гъæуай кæнæн?

С. Æнæзонгæ тæнгъæдтамæ æсмотун не 'нгъезуй, ести предметтæ фийи цæвун дæр нæ фæткуй.

Гъ. Нур ба уин фæстаг бацеу-бацеу ракæнон.

Бацеу-бацеу

Фондз æнсувæри – æнгæрттæ,

Асæй ба нæ 'нцæ æмхузон.

С. Æнгулдзитæ.

Гъ. Аци нисани буни ба ци ес? Кæсайтæ, аллихузон предметтæ си ес. Æз уæмæ кезугай дзордзæнæн, сумах ба цъундæй, предметбæл урзацауæн ракæнгæй, зæгъдзинайтæ цахæн æй, уой.

Сабийтæ дзорунцæ: фæлмæн, хъæбæр, уазал, æфсæйнаг, гъæдин, авгин æма æнд.

Гъ. Куд сæ базудтайтæ, уæ цæститæ цъундæ ку адтæнцæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ зæгъунцæ.

Гъ. Къохæй æвналгæй базудтайтæ, предметтæ цахæнттæ æнцæ, уой. Адæймаг æ цари фæрци банкъаруй гъар, уазал, фæлмæн, дæрзæг æма у. и. Æма уæд цар ба куд гъæуай гæнгæ æй?

С. Цармæ зелун гъæуй. Ку фæллух уа, уæд æй нихснун фæгъгъæуй, удта æй йодæй байсæрдун. Къохтæ, къæхтæ æма цæсгон уазалæй гъæуай кæнун гъæуй. Хъæппæлтæ бонигъæдæмæ гæсгæ кæнун фæгъгъæуй.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Мах уæхæн хатдзæгмæ æрцудан, цума не 'нхусгæнгутæ æнцæ, нæ фондз æнкъарæн оргæни: цæститæ, гъостæ, æвзаг, фий, цар.

Нур ба уæ нисантæ фæйнæгбæл бафедар кæнетæ æма зæгъетæ, не 'нхусгæнгутæй ацибон кæций хæццæ балимæндæр ан, уой.

Сабийти дзурæнтитæ.

17-аг ахури усмæ

Темæ: «Фидибæстæ гъæуайгæнгутæ»

Нисан:

– Уæрæсей армий аллихузон дæсниæдти туххæй сабийтæн радзорун. Æфсæдти хузтæ син кæрæдземæй æргасун байамонун.

Идарддæр сæ Цæгат Иристон-Аланий карти хæццæ зонгæ кæнун, республики арæнтæ куд зононцæ.

– Диалогон æма монологон дзубандий ирæзтбæл ко-сун.

– Архайун, Райгурæн бæстæмæ уарзондзийнади æнкъарæнти ирæзтбæл. Нæ бæстæ æма республики цæргутæ ке æнцæ, уой куд лæдæронцæ.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: тæхæг, арæнгæстæ, ракетæуадзæг, ракети хæццæ машинæ, танкæ æма танкисти хузтæ; дуйней картæ, Иристони картæ; æвдесæн фæйнæг.

Иуарунмæ: гæгъæдий тъяфтæ; фломастертæ; æфсæддон техники, арæнгæси, тæхæги, ракетæуадзæги æма танкисти хузтæ.

Ахури усми цуд

Сабийтæ тумбулзилдæй лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ, кæрæдземæн саламтæ радтæн. Га-леу фарс ка лæууй, уомæн уи алкедæр æ къох райсæд æма

ибæл, рæвдаугæ цъухи дзурдæй бацийнæ кæнæд. Зæгъæн, мæнæ атæ: «Зæрина, дæ уинд мин хъæбæр æхцæуæн æй!»
Сабийтæ кæрæдземæн саламтæ дæдтунцæ.

Гъ. Сабийтæ, арæнгæс ка æй? Ци зонетæ арæнгæуайгæнгути туххæй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, картæбæл Уæрæсей арæнтæмæ æркæсæн.

Сабийтæ гъонбæлгæнæги хæццæ дуйней карти медагæ Уæрæсей иссерунцæ.

Гъ. Нур ба картæбæл нæхе Иристон иссеретæ.

Æ арæнтæ кæбæлти цæунцæ, уомæ æркæсайтæ. Еци арæнтæбæл салдæттæ лæуунцæ æма се 'фсæддон ихæс æнхæст кæнунцæ. Еу хатт-ма мин зæгъайтæ, арæнтæ ка гъæуай кæнуй, еци æфсæддонтæ куд хуннунцæ?

С. Арæнгæстæ, арæнгæуайгæнгутæ.

Гъонбæлгæнæг æвдесуй, постбæл лæууæг, арæнгæуайгæнæги хузæ.

Гъ. Арæнтæбæл æнцæ арæнгæсти бунæттæ æма цæгиндзитæ. Æма уæд уæлдæфон арæнтæ ба ка гъæуай кæнуй? Куд хуннунцæ еци æфсæддонтæ?

С. Тæхгутæ.

Гъонбæлгæнæг æвдесуй тæхæги хузæ.

Гъ. Райгурæн бæсти арæнтæ гъæуай кæнунмæ æндæр æфсæддон дæсниæдтæ дæр гъæуй.

Гъонбæлгæнæг æвдесуй танки хузæ.

Гъ. Танкæ ка тæруй, еци адæймаги дæсниадæ ба куд хуннуй?

С. Танкист.

Гъонбæлгæнæг æвдесуй танкисти хузæ.

Гъ. Ракетæ ка исуадзуй, еци адæймаги дæснийадæ ба куд хуннуй?

Гъонбæлгæнæг æвдесуй машини хузæ ракети хæццæ.

С. Ракетæуадзæг.

Гъ. Нæ Райгурæн бæсти арæнтæ ка гъæуай кæнуй, еци арæнгæс цæхæн гъæуама уа?

С. Бæгъатæр, хъаурæгин, æнæнез, нифсгун.

Гъ. Гъæйдæ, цума тæхгутæ ан, нæхе уотæ бангъæлæн.

Гъазт «Тæхгутæ»

Сабийтæ цума тæхгæ кæнунцæ, уæхæн æзмæлдтитæ кæнунцæ.

Мах тæхæн бæрзонд,

Мах тæхæн ниллæг,

Мах тæхæн идард,

Мах тæхæн хæстæг.

Гъ. Нур ба уин ахсгиаг ихæслæвæрд: алкедæр уи райсæд æфсæддони хузæ æма иннæ хузти æхсæн иссерæд, уомæн æ дæснийадæмæ гæсгæ ка бæззуй, уæхæн хузæ. Зæгъæн, тæхæгæн – хуæдтæхæг, танкистæн – танкæ æма у. и.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, нур ба мах еумæ гъæуама нæуæг æфсæддон машинæ æргъуди кæнæн. Мæнæ уин алихузон æфсæддон техники хузтæ.

Гъонбæлгæнæг æвдесуй алихузон æфсæддон машинттæ æма техники хузтæ.

Гъ. Сабийтæ, алкæмæй дæр си фæйнæ хайи райсетæ, баеу сæ кæнетæ æма уæмæ ци рауайа, уой хузæ ба искæнетæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз бакустайтæ ацибон!

Уæ зæрдæмæ фулдæр ци фæццудæй?

18-аг ахури усмæ

Темæ: «Тергади кæнæ»

Нисан:

– Адæймагæн фидбиллизæй тæссаг ци хæдзари дзæумæуттæй æй, уони сабийтæн байамонун; цæмæй маци бæлахи бахауа æнæзонгæ адæймаги фудæй, уой туххæй си хе идард ласгæ ке æй, уой сабийтæн

нигтамæрзæ кæнун гъæуй.

– Ирæзун кæнун логикон гъудикæнунадæ, хатдзæгтæ кæнунадæ, лæмбунагадæ æма кæдзос дзорунадæ.

– Сабийтæн амонун æдасдзийнади уагæвæрдтитæ æнхæст кæнун, тергади кæнун куд не ’ронх кæнонцæ.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: уати сæрмагонд къум «Бийнонтæ»: хæдзари гъæугæ аллихузон дзаумæуттæ; пьолбæл конд хузтæ: «фестæг адæни бахезæн», силгоймаг, къозо æма мæстгун лæг.

Иуарунмæ: тæссаг дзаумæутти хузтæ: дзæбокаæ, содзийнæ, хирх, туй, самовар, цайдан, кард, кæрдæн æма у. и.

Ахури усми цуд

Гъ. Сабийтæ, нуртæккæ сумах артиститæ фестдзинайтæ, фал уæ дзоруни барæ нæ уодзæй.

Мимики фæрци уæ зæрдиуагæ æма ци бакæнуйнаг айтæ, уой балæдæрун кæнун гъæудзæй. Цæттæ айтæ? Мадта уæд, бавдесайтæ, ци уин æй æхцæуæн – зин; айтæ: амондгун – æнамонд, нифсхаст – тæрсагæ, игъæлдзæг – æнкъард, тингун – зæрдхæлар.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Дессаги артиститæ айтæ! Нур ба, æхе устур ка хонуй, етæ сæ къохтæ исдарæнтæ. Гъæйдæ, исбæрæг кæнæн, цума æцæгæйдæр устуртæ айтæ. Еске уи уæ нийергутæ хæдзаргæсæй ниууагътонцæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Æма зонетæ, хæдзари цæмæйти тæссаг æй, уой? Мæнæ аци хузти æхсæн иссеретæ, æнарæхст адæймагæн, фидбиллизæй тæссаг ци дзаумæуттæй æй, уони хузтæ.

Сабийтæ равзарунцæ дзæбокаæ, содзийнæ, хирх, туй, цайдан, кард æма æнд. дзаумæутти хузтæ. Гъонбæлгæнæг

сабийтæн зæгъуй, цæмæй сæрмагонд къум «Бийнонти» ци хæдзари аллихузон дзаумауттæ ес, уони сæрма гъæугæ нисæнттæ æвæронцæ: дзиуари (+) нисан – пайда кæнун си не 'нгъезуй; гъæрон нисан (!) – пайда кæнун си æнгъезуй.

Гъ. Сабийтæ, спичкитæй гъазун цæмæннæ æнгъезуй?

С. Зинг бафтудæй тæссаг фæууй.

Гъ. Зæгъæн, зинг исервазтæй, уæд кумæ дзорун гъæуй, циуавæр номерæй?

С. Зингхуссунгæнгутæмæ дзоргæ фæууй. Сæ телефони номер ба æй – 01.

Гъ. Еске ку фæссæйгæ уа, удта кæмæ дзорун гъæуй?

С. Дохтирмæ, 03 телефони номербæл. Гази тæф банкъаргæй ба – 04.

Гъ. Уæ дуар уин æнæзонгæ адæймаг ку хуайа, байгон кæнæ, зæгъгæ, удта?

С. Пъæлицæмæ, 02 телефони номербæл.

Гъ. Куд уæмæ кæсуй, гъæунги ести фидбилизи бахаун æнгъезуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Цæуæн гъæунгмæ æма рабæрæг уодзæй.

Гъонбæлгæнæг сабийти бахонуй уати къуми, пълбæл конд хузтæмæ: фестæг адæни бахезæн, силгоймаг, къозо, мæстгун лæг.

Гъ. Надбæл нæ бахезун гъæуй æма кутемæй?

С. Фестæгути бахезæнмæ хæстæг бацæун гъæуй. Галеуæрдæмæ ракæсун гъæуй, удта рахесæрдæмæ, машиннæ нæ ку нæ хъор кæна, уæд надбæл бахезун æнгъезуй.

Гъ. Мæнæ над ци фæтæн æй. Гъæйдæ, цалинмæ машинтгæ нæма фæззиндтæнцæ, уæдмæ надбæл футболæй рагъазæн.

С. Надбæл гъазун не 'нгъезуй. Машийнæ фæззиндзæй æма ни еске никъкъуæрдзæй.

Гъ. Сабийтæ, кæсайтæ мæнæ аци æнахур адæймагмæ.

Гъонбæлгæнæг мæстгун лæги хузæ æвдесуй.

Гъ. Махæн аци лæг естæмæй тæссаг æй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Адæн аллихузæнттæ фæуунцæ, хуæрзтæ си берæ ес, фал си лæгъузтæ дæр разиннуй. Уомæ гæсгæ, æнæзонгæ адæймаги хæццæ дзоргæ дæр ма кæнæ удта си есгæ дæр маци кæнæ.

Уæ зæрди æрæфтауайтæ, циуавæр аргъæутти устурзæрдæ бæгъатæрти куд басайиуонцæ мæнгард архайгутæ?

С. «Колобок», «Берæгъ æма 7 дæркъи», «Тикис, Уасæнгæ æма Робас» æма у. и.

Гъ. Наташæ, æнæзонгæ адæймаг дæ æ хæццæ ку хона, уæд ци кæндзæнæ?

Фæдес кæндзæнæн, фенхус мин кæнетæ, зæгъгæ, гъæр кæндзæнæн.

Гъ. Арсен, еске дæмæ ку дзора кенæ дæ ку сора, уæд ци кæндзæнæ?

Адæн фулдæркæми уа, уордæмæ, фæдес гæнгæ, ледздзæнæн.

Гъ. Сослан, гъæунги кенæ траспорти ести баркъи кенæ баст ку иссерай, уæд ин ци кæндзæнæ?

Æвналун имæ не 'нгъезуй, ка ин ци зонуй, кæд си бомбæ ес, удта. Шоферæн фегъосун кæндзæнæн.

Гъ. Алина, горæти ку фæдздзæгъæл уай, кенæ гъæунги дæ мадæй ку фæххецæн уай, уæд ци кæндзæнæ?

Ци рауæн фæххецæн ан, еци рауæн имæ бангъæлмæ кæссæнæн. Мæ мадæ дæр, мæн агоргæй, кæд уордæмæ æрбацæуида. Пъæлици косæг фæууингæй ба си æнхус байагордзæнæн.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Гъæунги берæ алцæмæйти тæссаг æй. Уомæ гæсгæ, уæ зæрдæбæл бадаретæ еу фæткæ – æнæ хестæртæй хæдзарæй æндæмæ цæун не 'нгъезуй.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба кæцæй рацудан, уордæмæ, фæстæмæ цæуæн. Фæстæгути бацæуæнбæл куд бацудан, фæстæмæ

дәр исбәл, уотә цәуән.

Сабийтә кьуари уати сә бунәттә иссерунцә.

Гъ. Нур ба райсетә гәгъәдий тьәфтә әма фломастертә. Ацибон ци уавәрти туххәй дзурдтан, уонәй цийфәнди дәр исхузә кәнетә. Нә хузтә кәстәр сабийтән балавар кәндзинан, цәмәй етә дәр сәхе фидбилизәй гьәуай кәнонцә.

19-аг ахури усмә

Темә: «Адәни әхсән. Сәрустур кәмәй дән».

Нисан:

– Иристонән ә кустәй кадә ка кәнуй, еци адәни туххәй зонундзийнәдтә фәффулдәр кәнун.

– Ирәзун кәнун логикон гьудикәнунадә, коммуникативон минеугутә.

– Иристонән кадә ка искодта, уонәй сәрустур куд уонцә, әндәр адәймаги мәтә куд кәнонцә, уотә сә гьонбәл кәнун.

Архайән әрмәгутә әма фәрәзнитә.

Әвдесунмә: Иристони зундгонд адәни хузиститә: Хетәгкати Кьоста, Туйгъанти Мухарбег, Абайти Васо, Плити Иссә, Кучити Юри, Дударати Вероникә, Гергити Валери әма у. и.; дигорон симди цагъди мелодий аудиофинст.

Иуарунмә: амонән кьуәцәлтә; Хетәгкати Кьоста әма Туйгъанти Мухарбеги хузти репродукцитә.

Ахури усми цуд

Сабийтә тумбулзилдәй ләуунцә.

Гъ. Сабийтә, кәсайтә, мә кьохи ес деденәг. Деденәг хумәтәги нәй – бәллектә әнхәст кәнуй. Мах әй нуртәккә кьохәй-кьохмә дәддзинан, әрмәст алкедәр ә

бæллек гъæрæй дзорæд. Æз фиццаг райдайдзæнæн.

Гъ. Мæн фæндуй, цæмæй нæ къуари сабийтæ еугурдæр дзæбæх кæсун базононцæ.

Гъонбæлгæнæг деденæг Тимурмæ радтуй.

Тимур. Мæн фæндуй, цæмæй исон хор бон уа, æма мах æндегæй гъазæн.

Тимур деденæг Алинæмæ радтуй, уотемæй сабитæ гъазт идарддæр хæссунцæ.

Гъ. Сабийтæ, гъонбæл адæн ка æнцæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Сабийтæ ба ка æнцæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Сабийтæ æма гъонбæлтæ æмхузон цæмæй æнцæ?

Сабийти дзуæппитæ: адаймæгтæ æнцæ, ес сæбæл – цæститæ, къæхтæ, къохтæ, сæр. Сæ бон æй дзорун, ходун, цæун æма у. и.

Гъ. Хецаен ба цæмæй кæнунцæ?

Сабийти дзуæппитæ: гъонбæл адæн æнцæ тухгин, устур, зонунцæ кæсун, финсун, хуæруйнаг кæнун, хæдзæрттæ аразун æма у. и.

Гъ. Гъонбæл адæн æма сабийтæн, æнæ кæрæдземæй, сæ бон цæрун æй? Цæмæннæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Гъонбæлти дуйне хъæбæр дессаг æма зин æй. Æноси дæр косгæ кæнунцæ, цæмæй хуарз цæронцæ. Ес уæхæн адаймæгтæ, кæцитæ сæ фæллойнæй айдагъ сæ бийнонтæн нæ, фал сæ горæт, республикæ æма бæстæн дæр када кæнунцæ. Сумахæй уæхæн лæгтæ еске зонуй?

Сабийти дæнцитæ æрхæссунцæ.

Гъ. Бæгудæр, сумахæй алкедæр сæрустур æй æ ниййергутæй, нанатæ æма бабатай, уомæн, æма етæ сумахæн æнцæ тæккæ хуæздæртæ æма уарзондæртæ. Етæ сæ аллибони кустæй айдагъ бийнонтæн пайда нæ 'нцæ,

фал ма республикæ æма нæ бæстæн дæр.

Гъ. Ес уæхæн адæнтæ, кæцитæ устур кадæ искодтонцæ нæ Иристонæн. Хонун уæ равдистмæ «Нæ зундгонд æмзæнхонтæ». Ке хонæн æмзæнхонтæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ. Гъонбæлгæнæг сабийти Хетæгкати Къостай хузи размæ бахонуй.

Гъ. Айæ ке хузæ æй?

С. Хетæгкати Къостай. Ирон устур поэт æма хузгæнæг.

Гъ. Хетæгкати Къоста æмдзæвгитæ финста мæгурти зин царди туххæй, æ Райгурæн бæстæбæл. Мах ин е 'мдзæвгитæ ахур кодтан.

Сабийтæ дзорунцæ æмдзæвгитæ: «Гино», «Скъоладзау» æма æнд.

Гъ. Дигорон зундгонд хузгæнæг Туйгъанти Мухарбег ба нарти кадæнгити эпосæн сюжетон хузтæ искодта.

Гъонбæлгæнæг æвдесуй Мухарбеги хузти репродукцитæ.

Гъ. Хузтæ кæнун берети бон æй, фал барæуадзæ хузтæ кæнунмæ ба искурдиадæ гъæуй.

Гъ. Зæгъайтæ, президент ка æй? Æ куст цæй медæгæ æй? Нæ президенти зонетæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Нæ горæт уæ зæрдæмæ цæуй? Уæлдай фулдæр уæ зæрдæмæ ци цæуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба мæнæ аци стендмæ хæстæгдæр æрбацотæ. Ке си уинетæ?

С. Æфсæддони.

Гъ. Е æй Иристони бæгъатæр Плити Иссæ. Æ тугъдон æскъуæлхтдзийнæдгæй Иристонæн кадæ искодта. Тугъди рæстæги, нæ бæстæ багъæуай кæнуни тохи, берæ адæн фесавдæй. Сабийтæ, цæмæй зæнхæбæл тугъд мабал уа, уой туххæй ци кæнун гъæуй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Аци стендбæл ба ци уинетæ?

С. Кафгути хузтæ.

Гъ. Етæ æнцæ нæ зундгонд ансамбль «Алан»-и кафгутæ. Куд рæсугъд кафунцæ, уомæ бакæсайтæ.

Гъонбæлгæнæг видеоманитофон бафтауй æма бакæсунцæ дигорон кафтмæ.

Гъ. Уæ зæрдæмæ фæщудæй? Аци ансамбли кафгутæ, сæ рæсугъд кафтæй, берæ хæттити барохс кæнунцæ нæ республики, Уæрæсей æма фæсарæйнаг бæстити цæрæг адæмти зæрдитæ. Сумах ба нæ фæндуй кафун? Гъæйдæ еумæ ракафæн рагон дигорон «Симд»-и кафт.

Сабийтæ гъонбæлгæнæги хæццæ цагъдмæ гæсгæ семунцæ.

Гъ. Иннæ портретæмæ хæстæгдæр бацауайтæ. Куд гъуди кæнетæ, ани дæсниадæ ба циуавæр æй?

Гъонбæлгæнæг æвдесуй Гергити Валери æма Дударати Вероники хузитæ. Концерти рæстæги.

С. Етæ дирижертæ æнцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз. Нур ба уæхуæдтæ бавзаретæ дирижерæй ракосун. Райсетæ амонæн къуæцæлтæ æма цума дирижертæ айтæ, уотæ си архайетæ.

Игъусуй кълассикон уадзимисей æскъуддзаг. Сабийтæ дирижерти æзмæлдтитæ кæнунцæ.

Гъ. Хуарз арæхсетæ, фал æцæг дирижер цæмæй исуай, уой туххæй ба берæ архайун æма косун гъæуй. Фиццаг бал каст фæуун гъæуй музыкалон скъола, уой фæсте училище удта консерватори.

Гъ. Сабийтæ, ацибон ке кой кодтан?

Сабийти дзуптитæ.

Гъ. Ацибон ке кой кодтан, етæ æнцæ Иристони зундгонд адæн. Етæ сæ берæ фæллоини фæрци устур кадæ искодтонцæ нæ республикæн дæр æма Уæрæсейæн дæр. Уони æхсæн ес: дохтуртæ, хузгæнгутæ, финсгутæ, спортсментæ, цирки артиститæ, денгизон науити капитантæ, тæхгутæ,

дирежерта æма æнд. Мæнмæ уотæ кæсуй, æма ку раустур уайтæ, уæд сумах дæр уæ хуарз ахур, искурдиадæ æма фæллоини фæрци Иристони кадæ нигки фæббæрзонддæр кæндзинайтæ. Нур ба кæндзинан хузæ. Алкедæр уи райсæд ватмæни тьяфæ. Уæ армитьяепæнтæ ибæл æрæвæрета æма сæ фломастерай ниббæрæг кæнетæ. Нур ба уæ армитьяепæнти хузтæ рæсугъд ниххуарета.

20-аг ахури усмæ

Темæ: «Силгоймаги фарнæ»

Нисан:

- Сабийти базонгæ кæнун, силгоймæгтæ фулдæр æнтæститæ ци дæснийæдти бакодтонцæ, уони хæццæ.
- Ирæзун кæнун сабийти гьудикæнунади хузтæ: сагъæс, мæтæ, унафæ; сæ дзубандий гъæдæ син гъæздугдæр кæнун сорæтон дзурдтæ æма эпитеттæй.
- Сабийти гьонбæл кæнун, куд сæ маддæлтæн, уотæ иннæ силгоймæгтæн дæр агкаг аргъ æма кадæ куд кæнонцæ.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: къуари сабийти маддæлти хузиститæ; амонæн къуæцæл.

Иуарунмæ: хузтæн сабийти конд бунат (галерей).

Рагагьонмæ куст: сабийтæн бафæдзæхсун, цæмæй сæ маддæлти хузтæ æрбахæссонцæ; сабийти хæццæ еумæ иса-разун хузтæн бунат (галерей).

Ахури усми цуд

Сабийтæ горцъебæл тумбулзилдæй бадунцæ.

Гъ. Сабийтæ, нуртæккæ уæ зæрдиуагæ куд æй?

Сабийти дзæппитæ.

Гъ. Мæнæн дæр хуарз æй. Адæймаги зæрдæ естæмæй ку

ферайуй, уæд игъæлдзæг фæууй, æ цийнæй еске дæр куд фæххайгин уа, уотæ æй фæффæндуй. Ацибон уæ хонун ху-зистити равдистмæ. Равдист хуннуй «Нæ маддæлтæ».

Сабийтæ уати къуммæ бацæунцæ, сæ маддæлти хуз-ти галереймæ. Сабийтæ галерей раздæр гъæуама ма фæууинонцæ.

Гъ. Сабийтæ, кæсайтæ, нæ хузи равдист куд рæсугъд рауадæй! Ке хузтæ си уинетæ?

С. Нæ маддæлти.

Гъ. Гъæйдæ, нæ маддæлтæн берæ уарзон дзурдтæ зæгъæн! *Сабийтæ, кезугай, сæ маддæлтæн уарзон дзубандитæ кæнунцæ. Зæгъæн: «Мæ рæсугъд мадæ!, мæ сугъзæрийнæ мадæ» æма у. и.*

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба радзорайтæ, уæ маддæлтæ ци кæнун зонунцæ?

Сабийтæ кезугай дзорунцæ: «Мæ мадæ зонуй къеретæ кæнун», «Мæ мадæ ба зонуй хуйун» æма у. и.

Гъ. Нур ба ракæнæн гъазт «Радзорæ мадæбæл».

Сабийтæ кезугай сæ маддæлти туххæй дзорунцæ, иннетæ ба æй галерейи хузи æхсæн иссерунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Мадæ ци нæ зонуй, а дуйнебæл уæхæн нæййес! Маддæлтæ ес адæмæн дæр æма цæрæгойтæн дæр. Цæрæгойтæ дæр, уæ маддæлтау, сæ бæдæлтти гъонбæл кæнунцæ. Гъæйдæ, еу гъазт ма ракæнæн. Гъазт хуннуй «Мадæ æма æ бæдолæ».

Сабийтæ фенкъæйттæ унцæ: еу сабий гъазуй мади роли, иннæ ба – æ бæдоли. Уой фæсте сæ бунæттæ раййевунцæ. Гъонбæлгæнæг сабийти зæрди æрæфтауй, маддæлти бон ке æй – сæ бæдæлтти рæвдаун, æфхуæрун, тæрегъæд син кæнун, бæдæлттæ ба, сæ маддæлтæ ци домунцæ, уой гъæуама æнхæст кæнонцæ. Цæрæгойти (тикисти, майму-лити, бæхти æма æнд.) равзаруй гъонбæлгæнæг.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба уин нæуæг ихæслæвæрд. Уинетæ,

ци берæ хузтæ мæмæ ес. Куд гъуди кæнетæ, еу загъдæй сæ куд исхонун æнгъезуй?

С. Дæсниæдтæ.

Гъ. Раст загътайтæ. Сумахæй алкедæр гъæуама райса, æ мади дæсниади хæщæ баст хузæ, æма радзора æ мади кусти туххæй.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, уæхемæ уæ маддæлтæн фенхус кæнетæ? Нуртæккæ рагъаздинан гъазт «Мади æнхусгæнгутæ».

Гъонбæлгæнаг сабийтæн зæгъуй, цæмæй мимикæ æма æзмæлдтитæй, кезугай æвдесонцæ, сæ маддæлтæн куд фенхус кæнунцæ, уой, иннетæ ба ин æ куст базонунцæ.

Гъ. Маддæлтæ силгоймæгтæ æнцæ, кæддæр ба минкый кизгуттæ адтæнцæ. Фиддæлтæ ба... (сабийтæ гъудиадæ кæронмæ зæгъунцæ), кæддæр ба... (сабийтæ гъудиадæ кæронмæ зæгъунцæ).

Цæбæл гъæуама ахур кæна минкый кизгæ, цæмæй си ескæд хуарз мадæ рауайа?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Нæлгоймæгтæ силгоймæгтæмæ удта биццеутæ кизгуттæмæ циуавæр зæрдæ гъæуама даронцæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ зæгъунцæ.

Гъ. Сабийтæ, æз базудтон, уæ маддæлти хъæбæр берæ ке уарзетæ, уой. Алкедæр уи æ мади хузæ райсæд, рамки æй бафедар кæнæд æма æй æ мадæн балæвар кæнæд.

21-аг ахури усмæ

Темæ: «Уалдзæг лæвæрттæ нуаруй»

Нисан:

- Сабийти зонундзийнæдтæ уалдзæги туххæй фæффулдæр кæнун.
- Ирæзун кæнун уингæ – фæлгонцадон æма исфæлдистадон имисунадæ.

– Сабийтæ куд лæдæронцæ, æрдзон фæззиндтитæ кæрæдзæбæл баст ке ’нцæ, адæймаг ба æрдзи хай ке æй, уой.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: зилдæг «Анзи афæнттæ» (зилд 4 хаййи гонд æй: уорс, кæрдæгхуз, бор, сурх); рагуалдзæг æма æрæгуалдзæг æвдесæг хузтæ; «уалдзæг»-и хузæ; амонæн фæйнаг бæласи схематикон хузæ; ватмæни устур тьяфæ.

Иуарунмæ: анзи афæнтти æууæлтæ æма минеугутæ æвдист кæбæл æнцæ, уæхæн къарточкитæ; уалдзигон деденгуги хузтæ, се ’хсæн фиццагæлой дæр; гоцгæнагæ мæргъти хузтæ; фломастертæ; мудадын къариндæстæ.

Ахури усми цуд

Сабийтæ къæлæтзилдæй лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, байгъосетæ æмдзæвгæмæ æма базонетæ анзи афæнттæй кæцибæл дзурдæуй?

Ци йдзулд æнцæ и рæгътæ,
Æрдозæ ци рæсугъд æй!
Дзæгæргутæй цирæгътæ
Бæласæ исасугъта.

С. Уалдзæги туххæй.

Гъ. Уалдзæги æрбацуд уин æхцæуæн æй? Равдесайтæ уæ игъæлдзæгдзийнадæ.

Сабийтæ, цума хори тунтæмæ сæхе тавунцæ, деденгутабæл цийнæ кæнунцæ, уæхæн æзмæлдтитæ кæнунцæ.

Фæстагмæ хæстæгдæр бацæуунцæ «Уалдзæг»-и хузи размæ.

Гъ. Циуавæр анзи афони фæсте ралæууй уалдзæг? Уалдзæг зумæгæн ци зæгъидæ? Уæ зæрди æрæфтаутæ уалдзæги мæйти нæмттæ. Ци дзоруй дзæкъолон метæн. Циуавæр æнкъард дзубандитæ кæнунцæ Метин лæгтæ кæрæдземæн?

Уалдзигон бәләстәбәл ци әрцәуи әма кәрәдземән
цитә фәдздзорунцә?

С. Бәләстә сә зумәгон хуссәгәй әригғал унцә, кьомбох
рафтаунцә әма дзәгәрәг ракалунцә.

Гь. Еуәй-еу деденгути фиццагтә цәмә хонунцә?

С. Уомән әма уалдзәги фиццаг етә фәззиннунцә.

Гь. Биццеутә, уалдзигон деденгути хузтә иссеретә хузти
'хсән. Кизгуттә, сумах ба – гоцгәнагә мәргьти хузтә.

Сабийтә ихәсләвәрд әнхәст кәнунцә.

Гь. Хьәбәр хуарз! Сабийтә, нә «Анзи афәнтти» зил-
ди, афони минеугутә, исхәләмулаә әнцә. Уалдзигон
минеугутә рахецән кәнетә әма сә зилди кәрдәгхуз хай-
йи ниввәретә.

*Сабийтә ихәсләвәрд әнхәст кәнунцә, гьонбәлгәнәг ба
сә кустән аргь кәнуй.*

Гь. Хуарз исарәхстайтә. Сабийтә, нур, зәгьән, уалдзәг
ку нә раләудтайдә, уәд цума, ци адтайдә?

Сабийтә сә гьудитә дзорунцә.

Гь. Рагьуди кәнайтә, уалдзәг цәхән фәууй?

Гьонбәлгәнәг уалдзәг әвдесәг хузтә әвдесуй.

(Рагацау, әрәгиау, гьар әма у. и.). Бонигьәдә ба уалдзәг
цәхән фәууй?

(Гьар, хор, асәст, кьәвдагун әма у. и.)

Уалдзәг кәрдәг цәхән фәууй?

(Нәуәг, зәлдагә, кәрдәгхуз әма у. и.)

Уалдзигон хор ба цәхән фәууй?

(Ирд, гьар, сугьзәрийнәхуз әма у.и.)

Бәләсти сифтә ба уалдзәг цәхән фәуунцә?

(Нәуәг, әндәдзагә, кәрдәгхуз әма у. и.)

Гь. Хьәбәр хуарз! Нур ба уә цәститә ницьцьундә
кәнетә. Уә цәститәбәл рауайун кәнетә, цума уалдзи-
гон гьәди фестадайтә. Байгьосетә әрдзи таусмә, удта ци
фегьустайтә, уой туххәй радзордзинайтә.

Игъусуй аудиофинст «Ердзи таус. Гъæдаæ». Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Сабийтæ, кæсайтæ, цæйбæрцæ гоцгæнагæ æма зумæгеуатгæнагæ мæргъти хузтæ мæмæ ес. Сумах гъæуама æвдесæн фæйнæгбæл ци бæласæ ес, уой къалеутæбæл æрæвæрайтæ айдагъдæр гоцгæнагæ мæргъти хузтæ.

Сабийтæ гоцгæнагæ мæргъти хузтæ æвзарунцæ, сæ нæмттæ син дзорунцæ æма сæ бæласи къалеутæбæл æвæрунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Кæсайтæ, уалдзæг куд рæдау æй. Гъæйдæ мах дæр ин ести балæвар кæнæн – æ хузæ ин искæнæн!

Сабийтæ ватмæни устур тъяфæбæл, «Уалдзæг»-и хузæ еумæ кæнунцæ.

22-аг ахури усмæ

Темæ: «Иристони Сурх киунугæ»

Нисан:

- Идарддæр архайун, цæмæй сабийтæ ауодгæ цæстæнгас даронцæ æрдзæ æма алфанбулай дуйнемæ.
- Ирæзун кæнун логикон гъудикæнунадæ æма кæдзос дзорунадæ.
- Уодагас æрдзæ куд уарзонцæ, ци цæрæгойтæ æма зайæгойтæ си ес, уонабæл куд ауодонцæ, сабийти уотæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: маргъи астыони хузæ, зæрбатукки астыонæ, хæлаури тунæ, мисти цъасæ æд æвæрæнтæ, урди бунат, мулдзугути гобат, проектор, «Сурх киунуги» презентаци.

Иуарунмæ: цæрæгойти хузтæ: туасæг, маргъ, пил, жираф, кенгуру, хъæрæу мистæ, бæх, уæртгун хæпсæ æма æнд. Æнкъай хузтæ: къæвда – донпурфгæнæн, хор – лампочкæ, грелкæ – пец, дунгæ – вентилятор, ех – уазалгæнæн,

лæхцорæн (водопад) – фонтан, арт – газипец.

Ахури усми цуд

Сабийтæ зилдæги лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, гъайдæ, кæрæдзей къохтæбæл æрхуæцæн æма кæрæдземæн саламтæ радтæн. Фиццаг бал нидæн гъæлæсæй, уæдта гъæрай, дестæ кæнгæй. Нуртæккæ ба æрцæудзæй алæмæти дессаг – сумах аллихузон цæрæгойтæ фестдзинайтæ. Уæ мимикæ æма æзмæлдтитæй син сæ сæрмагонд минеугутæ фæнззинайтæ. Уæхе исцæттæ кæнетæ. Гъа – гъоппа!

Сабийтæ æвдесунцæ цъæх берæгъи, налат робаси, зулункъах арси, цæрдæг æхсæрсæттæги.

Гъ. Гъа – гъоппа, æма бабæй нæуæгæй сабийтæ festaдайтæ. Сабийтæ, хъеухъеуагæ мин ацибон æ къæдзелабæл лæгъуз хабар æрбахаста – адæймаги фудæй, дан, цæрæгойтæй беретæ исæвди къахбæл ниллæудтæнцæ. Еуæй-еуетæн сæ кой дæр нæбал ес, иннети ба фæййервæзун кæнун æнгъезуй, фал кутемæй? Уæ бон ести æргъуди кæнун æй? Куд гъуди кæнетæ, ци бакæнун гъæуй, цæмæй цæрæгойтæ ма фесæфонцæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Сабийтæ, алли адæймаг дæр гъæуама æрдзæ гъæуай кæна. Уобæл ахур кæнуй наука – экологи дæр. Адæймаг æрдзи бæдолæ, æрдзи хай æй, æма си цæрун гъæуама зона. Адæймаг цæрæгойтæмæ гæсгæ æхецæн цидæртæ исаразта æма си пайда кæнуй. Куд си пайда кæнуй, уой ба сумах, нуртæккæ, хузтæмæ гæсгæ радзордзинайтæ.

1-аг вариант. Алли сабий дæр райсуй хузæ æма æ гъуди зæгъуй: туасæг – вертолет, маргъ – хуæдтæхæг, жираф – асийна, кенгуру – хурдзин.

2-аг вариант. Сабийтæ цæрæгойти хузтæ æма уони æнгæс,

адаймаги аргъудигонд дзаумæутти хузтæ, æртасунцæ æма сæ еумитæ æвæрунцæ.

Гъонбæлгæнаег æвзурст хузтæ æвдесаен фæйнагбæл æрæвæруй.

Гъ. Кæсайтæ, адаймаг цæрæгойти цардæй куд испайда кодта, уомæ. (Амонуй хузтæмæ). Маргъи астынæ – уосонгæ; зæрбатуги астынæ – агорин хæдзарæ; хæлаури тунæ – кæсалгæахæссæн хизæ; мистъи цъасæ æд æвæрæнтæ – къæбец; мулдзугути гобат – берæуæладзугон хæдзарæ.

Гъ. Адаймаги конд, дзаумæутти аргъуди, æрдзи хæццæ баст æй. Кæсайтæ, дууæ тæбæгъеми ес аллихузон хузтæ. Сумах кæрдæгхуз тæбæгъæй хузæ исесийтæ, æма ин е 'нкъай, сурх тæбæгъи хузти æхсæн, агоретæ.

Сабийтæ хузтæ æнкъæйттæй æвæрунцæ: къæвда – донпурфгæнаен, хор – лампочкæ, грелкæ – пец, дунгæ – вен-тилятор, лæхцорæн – фонтан æма æнд.

Гъ. Сабийтæ, уинетæ æрдзæ куд зундгин æй! Фал ин уæддæр тæссаг æй.

Экранбæл фæззиннуй, идарддæр кæмæй пайда кæндзæнцæ, еци презентаци «Сурх киунугæ».

Гъ. Экранмæ кæсайтæ. Уинетæ киунугæ. Е хумæтæги киунугæ нæ 'й. Ка æй ниффинста, еци ахургæндтæ æй исхудтонцæ «Сурх киунугæ». Киунуги мухургонд æнцæ, æрдзи медæгæ ци цæрæгойтæ æма зайæгойтæ искунæг æнцæ, уони нæмттæ. Абони уони паддзахадагъæуай кæнуй. Сабийтæ, киунугæ сурх цæмæн æй?

С. Сурх дзорæг æй, уавæр тæссаг ке æй, уобæл.

Гъ. Ес ма «Æгасадæмон Сурх киунугæ» дæр. Хаст имæ æрцудæнцæ, нæ планетæбæл ци зайæгойтæ æма цæрæгойтæ ес, уонæй фесæфунмæ тæссаг кæмæн æй, етæ. Киунуги тъæфтæ хецæн кæнунцæ сæ хузæй: æнцæ сурх, кæрдæгхуз, бор, уорс æма сау. Тъæфти хузæ дзоруй, ци зайæгойтæ æма си цæрæгойтæ ес, уони уавæр цæйбæрцæбæл тæссаг æй.

Куд гъуди кæнетæ, киунуги сау тьæфтæ цæбæл дзорæг æнцæ?

С. Ци цæрæгойтæ æма си зайæгойти нæмттæ ес, етæ ке фесавдæнцæ, уобæл.

Гъ. Кæрдæгхуз тьæфтæ ба?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Кæрдæгхуз тьæфтæбæл ци цæрæгойтæ æма зайæгойтæ финст æнцæ, уонæн фесæфунай тæссаг нæбал æй, сæ бæрцæ дæр фагæ æй. Кæсайтæ, мæнæ айæ ба «Уæрæсей Сурх киунугæ» æй. Куд гъуди кæнетæ, аци киунугæмæ циуавæр зайæгойтæ æма цæрæгойти бахастонцæ?

С. Уæрæсей ци зайæгойтæ æма цæрæгойтæ ес, уони.

Гъ. Эcranмæ лæмбунæг кæсетæ æма си ци цæрæгойтæ æма зайæгойтæ уа, уони нæмттæ дзордзинайтæ.

С. Тигр, уорс арс, гæбæло, хъæбуза, æхсæрæ, тьæкьузгæ æма у. и.

Гъ. Куд гъуди кæнетæ, «Иристони Сурх киунугæ» дæр ес?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Аци киунугæмæ бахастонцæ гуделтæ, биндзитæ, хъæбузатæ, кæсæлгитæ, мæргътæ, сирдтæ æма æнд. Еуай-еу мæргътæ Иристони æстæн æнцæ. Кæсайтæ, аци рæсугъд маргъ куд хуннуй?

Гъонбæлгæнæг æвдесуй цæргæси хузæ.

С. Цæргæс.

Гъ. Нур ба мæнæ экранмæ кæсетæ æма си ци цæрæгойтæ æма мæргъти уинайтæ, уони нæмттæ дзоретæ.

С. Гъæддаг ху, сæлаур, донмæй, хъæрцигъа, дзæбодур, тæрхъос, сикъе, арс, робас, саугарк.

Гъ. Цæгат Иристони ес сæрмагонд рауæнтæ, сирдтæ, мæргътæ, зайæгойтæ хебæраги кæми цæрунцæ æма ирæзунцæ. Еци рауæнтæ æнцæ: национ парк «Алани»; гъæуайгонд бунæттæ: Цъæй, Заманхъул, Змейкæ, Зæрæмæг, Мæцутæ æма æнд. Ес ма нæмæ дендропаркитæ æма бота-

никон рæзбунтæ.

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ, нæхуæдтæ дæр нæ къуари исаразæн «Иристони Сурх киунугæ». Ес нæмæ сурх папкаæ, хузгин гæгъæдий тъæфтæ удта берæ цæрæгойти хузтæ. Цæрæгойтæй нæ республики ка цæруй, уони ба уæхуæдтæ равзаретæ.

Сабийтæ гъонбæлгæнæги хæццæ аразунцæ «Сурх киунугæ».

Гъ. Уæ еугур дæр дзæбæх бакустайтæ. Ацибон циуавæр гъуддаг искодтан? Уæ зæрдæмæ ци фæццудæй?

23-аг ахури усмæ

Темæ: «Киунугæ – нæ лимæн æма ахургæнæг»

Нисан:

– Сабийти идарддæр зонгæ кæнун зонундзийнæдти сауæдонæ – киунуги хæццæ. Киунугутæ тематикон æма жанрон æгъдауæй аллихузон ке фæуунцæ, уой син лæдæрун кæнун.

– Ирæзун кæнун лæмбунæгдзийнадаæ.

– Киунугæмæ ауодгæ цæстæнгас куд даронцæ æма ин аргъ куд кæнонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: æ хурфи киунугæ кæмæн ес, уæхæн рæсугъд къæндонæ; зилдæг «Алфанбулай дуйне»; ватмæни тъафæ 9 экранон системон операторебæл хæйттæ гондæй; гæгъæди куд аразунцæ, уой хузтæ.

Иуарунмæ: алли жанртæбæл киунугутæ: аргъæуттæ, æмдзæвгитæ цæрæгойти туххæй; киунугутæ цалцæг кæнуни æрмæг: санс, цъæпотæ, санс – къариндас, хузгин гæгъæди, бинт.

Ахури усми цуд

Сабийтæ къæлæтзилдæй лæуунцæ.

Гъ. Уæ бон хуарз, сабийтæ! Мæнæн алкæддæр æхцæуæн

фаууи уæ уинд. Мæнæ аци рæсугъд къæндони ес, адаймаги æхсидзгæ ка гъæуй, æ цард ин рæсугъддæр, игъæлдзæгдæр æма гъæздугдæр ка кæнуй, уæхæн предмет. Куд гъуди кæнетæ, ци æй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Ракæнæн гъазт «Гъо – нæгъ» æма æй, кæд, уой фæрци базонианæ. Райсæн нæ алæмæти зилдæг «Алфанбулай дуйне». Аци зилдæгбæл адаймаги къохи хузæ ес – æй къохæйконд дуйней нисан. Къохбæл нихæст æнцæ адаймаги къохæй конд предметæ: мебель, тæбæгътæ, техника æма æнд. Къохи алливарс ба æрдзи «арæзт» предметæ: бæлæстæ, царæгойтæ, хор æма æнд.

Сабийтæ фарстатæ дæдтунцæ зилдæги хузæмæ гæсгæ, гъонбæлгæнæг ба син дзуапп кæнуй: «Гъо» кенæ «Нæгъ».
Дзурд «Киунугæ»-мæ дæр бакъæртунцæ.

С. Къохæйконд дуйнемæ хауй?

Гъ. Гъо.

С. Дзаумау æй?

Гъ. Нæгъ.

С. Пайда æй?

Гъ. Гъо.

С. Витаминтæ æнцæ?

Гъ. Нæгъ.

С. Рæсугъд æй?

Гъ. Гъо.

С. Хузгин æй?

Гъ. Гъо.

С. Киунугæ æй?

Гъ. Гъо.

Аци гъазти сабийтæ дзуапп æрæгæмæ ку еронцæ, уæд син гъонбæлгæнæг фæййагъаз кæнæд.

Гъ. Гъæйдæ, къæндонæ байгон кæнæн æма фæййинаен ци си ес, уой.

Гъонбæлгæнæг къæндонæй киунугæ исесуй.

Гъ. Байзудтайтæ, киунугæ си адтæй. Цума адæймаг киунугæ цæмæ æргъуди кодта?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Гъæйдæ, ацибон киунугæмæ гæсгæ рагъазæн, е берæ дессаги гъæзтитæ зонуй. Кæнæн бал фиццаг гъазт. Кæсайтæ, ес нæмæ «Алæмæти экран» (ватмæни тьяфæ 9 хаййи конд).

6 Кæми ес берæ?	3 Кæми ес берæ?	9 Кæми ес берæ?
4 Раздæр ци адтæй?	1 Киунугæ	7 Удта ци уодзæй
5 Цæмæй конд æй?	2 Цæмæй конд æй?	8 Цæмæй конд æй?
Кæддæр	Нур	Федæн

Гъонбæлгæнæг «Алæмæти экран»-и астæу киунугæ æрæвæруй. Иннæ экрантæ ба сабийтæ гъæугæ хузтæй байдзаг кæнунцæ.

Гъ. Киунугæ цæмæй конд æй?

С. Цъарæ, гæгъæдий тьяфтæ æма иллюстрацитæй.

Гъ. Берæ киунугутæ кæми фæууинун æнгъезуй?

С. Тукани, библиотеки, киунугути скъаппи.

Гъ. Киунугæ раздæр ци адтæй?

С. Гæгъæди, хуарæн.

Гъ. Берæ гæгъæдитæ æма хуарæнтæ кæми ес?

С. Фабрикити, склæдти.

Гъ. Гæгъæди цæмæй кæнунцæ?

С. Гъæдæй.

Гъ. Киунугæ ци бауодзæй?

С. Базæронд уодзæй, æ тьяфтæ нискъудтæ уодзæнцæ.

Гъ. Киунугæмæ имонау ку не 'вналай, ку нæ ибæл ауæрдай, уæд нискъудтæ уй. Фал ибæл ку ауæрдай, ку æй

гъæуай кæнай, уæд берæ æнзти дæргъци адæни зæрдæ рохс кæндзæй. Берæ киунугутæ кæми æнгъезуй фæууинун?

С. Тукæнтти, библиотекити, базарти.

Гъ. Киунугæ ци гæгъæдийæй конд æй, уомæн æхе куд аразунцæ, уой зонетæ? Æз уæмæ хузтæ бавдессæнæн, су-мах ба æй уонæмæ гæсгæ радзордзинайтæ.

Гæгъæди аразунцæ гъæдæй. Гъæдæ ниллистæг кæнунцæ, бафтаунцæ имæ целлюлозæ (гъæдæрмагъæй конд сармагонд бауæргъæдæ), дони хæццæ æй исхæлæмулæ кæнунцæ, бафтаунцæ имæ уорсгæнæнтæ, хуарæнтæ æма санс. Ци лæхудзæ сæмæ рауайуй, уой даргъ фæтæвзæбæл байсардунцæ. Ку иссор уй, уæд си гæгъæди рауайуй.

Гъ. Сабийтæ, киунуги хузтæ куд хуннунцæ?

С. Иллюстрацитæ.

Гъ. Киунуги хузтæ ка кæнуй, етæ ба иллюстратортæ хуннунцæ.

Гъ. Сабийтæ, гæгъæдитæ аллихузон фæуунцæ. Сæ еугур киунугæ кæнунмæ нæ бæззунцæ. Мæнæ аци гæгъæдитæмæ æркæсетæ æма си киунугæн ка бæззуй, уæхæн равзаретæ.

Стъолабæл аллихузон гæгъæдитæ: ватман, хъæбæр гæгъæди, тетради тъафæ, салфеткæ, хузгин гæгъæди æма у. и. Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, не скъаппи аллихузон киунугутæ берæ ес, фал исхæлæмултæ æнцæ. Æма уæ куд фæндуй, уотæ сæ ести уагтæмæ гæсгæ, фæккъуæрттæ кæнетæ.

Сабийтæ киунугутæ æртæ къуари фæккæнунцæ: аргъæуттæ, æмдзæвгитæ æма цæрагъойти туххæй.

Гъ. Хъæбæр хуарз. Фал кæстæр къуари сабийтæ нæма зонунцæ киунугути хæццæ архайун æма сæ нискъудтæ кодтонцæ. Æвæдзи син фенхус кæнун гъæуй. Сæ киунугутæ син исдзæбæх кæнæн? Цæттæ айтæ? Уой туххæй уæ цитæ багъæудзæй?

С. Санс æма скотч.

Сабийтæ гъонбæлгæнæги хæццæ киунугути æскъудтæ тъæфтæ нихасунцæ.

24-аг ахури усмæ

Темæ: «Глобусбæл балци» (Цæрæгойти, зайæгойти æма дæлдон дуйне).

Нисан:

– Идарддæр зонгæ кæнун глобуси хæццæ. Глобуси фæрци базонгæ ун зæнхи модели хæццæ. Сабийтæн радзорун, æрдзон уавæртæмæ гæсгæ, зæнхæбæл аллихузон рауæнтæ ке ес, æма сæ куд ниббæрæг кæнунцæ, уой; цæрæгойтæ куд исахур унцæ æрдзи аллихузон уавæрти цæрун.

– Ирæзун кæнун логикон гъудикæнунадæ æма гъудитæ раст дзорунадæ.

– Адæни еумæйаг хæдзарæ – Зæнхæмæ удта зæнхæбæл цæрæг еугур цæрæгойтæмæ дæр ауодгæ цæстæ куд даронцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: глобус; дуйней географион картæ; Уæрæсей картæ; Цæгат Иристон-Аланий картæ; аллихузон аудио-финст мелодитæ: уруссаг, дигорон, африкаг, «Æрситæбæл зар», «Кавказаг уацайраг»; листæг къуæцæлбæл фæдаргонд гъазæн гæбæло; кубик; тæрхъоси хузæ.

Иуарунмæ: уорс, æрвхуз, кæрдæгхуз, мора, бор карточкитæ; аллихузон бæстихæйтти цæрæг мæргътæ æма цæрæгойти хузтæ.

Ахури усми цуд

Сабийтæ зилдæги лæуунцæ. Игъусуй зæрдæн æхсидзгон мелоди.

Гъ. Сабийтæ, уæ уинд мин æхцæуæн æй.

Гъонбæлгæнæги къохи содзгæ мудадын цирагъ.

Гъ. Мæ къохи ци ес? Кæсайтæ, мудадын цирагъæн куд минкъий æй æ арти æвзаг, фал уæддæр гъар æма рохс ба дæдтуй. Махæй алкæмæ дæр ес гъар, æма си хай кæнун гъæуй, кæмæн нæ фагæ кæнуй, уонæн. Нуртæккæ мах кæрæдземæ мудадын цирагъи хæццæ дæтдзинан нæ зæрди гъар дæр.

Гъонбæлгæнæг, хæстæгдæр имæ ци сабий бадуй, уомæ дæдтуй мудадын цирагъ æма имæ дзоруй: «Светæ, мæ дзæбæх, мæн фæндуй, цæмæй ду алкæддæр игъæлдзæг уай». Светæ дæр цирагъ, арфити хæццæ, æ фарсмæ ци сабий бадуй, уомæ радтуй, уотемæй гъазт идарддæр кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, балций цæун уарзетæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Хæдзарæй æндæмæ нæ рацæугæй балци кæнун æнгъезуй?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Æз уæ хонун глобусбæл рабалци кæнунмæ.

Гъонбæлгæнæг сабийти глобусмæ хæстæгдæр бахонуй.

Гъ. Уæ зæрди æрæфтауайтæ, глобус ци æй, уой.

С. Глобус æй нæ планетæ Зæнхи макет.

Гъ. Лæмбунæг имæ кæсайтæ. Циуавæр хузтæ уинетæ глобусбæл?

С. Уорс, æрвхуз, кæрдæгхуз, мора, бор.

Гъ. Нæ зæнхæ уотæ хурст цæмæ æй?

Сабийтæ есунцæ еугай цийфæнди хуз карточкитæ (уорс, æрвхуз, кæрдæгхуз, бор) æма дзорунцæ, еци хузæ глобусбæл ци амонуй, уой. Зæгъæн, глобус берæ рауæнти хурст æй æрвхуз хуарæнæй. Е дзорæг æй уобæл, æма Зæнхæн æ еци рауæнти ес дон. Цæугæдæнттæ бæрæггонд æнцæ листæг цъæх хæнхитæй. Глобусбæл кæрдæгхуз хуарæнæй нисангонд æнцæ – будуртæ, хуæнхтæ ба – морайæй.

Гъ. Сабийтæ, балций нæ хæццæ ци райсæн? Глобус зин

хæссæн нæ 'й?

Сабийти сæркæнун дзуапмæ: «Картæ райсæн»-мæ.

Гъ. Картæ ба ци æй?

С. Картæ дæр зæнхи хузæ æвдесуй, æрмæст, гæгъæдибæл.

Гъ. Цæттæ айтæ балций цæунмæ?

С. Гъо.

Гъ. Хъæбæр хуарз. Нæ балци райдайæн нæхе бæстæй. Фиццаг бал æй картæбæл иссерæн æма зæгъæн, куд хуннуй, уой.

Игъусуй «Калинки» зари мелоди.

С. Нæ бæстæ хуннуй Уæрæсе.

Сабийтæ картæбæл иссерунца Уæрæсе.

Гъ. Уæрæсей картæбæл фулдæр циуавæр хуарæни хузæ ес æма ци нисан кæнуй?

С. Кæрдæгхуз хуарæн си фулдæр ес, уомæн æма Уæрæсей берæ гъæдтæ, будуртæ æма игуæрдæнтæ ес.

Гъ. Хуæнхтæ дæр си ес? Бавдесайтæ сæ.

Сабийтæ картæбæл хуæнхтæ æвдесунца.

Гъ. Уæрæсей циуавæр адæнихæттитæ цæруй, уой зонетæ? Еумæ куд хуннунца.

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Нæ бæстæбæл куд балци кæнун æнгъезуй?

С. Фестагæй, машинабæл, поезди, автобуси, хуæдтæхаги.

Гъ. Сабийтæ, Уæрæсей зæнхæбæл циуавæр цæрæгойтæ ес?

Стъолобæл ци берæ аллихузон цæрæгойти хузтæ ес, уонай равзаретæ, Уæрæсей си кæцити фæууинун æнгъезуй, уони.

Сабийтæ равзарунца хузтæ: робас, саг, арс, як. тæрхъос, берæгъ, борæмæлгъæ, гъæдкъуæр, æхсæрсæттæг æма æнд.

Гъ. Циуавæр республики цæрæн мах? Глобусбæл æй иссерайтæ.

Сабийтæ ихæславард æнхæст кæнунбæл архайунца, фал син неци уайуй.

Гъ. Глобусбæл Иристон цæмæнна иссердтайтæ? Дуйней

картабæл æй фæййнайтæ.

Сабийтæ Иристони картабæл агоруңцæ.

Гъ. Глобус æма дуйней картабæл æвдист æнцæ ай-дагъ устур паддзахæдтæ æма устур горæттæ. Уæрæсей къартабæл минкъий горæттæ номиртæй бæрæггонд æнцæ æма си уомæ гæсгæ Иристон æвдист нæ 'й.

Гъ. Фал махмæ ес Иристони картæ.

Игъусуй дигорон мелоди.

Гъ. Иристони карти циуавæр хуарæн фулдæр ес? Цæмæ?

С. Мора хуарæн, уомæн æма нæмæ ес берæ хуæнхтæ.

Гъ. Æрвхуз хæнхитæ ба ци бæрæг кæнуңцæ?

С. Цæугæдæнттæ.

Гъ. Циуавæр цæугæдæнттæ зонетæ?

С. Терк, Æрæдон, Ирæф.

Гъ. Нæ республикабæл куд рабалци кæнæн ес?

С. Фæстæгæй, машини, автобуси, велосипедбæл, мотоциклбæл.

Гъ. Нæ республики цæхæн адæнихæттитæ цæруй?

Сабийтæ нимайуңцæ.

Гъ. Аллихузон адæнихæттитæ кæрæдзей хæццæ куд гъæуама цæронцæ?

С. Гъæуама лимæн цæронцæ, кæрæдзей æгъдæуттæ ба зононцæ.

Гъ. Иристони ци мæргътæ æма цæрæгойтæ ес, уони хузтæ нæ республики картабæл æрæвæрайтæ.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнуңцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз. Нур ба æндæр бæститæмæ рабалци кæнæн. Кумæ, уой ба нин гæбæло байамондзæй, е алкæддæр балций фæууй. Гæбæло ци бæсти æрбада, уордæмæ рандæ уодзинан.

Гъонбæлгæнæги къохи гъазæн гæбæло берæ «фæттахтæй» æма Африки æрбадтæй.

Гъ. Сабийтæ, нæ гæбæло нæ Африкæмæ хонуй! Аци дессаг

континенти туххæй ци зонетæ?

Гъонбæлгæнæг сабийти дзуæппитæма игъосуй.

Гъ. Уæ зæрди æрæфтауйтæ, циуавæр литературон бæгъатæр цудæй Африкæмæ фæдеси, цæмæй мæгур цæрæгойти фæййервæзун кæна?

С. Дохтур Айболит.

Гъ. Гъæйдæ къартæмæ æркæсæн æма Африкæ иссерæн.

Сабийтæ гъонбæлгæнæги хæццæ дуйнеон картæбæл иссерунцæ Африкæ.

Гъ. Куд гъуди кæнетæ, циуавæр цæрæгойтæ цæруй Африки? Сæ хузтæ син иссеретæ æма сæ «Африки» æвæретæ.

Сабийтæ картæбæл æрæвæрунцæ сиукъафий, гепард, страус, бегемот, пил, теуа, домбай, маймули æма æнд. хузтæ. Гъонбæлгæнæг си, сосæггити, уорс арси хузæ ниввæруй.

Гъ. Уорс арси бон Африки цæрун æй? Цæмæннæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Бавдесайтæ, хормæ æхе ка тавуй, еци домбаййи, банан ка хуæруй, еци маймулий.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, мæнæ гæбæло кумæдæр фæттæхуй. Цума нæ нур ба кумæ хондзæй?

Гæбæло æрбадуй Антарктиди. Игъусуй «Кавказаг уацайраги» киной мелоди.

Гъ. Гæбæло нин дессаги бæстæ æвдесун ку гъавта, айæ ба цидæр æнахур фæлорс ку æй?

С. Уомæн æма ами зæнхæ мет æма ехæй æмбæрзт æй.

Гъ. Картабæл иссеретæ Антарктидæ. Ами цæрун ке бон æй, еци мæргътæ æма си цæрæгойти хузтæ æрæвæретæ.

Сабийтæ картæбæл æрæвæрунцæ денгизон пил, альбатрос, тюлень æма пингвини хузтæ. Гъонбæлгæнæг си, сосæггити, бегемоти хузæ ниввæруй. Аци «рæдуд» гъæуама сабийтæ базоннцæ.

Гъ. Рафæнзайтæ, тюлень денгизи билæбæл куд хуссуй, альбатрос куд тæхуй, они.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба уин хъæбæр ахсгиаг ихæслæвæрд: сумах гъæуама фенхус кæнайтæ еу минкъий цæрæгоййæн, кæци балций рандæй æнæ мадæй æма фæдздзæгъæл æй. Æ хæдзарæбæл гъæуама исæмбæла, фал фæндаг тæссаг ке 'й, уомæ гæсгæ ин фенхус кæнун гъæуй. Цæттæ айтæ?

Гъонбæлгæнæг тæрхъоси хузæ кезугай ниввæруй: фиц-цаг денгизи астæу, удта æдзæрæг будури, Антарктиди æма бафæрсуй сабийти: «Мæгур тæрхъосæн ка байанхос кæндзæй», зæгъгæ. Сабийтæ: «Дельфин, гайа (кит), теуа æма æнд».

Гъ. Сабийтæ, балций цæун уæ зæрдæмæ фæщудæй? Глобусбæл хъæбæр берæ бæститæ ес, æма сæ мах æнæмæнгæ бабæрæг кæндзинан. Нур ба зæгъайтæ, ацибони балций уæ зæрдæмæ фулдæр ци фæщудæй?

25-аг ахури усмæ

Темæ: «Космос»

Нисан:

- Сабийти зонундзийнæдтæ космоси туххæй фулдæр кæнун, космонавттæ æма космонавтти бæрæгбони туххæй син радзорун.
- Цæститæбæл рагъазунадæ æма æримисунадæ ирæзун кæнун.
- Космос ка 'сгаруй, уонæй сабийтæ сæрустур куд уонцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: космоси темæбæл аллихузон хузтæ: æстълутæ, хор, хори алливарс планетитæ, кометитæ; карточкитæ аллихузон æзмæлдтити хузти хæццæ: къохтæ фæйнердæмитæ, хæрдмæ, къæхтæ хæбæццæ; рахес къох

уәләмә, галеубунмә; кьәхтә еумә; кьохтә астаутәбәл
әма әнд.

Иуарунмә: фломастертә; гәгъадий тьәфтә; пластилин;
кьохсәрфән салфеткитә.

Ахури усми цуд

Сабийтә зилдәги медәгә ләуунцә.

Гъ. Уә сәумә хуарз, сабийтә. Гъәйдә, цума дзорун
нәбал зонән, фал айдагъдәр заргә кәнән, нәхе уотә
дарән. Сумахәй алкедәр ә ном разарәд, мах ба әй еумә
рафәнззинан.

*Сабийтә гъонбәлгәнәги хәццә ихәславард әнхәст
кәнунцә.*

Гъ. Сабийтә, уә цәститә ницьцьундә кәнетә әма
музыкәмә байгьосетә.

Игъусуй космоси темәбәл мелоди.

Гъ. Ауәхән мелодимә игьосгәй, уә цәститәбәл ци рагъ-
азуй?

*Сабийтә сә гъудитә дзорунцә. Космоси кой ку нә уа, уәд
син әй гъонбәлгәнәг баләдәрун кәнәд.*

Гъ. Әма уәд Космос ба ци әй?

Сабийти дзуәппитә.

Гъ. Космосмә фиццаг ка фәттахтай, уой ном ба зонетә?

С. Гъо. Юрий Гагарин.

Гъ. Гъәйдә, ракәнән гъазт «Космосон балци». Аци гъазт
ракәнунмә сумах гъәуама, ци берә хузтә нәмә ес, уонәй
равзарайтә, космоси темәбәл баст ка әй, уони.

*Сабийтә равзарунцә хузтә: планетитә, скафандр,
ракетә, әстгәлутә сема у. и.*

Гъ. Хьәбәр хуарз. Нур ба нә гъәуй командә. Командә
гъәуама уа әмзәрдә әма әмзунд. Уомә гәсгә мин сумах
нуртәккә мә фарстатән дзуәппитә кәндзинайтә. Кәд

цæттæ айтæ, уæд райдæдтан.

Цæмæй æнгæс æнцæ удта цæмæйти хецæнтæ кæнунцæ: туасæг æма биндзæ, сок æма компот, хор æма лампочкæ, ракетæ æма хуæдтæхæг?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Нур ба уин нæуæг ихæслæвæрд. Æз уæмæ æвдессæнæн ести æзмæлди хузæ, сумах ба æй рафæнзиайтæ.

Гъонбæлгæнæг æвдесуй карточкитæ æзмæлдтити хузти хæццæ: къохтæ фæйнердæмитæ, къæхтæ хæлеу, рахес къох уæлæмæ, галубунмæ æма у. и.

Сабийтæ хузти æзмæлдтитæ фæнзунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба скафандртæ кæнæн æма ракети исбадæн. Райдæдтан, еумæ 10-й, 1-и уæнгæ нимайун: 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1! Фæтгæхæн!

Цума ракетæ истахтæй, уæхæн гур-гур райгъусуй удта космосон мелодий нидæн цагъд.

Гъ. Иллюминатортæй ракасайтæ, æстълутæ куд рæсугъд æнцæ! Æстълутæ ба ци æнцæ? Етæ æнцæ устур цæхæркалгæ шартæ. Идард ке æнцæ, уомæ гæсгæ нæмæ минкъий ферттевæ-ферттевæгæнæг æстълфити хузæн зиннунцæ.

Гъонбæлгæнæг сабийтæмæ æвдесуй æстълутæ, планетитæ æма кометити хузтæ.

Гъ. Еугуремæй устурдæр æстълу æй Хор. Хор Мæйæй устурдæр æй. Иннæ æстълути хузæн, е дæр цæхæртæ калуй. Æ рохс æма гъарæй Зæнхæ дæр хайгин æй. Зæгъæн, Хор нæбал ес, уæд цума куд уидæ?

Сабийти аллихузон дзуæппитæ.

Гъ. Æма Хор æ тух, æ бонæй ку тава, уæдта ци уодзæй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Хорæй сæдæ хатти устурдæр æстълутæ дæр ес. Гигантæ сæ хонунцæ. Хорæй минкъийдæрти ба карликтæ хонунцæ. Адæн æстълугин арвмæ се 'нгæс рагæй дарунцæ.

Балций уогай, ци æрдæмæ цæугæ уидæ, уой æстълути æвæрдмæ гæсгæ бæрæг кодтонцæ.

Гъ. Æллæх, уæхе гъæуай кæнетæ, нæ рæзти кометæ ратахтæй. Зæгъайтæ, кометæ ци хузæн æй?

Сабийти дзурæппитæ.

Гъ. Комети ном бердзейнаг дзурд «кометес»-æй равзурдæй. Дигорон æвзагмæ ратæлмаци гæнгæй ба амонуй «гъунгун». Кометæн æ бæрæг астæу ес артдзæстæ, æ къæдзелæ ба газтæ æма ругæй æй. Кæсайтæ, нæ Зæнхæ ци рæсугъд æй! Иннæ планетитæй цæмæй хецæн кæнуй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, нур ба Хори системæ фестæн.

Гъонбæлгæнæг хори системи плакат æрæвæруй.

Сабийтæй еу, хори хузæ кæбæл ес, уæхæн ходæ никкæнуй, иннетæ ба – планетити хузтæ кæбæл ес, уæхæнттæ, æма «Хори» алливарс ралæуунцæ, удта ибæл сабургай зелун дæр райдайунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Космоси кæбæл фембæлун æнгъезуй.

С. Æндæр планетонбæл.

Гъ. Нур ба фломастертæ райсетæ æма ин æ фæлгонц искæнетæ, ка уи æй куд æнгъæл æй, уæхæн.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Фал нæ фæстæмæ цæуни афонæ æрхъæрттæй. Уæ бунæтти æрбадетæ æма еумæ, гъæрæй, 10-й, 1-ей уæнгæ райдайæн нимауйн: 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1! Нæхемæ!

Игъусуй «космосон» мелоди.

Гъ. Зæнхæ хæстæгæй-хæстæгдæр кæнуй. Уæ цæститæ ницьцъундæ кæнетæ.

Сабийтæ сæ цæститæ ницьцъундæ кæнунцæ.

Гъ. Еу, дууæ, æртæ æрхъæртган балцийæй æма уæ цæститæ байгон кæнетæ. Сабийтæ, уæ зæрдæмæ балций фулдæр ци фæщудæй? Мæн фæндуй, цæмæй уи алкедæр пластилинай

ести «космосон» фæлгонц искаæна: кометæ, планетæ, нæ
Зæнхæ æма у.и.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

26-аг ахури усмæ

Темæ: «Зæнхæ-мæ хæдзарæ. Зæнхи бæрæгбон. Экологи».

Нисан:

– Сабийти алфанбулай туххæй зонундзийнæдтæ системон уагæбæл ниввæрун.

– Этнокультурон гъудикаæнунадæбæл косун, æндæр адæнти туххæй зонундзийнæдтæмæ сабийти разæнгард кæнун, амонун син æндæр адæнти минæвæртти нимайун æма син агкаг аргъ кæнун.

– Сæ алливарс ци адæймæгутæ ес, уони хуæздæр куд зононцæ, сæ кæрæдземæ ба куд игъосонцæ, уобæл архайун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: «дасунмæ» хузгин агоритæ: сау, мора, кæрдæгхуз, æрвхуз, уорс, сурх; тæлитæ.

Иуарунмæ: аллихузон цæрæгойти хузтæ.

Рагагъонмæ куст: ракæнун гъазт «Рæвдауæн дзурдтæ».

Ахури усми цуд

*Сабийтæ зилдæги медæгæ лæуунцæ. Цæттæ æнцæ гъазт
«Рæвдауæн дзурдтæ» ракæнунмæ.*

Гъ. Рæвдауæн дзурд æй адгин,
Рæвдауæн дзурд æй кадгин,
Кæрæдземæн æй фæлтау
Мабал кæнæн мах æвгъау!

Сабийтæ кæрæдзей фæсте, зилди цæугæй, аци зар кæнунцæ.

Гъ. Ленæ, Зилди астæумæ рахезæ æма рæвдауæн дзурдтæмæ

байгъосæ.

Сабийтæ ин кезугай равдауæн дзурдтæ дзорунцæ. Лени фæсте астæумæ рахезуй Сослан, уотемæй гъазт идарддæр кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, раги дзамани адæн гъуди кодтонцæ, цума Зæнхæ æртæ киттебæл лæууй, фал æй уой фæсте базудтонцæ, тумбул æма æрвхуз ке æй, уой. Æма æрвхуз ба цæмæн æй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Адæймаг æрдзи хецау ке æй, уобæл арази айтæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, еумæ расагъæс кæнæн. Цæмæй конд æй дуйне?

С. Сикъитæй, дортæй.

Гъ. Раст айтæ.

Гъонбæлгæнæг сау агори æрæвæруй.

Гъ. Сикъити медæгæ ба цитæ æма катæ ес?

С. Зайæгойти уедæгтæ, листæг цæрагойтæ, хъæбузатæ, золкъитæ æма у. и.

Гъ. Листæг цæрагойтæ айдагъдæр зæнхи бунци ес?

С. Нæгъ, зæнхи уæлцъарæ æма æ сæрма дæр æнцæ.

Гъ. Мурхгæ ба ци фæккæнунцæ?

С. Бурунцæ, тæхунцæ, гув-гув кæнунцæ, сæ бон æй, куд ести пайда æрхæссун, уотæ зæран дæр.

Сабийтæ къулумпитæ ку кæнонцæ, уæд син гъонбæлгæнæг фенхус кæнуй – равдесуй сæмæ биндзитæ æма хъæбузати хузтæ.

Гъ. Зонетæ, мудибиндзæ муд ке дæдтуй, уой. Фал имæ къохæй ку бавналай, удта ци уодзæй?

С. Æ содзийнæй фæррæтъозуй къох.

Гъ. Зæнхæбæл ма нигкидæр цитæ ес?

С. Зайæгойтæ.

Гъ. Раст загътайтæ. Нур ба мин мæ фарстатæн дзуæппитæ

радтетæ.

Гъ. Гъæди фулдæр цитæ ес:

Нæзитæ æви бæлæстæ?

Деденгутæ æви кæрдæгутæ?

Тæрхьостæ æви цæрæгойтæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Зайæгойтæ ниббæрæг кæнунмæ циуавæр агори райсун гъæуй?

С. Кæрдæгхуз.

Гъ. Зайæгойтæ цæмæй ма бахускъæ уонцæ, уой туххæй сæ ци гъæуй?

С. Дон.

Гъ. Нæ планетæбæл берæ дон ес. Донæн æ бунат ба кæми æй, ци рауæн фæууй?

С. Цæугæдæнтти, цадити, денгизти, океанти, хъумти, ехи, мегъти.

Гъ. Зæгъайтæ, æмхузон цæмæй æнцæ удта хецæнтæ цæмæй кæнунцæ: денгиз æма океан, аквариум æма цадæ, цæугæдон æма денгиз.

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Циуавæр агорийæй ниббæрæг кæнæн дон?

С. Æрвхуз.

Гъонбæлгæнæг агоритæ кæрсæдзæбал æрæвæруй.

Гъ. Зайæгойтæй уæлдай ма зæнхæбæл цитæ ес?

С. Цæрæгойтæ.

Гъ. Цæрæгойти хузтæ нæмæ хъæбæр берæ ес. Фæкъ-къуæрттæ сæ кæнун гъæуй.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ. Мæргътæ, сирдтæ, кæсæлгитæ, æма хæдзайрон цæрæгойти хецæн тæлитти æвæрунцæ.

Гъ. Нур ба ракæнæн гъазт «Ка ке æй». Æз дзордзæн баргъон цæрæгойи ном, сумах ба ин æ бæдоли ном зæгъиайтæ.

Фус – уæр
Сæгъæ – дæркъæ
Гъог – уæс
Куй – къæбис

Гъ. Хъæбæр хуарз. Циуавæр агори нæ æрæвæрун гъæуй?
С. Мора.

Гъ. Уодагæстæн æнæ цæмæй сæ бон цæрун нæ 'й?
С. Æнæ уæлдæфæй.

Гъ. Хуарз. Ци хузæн агорийæй æй ниббæрæг кæнæн?
С. Уорсæй.

Гъ. Ке туххæй неци ма загътан?
С. Адæймаги.

Гъ. Раст зæгъетæ. Адæймаг æй æрдзи алæмæти фæлдесонд. Минкый сабийтæ дæр æма гъонбæл адæн дæр адæнбæл нимад æнцæ. Фал уотæ æмхузон нæ 'нцæ. Мæнæ, зæгъæн, сумах ку райсæн, уæд æмхузон айтæ? Нæ айтæ. Гъæйдæ, ести минеуæгмæ гæсгæ фæккъуæрттæ уотæ. Зæгъæн, кизгуттæ æма биццеутæбæл, сæри дзигготи хузæмæ гæсгæ æма у. и.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Адæймаг цæрæгойтæй уомæй хецæн кæнуй æма зонуй дууæ къахебæл цæун, гъуди кæнун æма дзорун. Нуртæкки мах рабæрæг кæндзинан, сумах ба гъуди кæнун æма дзорунмæ куд арæхсетæ, уой. Байгъосетæ ихæславæрдмæ: Сумах гъæуама расагъæс кæнайтæ æма зæгъайтæ, æз уин ци предметтæ, рæзæ æма халсарты кой искаæнон, уонæй куд пайда кæнун æнгъезуй. Фулдæр амæлттæ ка радзора, йе рамолдзæй. Игъосетæ: Газет. /Кæсунмæ, ести батохунмæ æма у. и./ Къибила. /Дон хæссунмæ, ести си никкæнунмæ æма у. и./ Консерви къала./ Дон хæссунмæ, деденæг ниссадзунмæ æма у. и./

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба еу загъдæй зæгъайтæ. Басæ, касæ, дзол.

С. Хуæрдæ.

Гъ. Карк, бабуз, хъаз.

С. Хæдзайрон мæргътæ.

Гъ. Къабусга, картоф, болгæ.

С. Халсартæ.

Гъ. Алик, Сослан, Алан.

С. Нæлгоймаги нæмттæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Ци хузæн агорийæй ниббæрæг кæнæн адæймаги?

С. Сурхæй.

Гъ. Кæсайтæ, ци пирамидæ нæмæ рауадæй! Сæ еугурей сæрæй адæймаг æй æма е естæбæл дзорæг æй?

С. Адæймаг æрдзи медагæ сæйрагдæр ке 'й, уобæл дзорæг æй.

Гъ. Сабийтæ, зæгъæн, дуйней цидæр цау æрцудæй æма сикъит цидæр фæцæй, уæд ци уодзæй? Гъæйдæ исбæрæг æй кæнæн.

Сабийтæ пирамиди бунггаг агори раласунцæ æма пирамидæ ракæлуй.

Гъ. Уинетæ, уайтагъд куд фехалдæй, уой.

Иннæ агоритæ дæр еугай есунцæ.

Гъ. Нæ бон хатдзæг искæнун æй. Адæймаг ку нæ уа, куд æрдзи хай уотæ, уæд неци уоййасæ æййивдтитæ æрцæудзæй, уæддæр зæнхæбæл цард цæудзæй.

С. Адæймаги цард æ алфанбулай дуйней хæццæ (зæнхæ, дон, царæгойтæ, зайæгойтæ, уæлдæф) федар баст æй. Æма уæд адæймаг дуйней хецау нæ 'й, фал æ бæдолæ.

Гъ. Хъæбæр раст гъуди кæнетæ! Фал нæ Зæнхæ багъæуай кæнунмæ адæймаг гъæуама ци бакæна?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Æма адæймагæн кæнун ба ци не 'нгъезуй, цæмæй Зæнхæн заран ма хæсса?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Темæ: «*Ци уодзæнæн? Дæсниадæ*»

Нисан:

- Сабийти зонундзийнæдтæ аллихузон дæсниæдти туххæй бæлвурддæр æма урухдæр кæнун; дæсниæдти иурст гендерон æгъдаумæ гæсгæ (силгоймæгти æма нæлгоймæгти агкаг куститæ) зонун.
- Ирæзун кæнун дзубанди цæбæл цæуй, уой лæдæрунадæ, диалогон æма монологон дзурди гъæдæ.
- Алли дæсниæдти минæвæрттæмæ дæр уарзон цæстæнгас куд даронцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: амонæн фæйнаг; аллихузон дæсниæдти минæвæртти хуздæ; сурх æма æрвхуз тæлитæ, зæнхи къартæ.

Иуарунмæ: дæсниæдти темæбæл хуздæ.

Рагагъонмæ куст: сабийтæ бацæттæ кæнæнтæ хуздæ «Ку исустур уон, уæд цæмæй коссæнæн».

Ахури усми цуд

Сабийти зилдæй лæуунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, кæрæдземæн саламтæ радтæн. Саламтæ æмхузон гъæуама ма уонцæ, алкедæр æндæрхузон радтæд салам.

Сабийтæ салам дæдтунцæ кæрæдземæн: дæ сæумæ хуарз, дæ бон хуарз, æгас цо æма у. и.

Гъонбæлгæнæг амонæн фæйнагбæл æрæвæруй æртæ аллихузон дæсниæдти косæг лæгти хуздæ.

Гъ. Сабийтæ, расагъæс кæнайтæ, аци лæгтæмæ еумæйагæй ци ес?

Байархайун, цæмæй сабийтæ зæгъонцæ: «Сæ еугур дæр косгæ кæнунцæ». Гъонбæлгæнæг амонуй сабийти конд

хузтæмæ æма дзоруй.

Гъ. Сабийтæ, ку исустур уайтæ, уæд цæмæйти коссинайтæ, уони хузтæ искодтайтæ. Æркæсæн, цума цахæн дæсниæдтæ равзурстайтæ. Ес нæмæ дохтуртæ, ахургæнгутæ, заргутæ æма у. и. Нуртæккæ уи алкедæр æ хузæ райсæд æма нин зæгъæд, аци дæсниадæ цæмæ гæсгæ равзурста, уой.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, адæн косгæ цæмæ кæнунцæ? Æнцад бадгæй хуæздæр нæ 'й?

Сабитæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Сабийтæ, рагъуди кæнайтæ æма зæгъайтæ, алли куст дæр дæсниадæ æй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Мамæ нин рæфтад цæттæ кæнуй, папæ дони кърант цалцæг кæнуй, нана ба – æ бæдоли бæдолæн зумæгмæ цъоппин цъиндатæ бийуй. Етæ сæ дæсниæдтæ æнцæ?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Гъæйдæ, ракæнæн гъазт «Иссерæ æнкъай».

Дууæ тæбæгъæми берæ алихузон хузти фæлуститæ: фиц-цаги «Адаймаги дæсниæдтæ» – хуæруйнаггæнæг, шофир (уæззау машини рульбæл хуæцгæй бадуй); постхæссæг; тукангæс æ товартти тæрхæги уæлгъос; ахургæнæг амонæн фæйнаги рази; дохтур æ сæйги цори æма у. и. Дуггаги «Адæни куститæ»: силгоймаг къæбеци; нæлгоймаг рæуæг машини рульбæл хуæцуй; кизгæ е 'лхæнуйнагти хæццæ æма у. и.

Ихæслæвæрд: хузтæ уотæ фенкъæйттæ кæнун гъæуй, цæмæй и дууæ хуземи еумæйагæй ести уа.

Хатдзæг: æнкъæйттæ æмхузон уомæн æнцæ, æма дууæ хуземи дæр еци еу куст æвдист цæуй. Фал еу хузи адаймаг æ дæсниади хæццæ баст куст кæнуй. Иннæ хузи ба уæхæн куст адаймаг кæнуй æ хæдзари.

Гъонбæлгæнæг сабийтæн балæдæрун кæнуй, алли

дæсниадæбæл дæр ахур искæнун ке гъæуи уæлдæр кенæ астæуккаг скъолати. Удта адæймаг гъæуама равзара ци дæсниадæ уарзуй, уой.

Гъ. Нур ба ракæнæн гъазт «Ка ци косуй».

Æз дзурд зæгъдзæнæн, сумах ба мин мæ дзурд райсиайтæ æма мин мæ гъудитæ идарддæр кæронмæ рахъæртун кæниайтæ:

Ахургæнæг – ахур кæнуй,
зарæг – заруй,
аразæг – аразуй,
гъонбæлгæнæг – сабийти гъонбæл кæнуй,
хуæруйнаггæнæг – хуæруйнаг цæттæ кæнуй.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба æз зæгъдзæнæн дæсниадæ, сумах ба æй уæ архайд æма æзмæлдæй, цид, бавдесиайтæ. Райдæдтан: зарæг, футболист, дирижер, хурдасæг, кафæг, финсæг, ахургæнæг.

Сабийтæ фæнзунцæ, гъонбæлгæнæг ци дæсниадæ фæззæгъуй, еци дæсниади æзмæлдтитæ.

Гъ. Мæ фарстатæн дзуапп радтун бавзарайтæ. Рæвдауæндони ка косуй?

С. Гъонбæлгæнгутæ, хецау, хуæруйнаггæнгутæ, хъæппæлæхснæнгутæ, методист, æфснайæг æма у. и.

Гъ. Скъолай ка косуй?

С. Ахургæнгутæ, директор, физкультурон тренер, æфснайæг æма у. и.

Гъ. Ка косуй цирки?

С. Будзæутæ, акробаттæ, фонси дохтуртæ æма æнд.

Гъ. Куд уæмæ кæсуй, дæсниæдтæй еуетæ силгоймæгти æнцæ, иннетæ ба – нæлгоймæгти? Нуртæккæ сумах дæсниæдтæ æвдесæг хузтæ дууæ тæлий ниввæретæ: æрвхуз тæлий нæлгоймаги дæсниæдти хузтæ, сурхи ба – силгоймаги.

Сабийтæ ихæславæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба дæсниæдти хузтæй фæйнæ райсетæ, æма син сæ кусти ци дзаумæутгæ бæззуй, уони хузтæ равзаретæ.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба исбæрæг кæнæн лæмбунæг игъосун зонетæ æви нæ, уой. Гъазт хуннуй «Уæлдай ка æй æма цæмæ?» Æз уин дзордзæнæн дæсниæдтæ, сумах ба, цид, зæгъийтæ, уæлдай си кæци æй, уой.

Гъ. Фигурист, шахтер, футболист, боксер.

С. Шахтер.

Гъ. Тæхæг, танкист, арæнгæс, ахургæнæг.

С. Ахургæнæг.

Гъ. Акробат, постхæссæг, будзæу, гимнаст.

С. Постхæссæг.

Гъ. Терапевт, хирург, кæсалгæахæссæг, окулист.

С. Кæсалгæахæссæг.

Гъ. Нур ба ести дæсниади косæг лæги хузтæ райсетæ. Дуйней картæмæ хæстæг бацотæ, æма аци дæсниадæ ци рауæн бабæззæй, уой иссеретæ.

Сабийтæ аллихузон дæсниæдти минавæртти хузтæй равзарунцæ – арæнгæс, шофир, фиййау, аразæг, тукангæс, дохтир æма æнд. æма син картæбæл бунæттæ иссерунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Ацибон цæбæл дзурдтан? Уæ зæрдæмæ ци фæццудæй?

28-аг ахури усмæ

Темæ: «Уæлахези бон» (9-аг Май)

Нисан:

– Сабийтæн балæдæрун кæнун Фидибæсти Устур тугъди нæ адæни уæлахез æма, еци уæлахез æгас дуйнейæн дæр куд ахсгиаг æй, уой.

– Сабийти логикон æма уингæ-фæлгонцон гъудикæнунади ирæзтбæл косун, сæ «дзурдуат» син нæуæг дзурдтæ æма дзурдбæститæй фæгъгъæздугдæр

кæнун: «æскъуæлхт», «Фидибæсти Устур тугъд», «деденгутæ ниввæрун», «нихмæ лæуун», «ветеран».
– Фидибæсти Устур тугъди ветерантæн аргъ куд кæнонцæ, Райгурæн бæстæ куд уарзонцæ, сабийти уотæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: аллихузон бæрæгбæнтти хæццæ баст хузтæ: 9-аг Май, 8-аг Мартъи, Нæуæг анз, сабийти гъæуайгæнæн Бон æма у. и.

Рагагъонмæ куст: фæууинун аллихузон ордентæ, кади нисæнттæ æма майданти хузтæ; тугъди темæбæл хузти репродукцитæ. Сабийтæн бакæсун Р. Рождественскийи æмдзæвгæ «Реквием».

Ахури усми цуд

Сабийтæ зилдæй лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, нуртæккæ циуавæр анзи афонæ æй?

С. Уалдзæг.

Гъ. Уалдзæг еугурайдæр æрдзи райгъалбæл цийнæ фæккæнунцæ. Равдесайтæ, нæ фийтæ хормæ куд фæттавæн, уой; нур ба тæхгæ цъеутæ зæнхæбæл куд фæггæппитæ кæнунцæ, уой! Нур ба, тюльпан æ деденгутæ куд байгон кæнуй, уой.

Гъ. Хъæбæр хуарз.

Амонæн фæйнагбæл æвæрд æнцæ аллихузон бæрæгбæнтти хæццæ баст хузтæ: 9-аг Май, 8-аг Мартъи, Нæуæг анз, сабийти гъæуайгæнæн бон æма æнд.

Гъ. Нур ба уин æз гъудиæдтæ бакæссæнæн, сумах ба сæмæ амонæн фæйнагæй хузæ равзаретæ. Райдæдтан. Уæлахезæй фæцæй тугъд.

Гъезæмари бæнттæ фæсте байзадæнцæ.

Берети реутæй ордентæ æма майдантæ æрттевунцæ.

Сабийтæ гъæугæ хузæмæ амонунцæ.

Гъ. Аци хузæмæ цæмæ байамудтайтæ? Ацибон циуавæр бæрæгбони туххæй дзордзинан?

Сабийтæ хузи равзурст балæдæрун кæнунцæ. Гъонбæлгæнæг иннæ хузтæ рандæ кæнуй æма син сæ бæсти, тугъди темæбæл, цалдæр хузи сæрæваруй.

Гъ. Уæлахези бон нæ бæсти æносмæ уодзæй устур бæрæгбонбæл нимад. Нæ хæццæ æй æгас дуйней адæнтæ дæр фæббæрæг кæнунцæ. Гитлери, æ тогдзух æфсæдти хæццæ, фæндæ адтæй æгас дуйне байсун. Еунæг паддзахади бон дæр æй нæдтæй бауорамун. Æнæнгъæлæги Советон Цæдесмæ дæр æрбалæбурдта, раздæр нæ бæстæ уотæ хундтæй. Фал æгас Советон Цæдеси адæнтæ нæ бæстæ багъæуай кæнунмæ исистадæнцæ, æма Гитлери æфсæдтæбæл фæууæлахез æнцæ. Беретæн сæ бæгъатæрдзийнадæ æма тугъдон æскъуæлхтити туххæй равардтонцæ ордентæ æма майдантæ. Алли анз дæр 9-аг Маййи мах фæббæрæг кæнæн Уæлахези бон.

Сабийтæ, циуавæр хуæрзеугутæ зонетæ?

Сабийтæ хуæрзеугути хузтæмæ амонунцæ æма син сæ нæмттæ дзорунцæ. Гъонбæлгæнæг сабийтæмæ æвдесуй æнсуварон цирт æма дзоруй.

Гъ. Циуавæр циртдзæвæн æй? Уотæ берæ муггæгтæ ибæл цæмæ е финст?

С. Е æй æнсуварон цирт. Берæ адæн си нигæд ес.

Гъ. Циртдзæвæнтæмæ адæн уодæгас деденгутæ цæмæ фæххæссунцæ?

С. Адæн бæгъатæрти не 'ронх кæнунцæ, сæ зæрдæбæл сæ дарунцæ.

Гъ. Нур ба ракæнæн гъазт «Фæнзгæй ма фæррæдуйæ». Мæ фæсте еумæ дзоретæ:

Æригон – зæронд – бæгъатæр;

Æндиуд – нифсгун – зундгин;

Нифсгун – тухгин – зундгин;
Зундгин – бэгъатæр – æндиудт;

Гъ. Хъæбæр хуарз! Аци дзурдтæ ке туххæй зæгъун æнгъезуй?

С. Нæлгоймаги, тугъдони, салдати.

Гъ. Сабийтæ, куд гъуди кæнетæ, цæмæй тугъд мабал уа, уой туххæй ци гæнгæ æй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Ацибон цæбæл дзурдтан? Райсетæ уæ фломастергæ æма цæбæл дзурдтан, уой уæ хузти бавдесетæ.

Сабийти еумæйаг хузæ искæнун кæд фæндуй, уæд æй искæнæнтæ.

29-аг ахури усмæ

Темæ: «Сæрдæ тагъд уодзæй»

Нисан:

– Фулдæр кæнун сабийти зонундзийнæдтæ æрдзи фæззиндтити туххæй. Исбæлвурд кæнун сæрди æууæлтæ æма бæрæггæнæнти туххæй зонундзийнæдтæ.

– Ирæзун кæнун сабийти исфæлдистадон æримисунадæ æма гъудитæ раст дзорунадæ.

– Алфанбулай дуйнемæ сабийтæ ауодгæ цæстæнгас куд даронцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: къозо; зайæгойти хузтæ: дзæгъдзæгъагæ, ногъай сифæ, мудгæрдæг æма æнд.

Иуарунмæ: хузтæ: ногъай сифæ, мудгæрдæг, уарди; гæбæлотæ, туасæгтæ, мудибиндзитæ, хъæрау мистæ (крот); бæласæ, деденæг, къотæр æма мудибиндзитæ; бæласæ, мудибиндзитæ, тæрхъос æма дортæ; цæугæдон, хор æма бæласæ; Иристони ци цæрæгойтæ ес, уони хузтæ.

Рагагъонмæ куст: исахур кæнун сæрди туххæй æмдзæвгæ.

Ахури усми цуд

Сабийтæ зилдæй лæуунцæ.

Гъ. Сабийтæ, нуртæккæ мах кæрæдземæн козбау дзубандитæ кæндзинан. Алкедæр æ галеу фарсмæ лæууæгмæ дзордзæнæй. Æз идайун фиццаг. – Оля, дæ дзигготæ хъæбæр рæсугъд æнцæ.

Оля гъонбалгæнæгæн раарфæ кæнуй, удта æ галеу фарс лæууæг – Олегæн козбау дзубандитæ ракæнуй. Олег æма инна сабийтæ гъазт идарддæр кæнунцæ.

Гъ. Нур ба базонетæ бацеу-бацеу:

Хор тавуй, дæнттæ уайунцæ,

Адæн сæхе хормæ содзунцæ.

Еци рæстæг кæд фæууй?

С. Сæрди.

Гъ. Кæци анзи афони фæсте ралæууй сæрдæ?

Сæрди мæйтæ ранимаййтæ. Сæрдæ ку ралæууй, уой кутемæй базонæн? Сæрди æхсæвæ даргъдæр æй æви бон?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Куд уæмæ кæсуй, сæрдæ хуарз æй æви лæгъуз?

Лæгъузæй сæрди ци фæууй?

С. Хъæбæр тæвдæ фæууй, саскытæ фæххуæцунцæ, дзæхæрадони косун фæгъгъæууй.

Гъ. Хуарзæй ба ци фæууй сæрди?

С. Æндегæй берæ гъазун æнгъезуй, гъар хъæппæлтæ нæ гъæуй кæнун, хъуми æртайун æма хормæ содзун æнгъезуй, рæзæ исцæттæ уй.

Гъ. Циуавæр хуарæнтæй исхузæ кæнун æнгъезуй сæрдæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Рагъуди кæнайтæ, сæрди циуавæр æрдзи фæззиндтитæ фæууй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Нур ба бацеу-бацеутæ базонетæ. Цæттæ айтæ?

1. Æнгъæлмæ имæ фæккæсунцæ,

Ку æрбацæуй, удта сæхе фæрримæхсунцæ. (*Къæвда.*)

2. Къæвдай фæсте нæ сæрмаæ

Рæсугъд фæлгонц разиндтæй.

Сабийтæ ин æ кондмæ

Не 'фсæдунцæ кæсунæй. (*Сослани æндурæ.*)

3. Нæ уорс бæмпæг кæдзос арвбæл

Ку ниссæлуй узалæй,

Æ цæстисуг уæд райдайуй,

Махбæл бунмæ æгъзалун. (*Мегъæ.*)

Гъ. Нур ба ракаәнән гъазт «Ци фæккосунцæ сæрди».

Сабийтæ зилдæй ралæунцæ. Гъонбæлгæнаг сæмæ кезу-гай къозо гæлдзуй. Къозо æрахæссæг, гъонбæлгæнаги фарстайæн дзуапп дæдтуй, мæнæ ауæхæн дзурдтæй пайда гæнгæй: уолафунцæ, накæ кæнунцæ, сæхе хормæ содзунцæ, дзæхæрадони косунцæ сæма у. и.

Гъ. Нур ба горцъебæл æрбадетæ, куд уин æнцондæр æй, уотæ. Уæ цæститæ ницъцъундæ кæнетæ æма уин æз цалинмæ зæгъон, уæдмæ сæ ма байгон кæнетæ. Байгъосетæ лæмбунаг.

Игъусуй аудиофинст «Гъæди таустæ. Сæрдæ».

Гъ. Сабийтæ, кæми ан? Кумæ бахаудтан?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз. Мах æцæгæйдæр гъæдæмæ бафтудан. Берæ гъудæгтæ нæмæ æнгъæл кæсуй, фал сæмæ гъæди астæути ци къахвæндаг ес, уобæлти цæун гъæуй.

Сабийтæ сæма гъонбæлгæнаг кæрдзей фæсте «къахнадбæл» цæунцæ, гъæди тауси мелодитæмæ игъосгæй.

Гъ. Мæнæ нæ размæ минкый къанау, æ сæрти багæпп

кæнæн. Ами ба – хъан бæласæ. Уой сæрти ба бахезун гъæуй. Ами ба бæрзонд хæмпæлтæ æма си неци зиннуй. Нæ къохтæй сæ рахæлеу кæнæн æма идарддæр цæуæн. Мæнæ æрдозæмæ æрбахъæрттан. Сабур уотæ, гъæр ма кæнетæ. Цæмæннæ æнгъезуй хъæлæба кæнун?

С. Уæд гъæди нидæн таустæ нæ фегъоссинан, цæрагойтæ ба ни фæтæрсæнцæ æма сæхе идард баримæхссæнцæ.

Гъ. Кæсайтæ, «æрдози» къумти ци рæсугъд деденгуги хузтæ ес: мудгæрдæги, æстълугини, хъæппæ-хъуппи æма æнд. Куд гъуди кæнетæ, аци деденгугтæ уотæ цæмæ хонунцæ?

С. Мудгæрдæги мудæй мудибиндзитæ муд фæккæнунцæ. Æстълугини деденгугтæ ба æстълуги хузæн æнцæ. Хъæпп-хъуппæн ба, æ зæнгæ (рафæститæ гæнгæй) гъæлæси ку бакæнай, æма, уотæ ку дзорай: хъæппæ-хъуппæ зæгъгæ, уæд æскъуд зæнги хæлттæ искъæбæлдзуг унцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Сабийтæ, гæбæлоти бон æнæ деденгугтæй цæрун æй, деденгугтæн ба æнæ гæбæлотæ æма мудибиндзитæй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Сабийтæ, нур зæгъæн, гæбæло æма туасæг дзорун ку зонiuонцæ, уæд цума цитæ дзориуонцæ?

Сабийти дзуæппитæ. Гъонбæлгæнæг анхос кæнуй сабийтæн, цæмæй сæ гъудитæ кæдзос æма бæлвурд дзориуонцæ.

Гъ. Сабийтæ, райсетæ фæйнæ карточки.

Алли карточки дæр ес цушпар предметей хузтæ. Предметтæй еу уæлдай æй. Карточкити хузтæ æнцæ æртæ вариантти.

Ихæслæвæрд: уæ карточкити уæлдай предметти базонетæ æма балæдæрун кæнетæ, цæмæ гæсгæ æнцæ уæлдай.

Карточкити хузти варианттæ:

1) Ногъай сифæ, мудгæрдæг, уарди æма кæсалгæ;

2) *Гæбæло, туасæг, мудибиндзæ æма робас;*

3) *Бæласæ, мудибиндзæ, къотæр æма деденæг.*

Сабийтæ уæлдай хузæ ниббæрæг кæнунцæ æма сæ архайд балæдæрун кæнунцæ.

Гъ. Сабийтæ, кæсайтæ мæнæ цæйбæрцæ аллихузон цæрæгойтæ. Сæ еугур дæр сæрдæбæл цийнæ кæнунцæ!

Гъæйдæ, цалдæр къуарæбæл сæ фæддехтæ кæнæн.

Сабийтæ кæрдæгхуз тæлимæ æмбурд кæнунцæ халхуар цæрæгойти хузтæ, сурх тæлимæ – тогъфухти. Уотæ сæ цæмæ гæсгæ фæкъкъуæрттæ кодтонцæ, уой балæдæрун кæнунцæ.

Гъ. Нур ба æрвхуз тæлимæ æрæмбурд кæнетæ, Иристони гъæдтæ æма хуæнхти ци цæрæгойтæ цæруй, уони хузтæ.

Сабийтæ ихæславард æнхæст кæнунцæ.

Еске ку рæдуйа, уæд ин æ рæдуд балæдæрун кæнун гъæуй.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Нур ба ракæнæн лæмбунæгдзийнадæ бæлвурдгæнæн гъазт «Фæууй – нæ фæууй». Æз ести æрдзон фæззинди кой ракæндзæн, æма кæд е сæрди фæууй, уæд сумах ба, цид, уæ къохтæ кæрæдзæбæл æркъæрцц кæниайтæ. Райдæдтан гъазун. Арв нæруй. Арв фертте-вуй. Мет уаруй. Бæлæстæ дзæгæрæг æфтаунцæ. Гуделтæ фæззиндтæнцæ. Мæргътæ астъæнттæ кæнунцæ. Бæлæсти сифтæ æгъзæлунцæ. Дзæхæрадони халсартæ исцæттæ æнцæ. Арс æ лæгæти бафунай.

Гъ. Хъæбæр хуарз! Уæ еугур дæр лæмбунæг айтæ. Циуавæр анги афони кой кодтан?

30-аг ахури усмæ

Темæ: «Хуæрзбон, рæвдауæндонæ! Æгас цо, скъола!»

Нисан:

– Сабийтæн, скъола ци æй, уой балæдæрун кæнун.

– Ирæзун кæнун базонунадон архайд, сагъæс æма хатдзæгтæ кæнунадæ, фулдæр дзурдтæ зонун æма сæ

раст лæдæрун.

– Скъоламæ бацæун сæ куд фæндæуа, хебæраги куст дæр æма еумæйаг куст кæнун дæр куд зононцæ, уотæ сæ гъонбæл кæнун.

Архайæн æрмæгутæ æма фæрæзнитæ.

Æвдесунмæ: дзæнгæрæг; къæндонæ сюрпризи хæццæ; амонæн фæйнæг; хузтæ: мак – тикис – фæндур – танкæ – хæдзарæ – биндзæ – харбуз; къозо.

Иуарунмæ: хузтæ, сæ архайгутæ мæнæ ауæхæн архæйдтитæ æма æзмæлдтитæ кæмæн кæнунцæ: гæппитæ, киунуги аргъаунцæ, хузæ кæнунцæ, дзубанди кæнунцæ, тæбæгътæ сæттунцæ, зарунцæ, тикиси къохæй сæрфунцæ æма у. и. карточкитæ цæрæгойти хузти хæццæ се 'хсæн ба математикон нисæнттæ « + », « - » æма « = »; гæгъæдий тъафæ, фломастертæ; карточкæ 4 предметей хузти хæццæ: æртæ си къохæйконд æнцæ, еу ба – æнæкъохæйконд кенæ иннердæмæ.

Ахури усми цуд

Сабийтæ зилди лæуунцæ. Стъолтæ сенцæ парти хуæн æвæрд.

Гъ. Сабийтæ, нуртæккæ сумах артиститæ фестдзинайтæ æма æвдессинайтæ зæрдиуаги аллихузон æнкъарæнтæ удта бæгъатæрти. Цæттæ айтæ? Райдайæн уæд гъазун.

1. Уæхе нигъгъунтъуз кæнетæ:

- сау мегъау;
- мæстгун адæймагау.

2. Рамæстгун уо:

- къæсибадæг уосау;
- æ къозо кæмæн байстонцæ, уæхæн сабиййау.

3. Фæттæрсун:

- берæгъи ка фæууидта, уæхæн тæрхъосау;

– устур куй кæбæл райуй, уæхæн тикиси бæдолау.

4. Медбилти баходун:

– хормæ тавæг тикисау;

– хийнæ робасау;

– уарзон мади хузæн.

Гъ. Дессаги артиститæ айтæ! Кæсайтæ, ци рæсугъд къæндонæ мæмæ ес. Æ хурфи ци римæхст ес, уой базонд-зинан гъазт «О – нæ» æма «Алфанбулай дуйней» фæрци.

Сабийтæ къахгæ фарстатæ дæдтунцæ:

«Уодагас дуйне ай», «Къохæйконд дуйнемæ хауй» æма у. и.

Уотемæй æрцæунцæ дзурд «дзæнгæрæг»-мæ.

Гъонбæлгæнæг къæндонæй дзæнгæрæг исесуй.

Гъ. Сабийтæ, мæ къохи ци ес? Ци нин радзоридæ? Ке багъæудзæй?

Сабийти дзуæппитæ æрцæунцæ дзурд «Скъола»-мæ.

Гъ. Æма скъола ба ци æй? Цæмæн гъæуй?

Сабийтæ сæ гъудитæ дзорунцæ.

Гъ. Сабийтæ, гъæйдæ скъолайæй рагъазæн.

Æз – ахургæнæг, сумах ба – мæ уарзон ахурдзаутæ.

Арази айтæ? Дугæйттæй æрлæууетæ стьолти сæргъи – егæ нæ партитæ уодзæнцæ. Уроки райдайæни кæрæдземæн салам радтун фæгъгъæуй. Уæ сæумæ хуарз, сабийтæ!

С. Хуæрз сæумæ кæнæ.

Гъ. Уæ бунæтти æрбадетæ. Уæ еу къох иннебæл æрæвæретæ. Къохти æвæрд ахургæнæг æвдесуй.

Уæ сунтæ исраст кæнетæ æма сабур бадетæ. Мæ фарстайæн уи дзуапп радтун ке фæндæ уа, е æ къох исдарæд. Мæнæ агæ.

Ахургæнæг æвдесуй, къох куд исдарун гъæуй, уой.

Фиццаг бал нæмæ уодзæнæй уруссаг æвзаги урок.

Гъ. Сабийтæ, сумах рæвдауæндонæмæ цудайтæ. Уæ зæрдæбæл си фулдæр ци бадардтайтæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Скъолай ба уæ цæбæл исахур кæнун фæндуй?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Амонæн фæйнагмæ кæсайтæ. Аци хузтæй сумах гъæуама исаразайтæ дзурдти рæхис: еу дзурди фæстаг дамугъа иннемæн уодзæй æ райдайæн. Зæгъæн: мак – картоф – фæндур – рохс – сапойнæ æма у. и.

Гъ. Нур ба æнæ хузтæй бавзарæн. Æз зæгъун дзурд «скъола». Циуавæр дамугъабæл æргъуди кæнун гъæуй дзурд, Сослан?

Ахургæнæг цалдæр сабийей бафæрсуй.

Гъ. Уæ парти кæрæнтти хузтæ ес № 1 нисани хæццæ. Алкедæр уи æркæсæд æ хузæмæ æма зæгъæд, ци косуй хузи бæгъатæр, удта ибæл гъудиадæ æримисæд.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз бакустайтæ ихæслæвæрдбæл.

Ахургæнæг дзæнгæрæг бателуй.

Гъ. Нуртæккæ æй уолæфти рæстæг – переменæ.

Ракæнæн гъазт «Исцæттæ кæнæ партфел». Цалдæр къуари фæууотæ. Алли къуар дæр гъæуама скъоламæ пьартфел исцæттæ кæна. Тæлители медæгæ ес аллихузон гъæугæ предметтæ. Алке дæр уи еу предмет райсæд æма æй тагъд æ партфели райвæрæд. Гъазт фæууодзæй фæстаг сабий партфел ку нихгæна æма æ партæбæл ку исбада, уæд.

Сабийтæ гъазунцæ.

Гъ. Нæ дуггаг урок ба æй математикæ. Нур ба райсетæ карточкитæ № 2 нисани хæццæ. Алке карточки дæр хецæн хузæ ес. Расагъæс кæнетæ æма зæгъетæ, хузти æхсæн математикон нисæнттæ «+», «-» æма «=» цæмæн гъæунцæ. Зæгъæн: 3 тæрхъоси + 2 тæрхъоси = кенæ 5 зæрбатуги – 1 зæрбатуг =.

С. Уони нимайун гъæуй, хинцуйнæгтæ æнцæ.

Гъ. Раст айтæ. Нуртæккæ уæ карточкитæмæ гæсгæ

ихæслæвæрдтæ кæндзинайтæ. Ци амонуй нисан «+».

Бафтаун, фұлдаркæнунада.

Нисан «-» ба?

Гæлдзун, минкыйкæнунада.

Сабийтæ ихæслæвæрд æнхæст кæнунцæ.

Гъ. Нур ба уин логикон хинцуйнæгтæ радтон. Уотæ лæмбунæг.

1. Æртæ тæхгæ цъеуи дони æрбадтæнцæ. Сæ еу фæттахтæй. Цал ма си байзадæй?

С. Тæхгæ цъеутæ дони нæ бадунцæ.

2. Мамæмæ ес тикис Хæмпос, куй Тузик æма кизгæ Дашæ. Цал сувæллони ес мамæн?

С. Куй æма тикис хæдзайрон цæрагойтæ æнцæ.

3. Стъолæбæл адтæй 4 фæткуй. Еу си ралух кодтонцæ. Цал ма æнцæ фæткьутæ?

Сабийти дзуæппитæ.

Гъ. Хъæбæр хуарз. Нур ба райсетæ гæгъæдий тьяфæ æма фломастер. Графикон диктант финссинайтæ.

Лæмбунæг игъосетæ.

Сæрггаг рахес къуми устур квадратти хузæ искæнетæ, бунггаг галеу къуми ба – минкый квадрат. Сæрггаг галеу къуми æртæ æртæкъумони исхузæ кæнетæ, бунггаг рахес къуми ба – еу æртæкъумони.

Астæуæй ба дууæ зилдæги искæнетæ. Искодтайтæ? Хъæбæр хуарз!

Райгъустæй дзæнгæраги гъæр. Сабийтæ еу минкый рауолæфунцæ.

Гъ. Нæуæг урок райдайунмæ афонæ æй. Урок хуннуй алфанбулай дуйне. Райсетæ карточкæ № 3 нисани хæццæ. Карточки предметти хузтæй еу уæлдай æй æма æй раханхæ кæнун гъæуй. Предмет уæлдайбæл нимад ке 'рцудæй, уой ба балæдæрун кæнун гъæудзæй.

Карточкитæ 4-гай предметти хузти хæццæ æнцæ: 3 си

къохаѣконд аенца, I ба – аенакъохаѣконд кенæ иннердамаæ.

Гъ. Инна ихæслæвæрд хуннуй «Ка æй зонуй, е æй идарддæр кæнуй». Æз гъудиадæ райдайдзæнæн, сумахæй ба æй еске идарддæр кæнæд. кæд цæттæ айтæ, уæд райдæдтан.

Æз зонун ауæхæн хæдзайрон царæгойтæ: куй...

Æз зонун ауæхæн тогцъух сирдтæ: берæгъ...

Æз зонун ауæхæн бæлæстæ: толдзæ...

Æз зонун ауæхæн рæзæ: фæткъу...

Æз зонун ауæхæн техника: телевизор...

Æз зонун ауæхæн уæлдæфон транспорт: хуæдтæхæг...

Æз зонун ауæхæн деденгутæ: уарди...

Æз зонун ауæхæн мæргътæ: саумæлгъæ...

Æз зонун ауæхæн хелгутæ: хъæбуза...

Æз зонун ауæхæн хуæруйнагтæ: дзол...

Æз зонун ауæхæн халсартæ: къабуска...

Гъ. Хъæбæр хуарз. Уæ еугур дæр хуарз архайдтайтæ скъолайæй гъазти. Скъолай «лæгъуз» ци æй? Скъолай «хуарз» ба ци æй? Уæ зæрдæмæ фулдæр ци бацудæй? Нæ урок фæцай. Фæндараст кæнетæ!

Алфанбулай дуйне базонуни диностикон ьарта
цэтгэгәнән къуари сабийтән I-аг әнзиәрдагән

Æдеугураей				
Зумæги минеугутæ æма бæрæггәнæнтæ				
Аргъæуттæ зонун адæймаги царди				
Æфсармдзийнадæ лæдæрунадæ				
Цæрæгойти царди уагæ зумæг				
Фæззигон æрдзи фæззиндтитæ зонунадæ				
Æнæнæз царди уагæ кæнуни мадзæлттæ лæдæрунадæ				
Лæдæрунадтæ «Уæрæсе», «Бæстæ», «Райгураен бæстæ»				
Кæстæртæ æма хестæрти æхсән уагæвæрдтитæ				
Хетæгкати Къостай исфæлдистадæ				
Гъæуи цæргути дæсниæдтæ				
Дзол искæнуни куститæ				
Райгураен бæсти фæззигон æрдзæ				
Сабийи муттаг æма ном				
Æдеугураей				

**Алфанбулай дүйнө базонуни диагностикакон ьартае
цаеттаеганен кьуари сабийтан II-аг аензиардагаен**

Адеугураей				
Скьола ци аей ама цамаен гьауй, уой ладарунадае				
Сарди минеугутае ама барегганентае зонунадае				
Уахлахеци Барегбони туххай зонундзийнаедтае				
Космос				
Дасниедтае				
Глобусбаел рауантае ерунадае				
Уодагас ардзи уалдзигон аейивддзийнаедтае				
Хадзари дар ама гьаунги дар адасдзийнадае ладарунадае				
Арми, афсаеддон техникае				
Адамон аййевадае Иристони				
Адаймаги 5 аенкьараней туххай зонундзийнадае				
Зумагон спорти хузти зонунадае				
Сабийи мугтаг ама НОМ				
Адеугураей				

1–2 (12–24) – зонундзийнаедтае минкьий аенцае;

3 (36) – зонундзийнаедтае растамбес аенцае;

4–5 (48–60) – зонундзийнаедтае берае аенцае.

СÆРГÆНДТÆ

Цæттæгæнæн къуари ахурадон план.....	4
Цæттæгæнæн къуари САУ сабийти (6-7 анздзудтæ) ахури темитæ.....	5
Цæттæгæнæн къуари сувæллæнтти зонундзийнæдти ирæзтбæл кусти перспективон план.....	7
1-аг ахури усмæ: «Фæндараст кæнæ сæрдæ!».....	16
2-аг ахури усмæ: «Къинсæйконд къæбæрти равдист».....	20
3-аг ахури усмæ: «Гъæууон хæдзарадон æнтæстити равдист».....	25
4-аг ахури усмæ: «Райгурæн бæсти зарæг».....	
5-аг ахури усмæ: « Фæззаг. Кæрдæг æма къотæртæ фæббор æнцæ».....	29
6-аг ахури усмæ: «Хестæртæ æма кæстæртæ». Уæхæн фæйнахузон æма æнгæс гъонбæлтæ æма сабийтæ.....	32
7-аг ахури усмæ: «Уæрæсе – тухгин бæстæ». Мæ устур. Райгурæн бæстæ.....	37
8-аг ахури усмæ: «Æнæнез уо». Æнæнæнездзийнад – алкæмæн дæр!.....	41
9-аг ахури усмæ: «Хумтæ æнгон, æрдозтæ игон».....	45
10-аг ахури усмæ: «Цæрæгойтæ сæхе зумæгмæ цæттæ кæнунцæ».....	49
11-аг ахури усмæ: «Хуарз æнбал бæлахи нæ уадзуй». Ци æй лимæндзийнадæ.....	52
12-аг ахури усмæ: «Хуарз æнбал бæлахи нæ уадзуй». Ци æй лимæндзийнадæ?.....	57
13-аг ахури усмæ: «Дзæнгъа зумæг».....	60
14-аг ахури усмæ: «Зумæгон гъæзтитæ».....	64
15-аг ахури усмæ: «Иристони аййевадæ».....	68
16-аг ахури усмæ: «Фондз æнкъарæни».....	72
17-аг ахури усмæ: «Фидибæстæ гъæуайгæнгутæ».....	76
18-аг ахури усмæ: «Тергади кæнæ».....	82

19-аг ахури усмæ: «Адæни æхсæн. Сæрустур кæмæй дæн»...	84
20-аг ахури усмæ: «Силгоймаги фарнæ».....	88
21-аг ахури усмæ: «Уалдзæг лæвæртгæ иуаруй».....	92
22-аг ахури усмæ: «Иристони Сурх киунугæ».....	94
23-аг ахури усмæ: «Киунугæ – нæ лимæн æма ахургæнæг»	101
24-аг ахури усмæ: «Глобусбæл балци». Цæрæгойти, зайæгойти æма дæлдон дуйне.....	105
25-аг ахури усмæ: «Космос».....	110
26-аг ахури усмæ: «Зæнхæ – мæ хæдзарæ. Зæнхи бæрæгбон. Экологи».....	114
27-аг ахури усмæ: «Ци уодзæнæн? Дæсниадæ».....	118
28-аг ахури усмæ: «Уæлахези бон». 9-аг Май.....	122
29-аг ахури усмæ: «Сæрдæ тагъд уодзæй».....	125
30-аг ахури усмæ: «Æгас цо скъола!».....	129
Алфанбулай дуйне базонуни диагностикон картæ цæттæгæнæн къуари сабийтæн I-аг анзиæрдæги.....	135
Алфанбулай дуйне базонуни диагностикон картæ цæттæгæнæн къуари сабийтæн II-аг анзиæрдæги.....	136

Учебно-методическое издание

Тезиева Маргарита Солтановна

Знакомство с окружающим миром;

Переводчик *Т. А. Тамаев*

Редактор *Э. Б. Скодтаев*

Корректор *А. Я. Кибиров*

Компьютерная верстка *З. Т. Добаевой*

Сдано в набор 2.04.2013. Подписано в печать 26.04.2013.

Формат бумаги 60×84 ¹/₁₆.

Гарнитура шрифта «Times». Печать цифровая.

Тираж 30 экз.